

Kjell Erik Johnsen

Uenige litteraturkritikere

**En sammenligning av deres vurderinger, kriterier og
litteratursyn**

**Masteroppgave 2024
Master i bibliotek- og informasjonsvitenskap**

OsloMet – Storbyuniversitetet, Institutt for Arkiv- bibliotek- og informasjonsfag

Forord

Litteraturkritikk har interessert meg i mange år. Å få mulighet til å undersøke noen elementer av den i detalj, har vært en glede og et privilegium.

Utfordrende har det også tidvis vært, på ulike måter. Da har gode hjelpere trådt til:

En spesiell takk går til førsteamanuensis Knut Oterholm for kyndig og konstruktiv veiledning.

Jeg tenker tilbake på de faglige samtalene våre på Zoom med glede.

Takk til biblioteksjef Torunn Skofsrud Boger og alle kollegaer ved biblioteket på Høgskolen i Østfold for et raust og inspirerende arbeidsmiljø.

Takk til Lasse Diding og Eva Falk for et produktivt skriveopphold på Villa Wäring i Varberg.

Takk til familie og venner for tålmodighet og lykkeønskninger.

Tusen hjertelig takk til mine kjæreste Margrethe, Linnea, Edvard og Alfred Karijord Johnsen for støtte, forståelse, samt liv og røre langt bortenfor kritikk og kriterier. Hva i all verden skulle jeg gjort uten dere?

Kjell Erik,

Halden, desember 2024

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg uenighet mellom litteraturkritikere, ved å nærlese anmeldelser av Carl Frode Tillers langdikt *Det framande landet* (2022) og av Lydia Sandgrens roman *Samlede verker* (2021). Anmeldelsene analyseres, tolkes og sammenlignes i lys av teori knyttet til kvalitetsvurdering, kvalitetskriterier og litteraturteori.

Et vesentlig funn er at uenige kritikere ofte vurderer de samme grepene med ulike kriterier og ulike litteratursyn. Et annet viktig funn er at uenige kritikere vektlegger forskjellige grep når de vurderer. Hver anmeldelse i materialet preges av flere enn ett litteratursyn. Kritikere har som regel ett hovedperspektiv, men dette suppleres med andre innfallsvinkler. Selv om kritikere i materialet uttrykker seg tydelig om kvaliteten på den anmeldte boka som helhet, forekommer det også enkelte vurderinger som nyanserer deres egen bedømmelse.

Abstract

In this master thesis, I examine disagreement between literary critics, by close reading reviews of Carl Frode Tillers poem *Det framande landet* [The Strange Land¹] (2022) and Lydia Sandgrens novel *Samlede verker* [Collected works²] (2021). The reviews are analysed, interpreted and compared in the light of theory connected to quality assessment, quality criteria and literary theory.

A substantial finding is that disagreeing critics often evaluate the same techniques using different criteria and different literary perspectives. Another important finding is that disagreeing critics emphasize different techniques in their evaluations. Each review in the material is influenced by more than one literary perspective. Critics generally have one primary perspective, but this is supplemented with other approaches. Although the critics in the material express themselves clearly about the overall quality of the book being reviewed, there are also some assessments that nuance their own judgment.

¹ My translation

² My translation

Innhold

Forord	2
Sammendrag	3
Abstract	3
Innhold	4
1. Innledning.....	7
2. Problemstilling og forskningsspørsmål.....	8
2.1 Utdypning av problemstilling og forskningsspørsmål.....	8
3. Tidligere forskning	9
3.1 Erik Bjerck Hagen om mottakelsen av <i>Brand</i>	10
3.2 Cecilie Solberg om mottakelsen av <i>Alberte og Jakob</i> :	10
3.3 Bernhard Ellefsen om uenighet knyttet til <i>De usynlige</i>	11
3.4 Cecilie Naper om fascinasjon og kvalitet	12
3.5 Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010.....	12
3.6 Thomas Forser om endring i mottakelsen av Kjell Askildsens noveller	13
3.7 Oppsummering av tidligere forskning	14
4. Teori.....	15
4.1 Litteraturkritikk	15
4.2 Uenighet mellom litteraturkritikere.....	16
4.3 Kvalitet og kvalitetsvurderinger	17
4.4 Kvalitetskriterier.....	19
4.4.1 Per Thomas Andersens kvalitetskriterier	19
4.4.2 Atle Christiansens kvalitetskriterier	21
4.4.3 Erik Bjerck Hagens kvalitetssymptomer og urkriterier	22
4.4.4 Kjersti Bales kvalitetskriterier	24
4.4.5 Intensjon som kvalitetskriterium	25
4.5 Litteratursyn.....	26
5. Metode	29
5.1 Det empiriske materialet: beskrivelse og begrunnelse	30
5.2 Videre utforming av undersøkelsen.....	32
6. Analyser av anmeldelsene av <i>Det framande landet</i>	33
6.1 Kort beskrivelse av <i>Det framande landet</i>	33
6.2 Analyse av Anne Cathrine Straumes anmeldelse	33

6.2.1 Straumes vurderinger	33
6.2.2 Straumes kriterier	36
6.2.3 Straumes litteratursyn	37
6.3 Analyse av Preben Jordals anmeldelse	38
6.3.1 Jordals vurderinger	38
6.3.2 Jordals kriterier	40
6.3.3 Jordals litteratursyn	42
6.4 Analyse av Merete Røsviks anmeldelse	43
6.4.1 Røsviks vurderinger	43
6.4.2 Røsviks kriterier	45
6.4.3 Røsviks litteratursyn	47
6.5 Analyse av Katrine Heibergs anmeldelse	47
6.5.1 Heibergs vurderinger	48
6.5.2 Heibergs kriterier	50
6.5.3 Heibergs litteratursyn	52
7. Sammenligning av anmeldelsene av <i>Det framande landet</i>	52
7.1 Sammenligninger med annen litteratur	53
7.2 Klimaengasjementet	57
7.3 Historieframstillingen	58
7.4 Varighet	60
8. Analyser av anmeldelsene av <i>Samlede verker</i>	60
8.1 Kort beskrivelse av <i>Samlede verker</i>	60
8.2 Analyse av Marta Norheims anmeldelse	61
8.2.1 Norheims vurderinger	61
8.2.2 Norheims kriterier	63
8.2.3 Norheims litteratursyn	64
8.3 Analyse av Bernhard Ellefsens anmeldelse	65
8.3.1 Ellefsens vurderinger	65
8.3.2 Ellefsens kriterier	68
8.3.3 Ellefsens litteratursyn	69
8.4 Analyse av Ingeborg Misje Bergems anmeldelse	69
8.4.1 Bergems vurderinger	70
8.4.2 Bergems kriterier	71

8.4.3 Bergems litteratursyn	72
9. Sammenligning av anmeldelsene av <i>Samlede verker</i>	73
9.1 Komposisjonen	73
9.2 Språket	74
9.3 Litterære og filosofiske referanser	74
9.4 Feminisme og klassebakgrunn.....	75
9.5 Mottakelsen	76
10. Oppsummering av funn.....	78
11. Bidrag og videre forskning.....	82
Litteraturliste	83
Vedlegg	88
Vedlegg 1 Anne Cathrine Straumes anmeldelse.....	88
Vedlegg 2 Preben Jordals anmeldelse	90
Vedlegg 3 Merete Røsviks anmeldelse	91
Vedlegg 4 Katrine Heibergs anmeldelse	92
Vedlegg 5 Marta Norheims anmeldelse	93
Vedlegg 6 Bernhard Ellefsens anmeldelse.....	95
Vedlegg 7 Ingeborg Misje Bergems anmeldelse.....	96

1. Innledning

Uenighet mellom litteraturkritikere var et diskusjonstema i flere medier høsten 2022. Hovedanmelder i *Aftenposten* Ingunn Økland (2022, s. 36–37) publiserte en kronikk i oktober hvor hun påpekte en tendens den bokhøsten der kritikere motsa hverandre markant. Hun uttrykte et ambivalent syn på denne uenigheten, da hun ønsket tydeligheten velkommen, men fryktet for fagets troverdighet: "Polariseringen fungerer som en kjærkommen tydeliggjøring av kvalitetsdommer. Faren er at vi spisser og vinkler oss inn i et troverdighetsproblem" (Økland, 2022, s. 37). Flere eksempler på bøker som fikk motstridende kritikk denne høsten ble nevnt, blant annet *Det framande landet* av Carl Frode Tiller, *Etterklang* av Erika Flatland og *Egne barn* av Trude Marstein (Økland, 2022, s. 36–37). Det mulige troverdighetsproblemet synes ikke å ligge i selve uenigheten, men i manglende fokus på faglige argumenter og begrunnelser på grunn av presset på å skape oppmerksomhet for kritikken: "Bokanmeldelser må snakke i stadig større bokstaver for å nå igjennom lydturen, de må spisses og vinkles, som det heter på mediespråket." (Økland, 2022, s. 37).

På Morgenbladets bokpodkast-episode 6. november 2022, tok litteraturkritiker og daværende bokansvarlig i *Morgenbladet* Bernard Ellefsen og daværende kulturredaktør Ane Farsethås opp tråden fra Øklands kronikk: "Vi ser det hele tiden: bøker som én kritiker mener er årets høydepunkt blir kritisert sønder og sammen av en annen. Hva betyr egentlig slik uenighet?" (Ellefsen & Farsethås, 2022). Farsethås påpeker at uenighet kan vekke nysgjerrighet og et ønske om å lese den aktuelle boken selv, mens Ellefsen trekker fram at holdningen til uenighet kan ha sammenheng med synet på kritikkens funksjon. Hvis behovet er klare anbefalinger om å kjøpe en aktuell bok eller la det være, kan uenigheten være frustrerende (Ellefsen & Farsethås, 2022).

Bendik Wold (2022, s. 21), journalist i *Klassekampen*, hevdet at det nesten ikke finnes "uenighet om hva som er stor litteratur" i Norge. "Det kan herske uenighet om vurderingen av enkeltverk, men noen reell strid mellom ulike litteratursyn finnes ikke. Det borger for harmoni, ja visst – men ikke for nyskaping, ikke for utvikling." (Wold, 2022, s. 22).

Disse ytringene om litteraturkritikeres uenighet gjorde meg nysgjerrig og motivert til å undersøke teamet mer i detalj. Forskjellige spørsmål gjorde seg gjeldende og satte i gang tankearbeidet: Hva konkret er kritikerne uenige om? Fokuseres det på ulike litterære grep? Vektlegges aspekter ved bøkene forskjellig, og i så fall, på hvilke måter?

Underveis i arbeidet har det oppstått lignende diskusjoner i media som skulle tilsi at kritikeres uenighet oppfattes som interessant og relevant, også utover debatten høsten 2022. På NRKs radioprogram Dagsnytt 18 var det i februar 2024 en diskusjon mellom kritiker Astrid Fosvold fra *Vårt Land* og nevnte Ellefsen om nominasjonen av Niels Fredrik Dahls roman *Fars rygg* (2023) til Nordisk råds litteraturpris. Førstnevnte mente at nominasjonen var fortjent, mens sistnevnte hevdet det motsatte (Aas, 2024).

Klassekampen skrev i september 2024 om uenighet mellom kritikere angående Johan Harstads da nylig utgitte roman *Under brosteinen, stranden!* (Winterthun & Aas, 2024). *Morgenbladets* Frode Helmich Pedersen mente at romanen ikke er vellykket nok til å forsvare lengden på nesten tusen sider, mens *Klassekampens* Eirik Riis Mossefinn hevdet at det tidvis kjedelige gir mening i romanens tematiske helhet (Winterthun & Aas, 2024, s. 22).

Foreliggende undersøkelse er en litteratursosiologisk orientert resepsjonsstudie (Oterholm et al., 2013, s. 42), hvor søkelyset rettes mot uenighet mellom kritikere knyttet til vurdering av skjønnlitteratur i noen norske, redaktørstyrte dags- og ukesaviser, samt NRK, med noen punktnedslag fra årene 2020-2022.

2. Problemstilling og forskningsspørsmål

Undersøkelsen har en overordnet problemstilling, som konkretiseres i to forskningsspørsmål.

Problemstilling:

- Hva kjennetegner vurderinger, kriterier og litteratursyn i anmeldelser når litteraturkritikere er uenige om kvaliteten på den samme skjønnlitterære boka?

Forskningsspørsmål:

1. Hvilke vurderinger, kriterier og litteratursyn er gjeldende for den enkelte kritiker?
2. Hvilke ulikheter og likheter er det mellom uenige kritikeres vurderinger, kriterier og litteratursyn?

2.1 Utdypning av problemstilling og forskningsspørsmål

Utgangspunktet for undersøkelsen er at de utvalgte anmeldelsene som danner det empiriske materialet viser uenighet mellom kritikerne om den endelige bedømmelsen av det samme skjønnlitterære verket. Den endelige bedømmelsen viser seg ofte allerede i overskrift og ingress, før den gjerne slås fast til slutt i en oppsummerende formulering. Jeg ønsker å gå

mer detaljert til verks og undersøke hvordan bedømmelsen utdypes og nyanseres i teksten med konkrete vurderende formuleringer, hvilke kriterier som anvendes i den forbindelse og hvilke litteratursyn som kan sies å komme til uttrykk.

Det kan være utfordrende å slutte direkte fra vurderinger og kriterier til konkret litteratursyn, men en indikasjon mener jeg at man kan få, i det minste om perspektivet heller mot autonomiestetikk eller mer teksteksterne innfallsvinkler med fokus på samfunnsforhold eller leseopplevelsen³. Kritiker og litteraturviter Kaja Schjerven Mollerin er inne på noe av det samme:

Uansett tror jeg disse kriteriene man leser ut fra, har sammenheng med hva slags litteratursyn man har, uten at det trenger å være så bevisst formulert. Altså at man på et eller annet nivå har noen tanker om hva litteratur er og skal være, hvilken rolle den spiller, hvorfor den er viktig, hvorfor vi trenger den. (Mollerin, sitert i Jonvik, 2018, s. 392)

I forbindelse med det første forskningsspørsmålet, undersøkes de enkelte anmeldelsene hver for seg, mens det i henhold til det andre forskningsspørsmålet gjennomføres en sammenligning av anmeldelsene. Funnene gjort i forbindelse med det første forskningsspørsmålet, danner grunnlaget for besvarelsen av det andre forskningsspørsmålet. For å belyse uenighetene mellom kritikerne på en mest mulig nyansert måte, undersøker jeg både ulikheter og likheter mellom anmeldelsene, ikke bare ulikheter eller motstridende meninger.

3. Tidligere forskning

Nedenfor følger en gjennomgang av tidligere forskning som i ulik grad undersøker uenighet om enkeltverk mellom litteraturkritikere i norsk sammenheng. Jeg gjør rede for hovedtrekkene, ved å se på likheter og ulikheter med hensyn til teori, metode, materiale og funn. Forskingen består av både tidsskriftsartikler og bokkapitler. Et fellestrekk er at de bruker tekstanalyse som metode, med anmeldelser av enkeltverk som materiale, og at de sammenligner vurderinger som uttrykkes i de ulike anmeldelsene.

³ Dette utdypes i delen 4.5 Litteratursyn senere i oppgaven.

3.1 Erik Bjerck Hagen om mottakelsen av *Brand*

I artikkelen "*Brand* i 1866: Kritikk, debatt, polemikk" undersøker Hagen (2021, s. 112) konflikter knyttet til tolkning og vurdering av Ibsens *Brand* i den samtidige resepsjonen. Materialet består hovedsakelig av anmeldelser og artikler publisert i perioden fra april til desember i utgivelsesåret 1866, i tillegg til noen brev. Ifølge Hagen (2021, s. 113) er denne tidlige mottakelsen av *Brand* overfladisk behandlet i tidligere forskning. Som metode brukes detaljert analyse av tekstmaterialet (Hagen, 2021, s. 113). Ingen spesifikk teori er nevnt i artikkelen. Med hensyn til uenighet er det dette forskningsspørsmålet som er mest relevant: "Langs hvilke fronter posisjonerte kritikerne seg?" (Hagen, 2021, s. 113). I sammenheng med min undersøkelse er det behandlingen av den umiddelbare mottakelsen av *Brand* som er mest relevant, og ikke den langvarige debatten som fulgte høsten etterpå. Funnene fra de tidligste anmeldelsene viser at de mest negative kritikerne pekte på sjangerforvirring og mente at verket ble en ufrivillig komedie. I tillegg hevdet de at hovedpersonen ble for lite levende framstilt. De etterlyste også en tydeligere holdning til personene fra Ibsens side. De mest positive framholdt at verket fungerte godt som tragedie og at hovedpersonen hadde den nødvendige tragiske feil (Hagen, 2021, 116-118).

3.2 Cecilie Solberg om mottakelsen av *Alberte og Jakob*:

I artikkelen "Vurderingskriterier i mottakelsen av Cora Sandels *Alberte og Jakob* (1926) undersøkes litteraturkritikkens funksjon i tiden rundt utgivelsesåret for denne romanen (Solberg, 2005, s. 303). Hun analyserer anmeldelser publisert i månedene etter utgivelsen og ser på hvilke eksplisitte og implisitte vurderingskriterier som blir benyttet i disse. I tillegg bruker hun sin undersøkelse til å bidra til et mer nyansert syn på modernistiske trekk ved litteraturen i mellomkrigstiden (Solberg, 2005, s. 303). Hun bruker og diskuterer ulike teoretiske betraktninger om kriterier framsatt av Monroe C. Beardsley, Per Thomas Andersen, Erik Bjerck Hagen og Harold Bloom. Med støtte i Hagen understreker hun at innholdsreferat i anmeldelser kan fungere som implisitte vurderinger. *Alberte og Jakob* fikk hovedsakelig svært positiv mottakelse, men den kunne variere (Solberg, 2005, s. 303). Undersøkelsens anliggende er ikke uenighet først og fremst, men hun kommer i befatning med det underveis. Solberg (2005, s. 307) finner at moralske og politiske verdier ble mye brukt som kriterium. Boka vurderes både negativt og positivt i henhold til dette kriteriet (Solberg, 2005, s. 305). Framstilling av samfunnsmessige problemer knyttet til kjønn og

familie vekker irritasjon eller støtte hos kritikerne. I tillegg tilpasset kritikerne anmeldelsene etter målgruppens livssyn og smak. Dermed fungerte de som innlegg i samfunnsdebatten (Solberg, 2005, s. 308). Realisme, i betydningen gjenkjennelige beskrivelser, ble også brukt som et kriterium, særlig knyttet til framstillingen av personenes individuelle psykologi. Denne framstillingen blir positivt mottatt av de fleste, men alle er ikke like opptatt av å se noen psykologisk sammenheng mellom Alberte og familien (Solberg, 2005, s. 309-310). I tillegg ble kriteriet intensitet benyttet, i forbindelse med både positive og negative vurderinger (Solberg, 2005, s. 311). Angående modernistiske trekk ved *Alberte og Jakob* (1926) påpeker flere av anmelderne at indre forhold ved personene, som ensomhet, angst og kommunikasjonssvikt, har et tydeligere fokus i boka enn den ytre handlingen. Dette vurderes både positivt og negativt hos ulike anmeldere (Solberg, 2005, s. 314).

3.3 Bernhard Ellefsen om uenighet knyttet til *De usynlige*

Boka *Kvalitetsforståelser: kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur* (Eliassen & Prytz, 2016) inneholder bidrag fra et seminar i forbindelse med Norsk kulturråds forskningsatsing *Kunst, kultur og kvalitet*, der samtidens forståelser av kvalitet ble undersøkt. I kapittelet "Den ytterste instans" skriver Ellefsen (2016) fra sitt perspektiv som kritiker om hvordan kritikere begrunner sine vurderinger, om hvorfor det oppstår uenigheter mellom kritikere og hvordan man skal forholde seg til det. Det er hovedsakelig en teoretisk undersøkelse, men underveis foretas en begrenset empirisk studie av et tilfelle av en markant uenighet mellom to kritikere om et konkret verk. På et bredt teoretisk grunnlag, som blant annet omfatter F. R. Leavis, Stanley Cavell, David Hume og Barbara H. Smith undersøkes det filosofiske fundamentet for å vurdere litterær kvalitet. Den empiriske undersøkelsen strekker seg kun over litt mer enn to sider. Materialet er to anmeldelser av romanen *De usynlige* (2013) av Roy Jacobsen, en av Tom Egil Hverven i *Klassekampen*, og en av Ellefsen selv i *Morgenbladet*, der Hverven er svært positiv, mens Ellefsen er negativ. Sitater fra anmeldelsene viser at Hverven trekker fram at språket er like kraftfullt som det kan være i norrøne sagaer og antikk jødisk og gresk litteratur, og at romanen speiler akutte utfordringer i nåtiden knyttet til bærekraftig utnyttelse av ressurser (Ellefsen, 2016, s. 94). I Ellefsens egen anmeldelse hevdes det at språket kan være uoversiktlig og bære preg av at forfatteren prøver å få det til å framstå som originalt og mangetydig. I tillegg pekes det på sjangerforvirring, siden historiske beskrivelser

suppleres med nåtidige forklaringer i et slags kommentarspor ved siden av (Ellefsen, 2016, s. 95).

Ellefsen skriver også om Andersens (1987) kriterier, som han mener blir for skjematisk oppdelt til å kunne si noe om det praktiske arbeidet med litteraturkritikk. Ellefsen mener at kriterier kan blandes, og dermed at det estetiske ikke kan holdes adskilt fra det moralske, politiske og kognitive (Ellefsen, 2016, s. 90). Videre argumenterer han for at kritikerens begrunnelser ikke kan bevises på en endelig måte som objektivt sanne, siden de er nært knyttet til kritikerens subjektive syn på tilværelsen. Den kritiker som får rett, er den som leseren lar seg overbevise av (Ellefsen, 2016, s. 99).

3.4 Cecilie Naper om fascinasjon og kvalitet

Naper (2013) undersøker litterær fascinasjon, kriteriebruk og forskjeller i smak hos amatør anmeldere knyttet til en bestemt type bestselgerlitteratur rettet mot kvinner, og sammenligner dette med profesjonelle kritikerens vurdering. Metoden er nærlesing av omtaler på *Bokelskere.no* og anmeldelser i redaktørstyrte medier som *NRK* og *Aftenposten*. Det teoretiske grunnlaget favner om resepsjonsteori, sjangerteori, sosiologi og kvalitetskriterier. Uenighet mellom de to anmeldergruppene er ikke et uttalt fokus i undersøkelsen, men Naper (2013, s. 292–297) finner at det går et skille mellom de profesjonelle kritikerne og en del av amatør anmelderne som skriver lengre og utførligere omtaler på den ene siden og en del av amatør anmelderne som formulerer seg kortere og mindre nyansert på den andre siden. I den første gruppa vurderes bøkene i henhold til kriterier som er anerkjent i det litterære feltet, som for eksempel *intensitet*, *integritet* og *virkelighet*, mens den andre gruppa fokuserer mer på den følelsesmessige reaksjonen de får under lesningen og bruker dermed *affektivt kriterium* i mye større grad (Naper, 2013, s. 294–296).

3.5 Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010

Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010 er et omfattende verk med en rekke bidragsyttere. Det er strukturert etter fire teoretiske hovedperspektiver: normer, retorikk, mediehistoriske aspekter og institusjonelle trekk (Furuset & Vassenden, 2016, s. 20). Ved hjelp av eksempler, eller punktnedslag, undersøkes kritikken fra ulike perspektiver. Blant annet behandles mottakelsen av enkeltbøker, debatter, kritikerportretter og kjennetegn ved kritikken i ulike

medier. I denne litteraturgjennomgangen fokuserer jeg på hvordan mottakelsen av noen enkeltbøker undersøkes, siden det også er perspektivet i denne masteroppgaven.

I *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010* undersøkes blant annet mottakelsen av Hamsuns *Sult* (1890), Undsets *Fru Marta Oulie* (1907) og Solstads *Spiraler* (1965). Uenighet mellom kritikerne er ikke hovedtema, men kommer til uttrykk i forbindelse med gjennomgangen av alle disse tre bøkene.

Det var en tydelig uenighet knyttet til hvorvidt det kunne spores et sosialt engasjement i *Sult* (1890) eller om fokuset utelukkende var på det individuelle og psykologiske (Vassenden, 2016, s. 92). Et par av kritikerne hevdet at boka kunne aktivisere et samfunnsengasjement hos leseren, mens andre var negative til fraværet av en analyse i en mer realistisk eller naturalistisk forstand.

I forbindelse med *Fru Marta Oulie* (1907) er det, ifølge Haugen, i vurderingene av den språklige stilen anmeldernes uenighet kommer tydeligst til uttrykk, selv om formuleringene knyttet til språket ikke er utpreget presise. På den ene siden mente noen at språket var oppriktig, mens andre mente det var kunstig. Noen mente at stilen manglet et personlig uttrykk, mens andre mente at språket var rotete og ungjenteaktig (Haugen, 2016a, s. 201).

Haugen skriver også at *Spiraler* (1965) skilte kritikerne når det gjaldt tematikk og stil. De symbolske, abstrakte grepene ble vurdert som vellykket av én anmelder, mens en annen mente at de var en blindvei. En tredje anmelder anså dem som for individuelle og lukkede (Haugen, 2016b, s. 383).

Metoden som brukes i disse undersøkelsene i *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010* er nærlesing av anmeldelser, og i noen grad brukes kriterier som et teoretisk grunnlag, men ikke med utgangspunkt i noen spesifikk oversikt som for eksempel Andersens (1987).

Tidligere verk om litteraturkritikkens historie i Norge er ikke tatt med i denne litteraturgjennomgangen, siden de ikke inneholder lengre undersøkelser av mottakelsen av enkeltbøker.

3.6 Thomas Forser om endring i mottakelsen av Kjell Askildsens noveller

I boka *Kritik av kritiken* vier Forser (2002, s. 177–186) et av kapitlene til mottakelsen av Kjell Askildsens noveller. Denne studien skiller seg ut fra de ovenfor, i den forstand at den undersøker mottakelsen av deler av et forfatterskap over en lengre periode. Metoden er

analyse av samtidige anmeldelser og Forser bruker til en viss grad kriterier som teoretisk grunnlag. I perioden fra da *Ingenting for ingenting* (1982) ble publisert og fram til og med utgivelsen av *Et stort øde landskap* (1991) fikk Askildsen som regel nærmest reservasjonsløs positiv mottakelse av anmelderne, samt *Kritikerprisen* to ganger. Dette endret seg imidlertid markant da *Hundene i Tessaloniki* (1996) kom ut. Dermed handler ikke denne undersøkelsen om uenighet knyttet til enkeltverk, men om en form for uenighet om samme type minimalistiske kortprosa som viser seg over tid, knyttet til endring av litteratursyn hos mange kritikere. Fra 1982 til 1991 betraktes Askildsen av de fleste som en novellekunstner av stort og internasjonalt format, og bøkene beskrives som minimalistiske mesterverk (Forser, 2002, s. 177-179). Ved utgivelsen av *Hundene i Tessaloniki* i 1996 ser mange kritikere annerledes på den knappe, tilbakeholdne og perfektionerte stilen der mye står mellom linjene. I forkant av dette har Cathrine Grøndahl brukt Askildsen som et eksempel på "minimalistiske sultekunstnere" og Jan Kjærstad formulert begrepet "Askildsen-syndromet" som en negativ betegnelse på minimalistisk poetikk (Forser, 2002, s. 182). Det konkluderes med at det kun er plass til ett litteratursyn om gangen i Norge med sitt lille litterære system (Forser, 2002, s. 182).

3.7 Oppsummering av tidligere forskning

Fellestrekkene for disse undersøkelsene er valg av metode og materiale. Ved hjelp av nærlesing analyseres og tolkes anmeldelser av enkeltbøker fra aviser. I tre av studiene trekkes det i tillegg inn noe annet materiale, som brev (Hagen, 2021), omtaler på nettet (Naper, 2013) og kronikker (Forser, 2002). Publiseringsårene for undersøkelsenes materiale strekker seg over en lengre periode, fra 1866 til 2013.

Studiene skiller seg mer fra hverandre vedrørende bruk av teori. Solberg (2005) og Naper (2013) benytter seg av kvalitetskriteriene til Andersen (1987) og Hagen (2004). Ellefsen (2016) kritiserer Andersens kriterieoversikt og har et mer pragmatistisk perspektiv⁴ i tråd med Hagen (2003, s. 24–25) i den begrensede, empiriske studien i sin ellers teoretiske undersøkelse. Hagen (2021) bruker heller ingen uttalt teori. Haugen (2016a og 2016b), Vassenden (2016) og Forser (2002) bruker kvalitetskriterier til en viss grad, men ikke knyttet til noen bestemt oversikt.

⁴ Jfr. 4.5 Litteratursyn

Undersøkelsene tar for seg uenighet i ulik grad. Hagen (2021) er den som i størst grad analyserer uenighet mellom kritikere, mens Ellefsen (2016), Solberg (2005), Naper (2013), Haugen (2016a og 2016b) og Vassenden (2016) delvis behandler uenighet i sine mer generelle kritikkstudier. Forser (2002) skiller seg ut. Han analyserer en tydelig uenighet knyttet til et forfatterskap, i form av endring av litteratursyn over en periode på om lag fem år.

Min undersøkelse bygger videre på og utfyller de kritikkstudiene jeg nå har gått gjennom, ved å analysere uenighet knyttet til to konkrete verk utgitt i perioden 2020 til 2022.

4. Teori

4.1 Litteraturkritikk

I denne delen går jeg gjennom noen grunnleggende refleksjoner om litteraturkritikk som er relevante for denne undersøkelsen.

Imerslund regner vurdering som et konstituerende element ved litteraturkritikk.

Forutsetninger for vurdering er karakteristikk og analyse. Vurdering og karakteristikk vektlegges på ulike måter av ulike kritikere. Sjangermessig kan kritikken anta såpass forskjellige former som generell litteraturomtale på den ene siden og anmeldelser i presse og tidsskrifter på den andre siden (Imerslund, 1970, s. 7).

Vurdering understrekes av Forser som et ufravikelig element i litteraturkritikk, og noe som skiller den fra andre tekster om litteratur av vitenskapelig eller historisk art. Normative forestillinger danner grunnlaget for vurderingen, og både estetisk-formelle og utenomtekstlige aspekter som moralske, politiske og intellektuelle forhold er med i vurderingen (Forser, 2002, s. 113).

Jørgensen fokuserer på litteraturkritikk i form av anmeldelser i nyhetsmedier. Denne formen for litteraturkritikk har vurderingen og beskrivelsen som konstituerende elementer. En forutsetning for vurdering er at kritikeren har kriterier. I tillegg forekommer ofte elementer som referatet, karakteristikken, analysen med belegg i sitater, sammenligninger med andre verk, refleksjoner over sammenheng mellom verk, liv og samtiden. Anmeldelser i nyhetsmedier er også underlagt begrensninger knyttet til frister og omfang (Jørgensen, 1999, s. 7–8).

Disse tre betraktningene viser at vurderingen regnes som et definerende trekk. I tillegg framholder både Forser og Jørgensen normative forestillinger eller kriterier som forutsetninger for vurdering. Sjangermessig nevner Imerslund anmeldelser i pressen som en av flere litteraturkritiske sjangre, mens Jørgensen fokuser helt og holdent på anmeldelser i nyhetsmedier, og utdypning av denne sjangerens bestanddeler, noe som passer godt til det empiriske materialet i denne oppgaven, som er anmeldelser i dags- og ukeaviser, samt nettsiden til NRK.

Litteraturkritikk kan også ha en funksjon som formidling eller lansering av nye bøker (Christiansen, 2010, s. 15–16). Dette er ikke i søkelyset i denne undersøkelsen.

4.2 Uenighet mellom litteraturkritikere

Nedenfor følger en gjennomgang av noen refleksjoner knyttet til litteraturkritikeres uenighet. Ellefsen understreker at uenighet er et vesentlig trekk ved vurdering av litterær kvalitet, og ikke en svakhet. Kritikernes vurdering handler ikke om hva som er logisk sant eller hvem som har rett, men om hvem interesserte lesere blir overbevist av (Ellefsen, 2016, s. 97). På lignende måte poengterer Christiansen (2010, s. 11) at det ikke nødvendigvis betyr at én tar feil når to kritikere vurderer en bok ulikt. Det betyr heller at vurderinger kan variere fra leser til leser og at kvalitet er oppe til debatt. Også ifølge Norheim er uenighet et fundamentalt aspekt ved kritikk. For selv om dømmekraft bygger på kompetanse og refleksjon, er den også preget av kritikerens personlighet og perspektiv (Norheim, 2011, s. 37).

Siden litteratur innbyr til dialog om verdensbilder, debatterer samfunnsutfordringer og signaliserer verdier knyttet til skjønnhet og smak, hevder Forser (2002, s. 113) at det ikke er merkelig at det oppstår uenigheter. Hertzberg (2023, s. 21) mener at uenighet om estetiske bedømmelser sjeldent er noe man trenger å løse eller treffe tiltak om. Et mulig unntak kan være i forbindelse med estetiske bedømmelser knyttet til prisutdelinger, der eventuelle uenigheter mellom jurymedlemmene sjeldent framkommer etter offentliggjøring av prisvinneren (Ellefsen & Farsethås, 2022), men da er det ikke lenger snakk om litteraturkritikk i vanlig forstand.

Hagen skriver at kritikere alltid vil imøtese andres meninger med nysgjerrighet og nervøsitet, og at litteraturkritikkens drama kommer til uttrykk i hvilken grad man er enig eller uenig med andre (Hagen, 2004, s. 27–28). Han poengterer at litterær kvalitet ikke er noe man kan oppnå full enighet om, og at det heller ikke bør forekomme (Hagen, 2004, s. 16). På et mer

overordnet nivå tilskrives uenighet en definerende rolle for moderne vestlig estetikk (Hagen, 2004, s. 40).

Gjennomgangen over viser at både praktikere og teoretikere mener at uenighet er et uunngåelig og nærmest nødvendig aspekt ved litteraturkritikk, og dermed, etter mitt skjønn, ikke noe som bør vekke bekymring eller mistenksomhet.

4.3 Kvalitet og kvalitetsvurderinger

En litteraturkritiker må ha interesse og forståelse for litterær kvalitet, og være kompetent til å skille gode og mindre gode verker fra hverandre (Hagen, 2004 s. 15).

Begrepet *kvalitet* kan ha ulike betydninger avhengig av sammenhengen det brukes i, noe som forvansker forståelsen og bruken av det i forbindelse med vurdering av kunst (Eliassen, 2016a, s. 7). Det kan anvendes i en nøytral, deskriptiv forstand, med søkelys på målbare egenskaper, knyttet til standardisering og kvalitetssikring innen vareproduksjon, i tillegg til en verdiladet, normativ forstand, der verdsettelsen av egenskapene er i fokus. Det viser alltid til en form for målestokk (Eliassen, 2016b, s. 194–201).

I sin begrepsundersøkelse finner også Säätelä (2018, s. 63–68) to typer forståelser av kvalitet, som betegnes *relativ* og *absolutt*. Den relative forståelsen knytter seg til målbare egenskaper der kvaliteten fastsettes i henhold til standarder. Denne forståelsen stammer fra vare- og tjenesteproduksjon, men har fått innvirkning på politikk og forvaltning innen kulturlivet. I motsetning til dette finnes den absolutte forståelsen der kvalitet ikke måles i henhold til normer eller standarder, men kun kan erfares som et mål i seg selv. Denne absolutte forståelsen finner Säätelä (2018, s. 65) uttrykt hos anerkjente forfattere som Jon Fosse, Dag Solstad og Stig Larsson, og kan sees på som en kritikk av kvalitetsvurdering av unike kunstverk med begreper fra vare- og tjenesteproduksjon. Like fullt hevder Säätelä (2018, s. 68) at kunst uansett vurderes i relasjon til en målestokk, uttalt eller ikke, og at dette er nødvendig for at vurderingen ikke kun skal bli en subjektiv og uspesifisert uttalelse.

I Jonviks (2018, s. 396) studie av kritikeres forståelse og begrepsliggjøring av kunstnerisk kvalitet, finner hun at følelser og virkning er viktig i samtidens ambisiøse kritikk.

Begrepet kvalitet er vagt og flertydig, noe som har å gjøre med at erfaringer av kvalitet oppfattes med sansene, og dermed i det begrepsløse (Jonvik, 2018, s. 373). På sett og vis er

begrepet *kvalitet* innholdsløst, siden det er unødvendig for å beskrive fenomenet, og siden fenomenet ikke blir borte om man lar vær å bruke begrepet (Jonvik, 2018, s. 373).

Kvalitetsvurdering har blitt undersøkt filosofisk og sosiologisk opp gjennom tidene. Filosofene David Hume og Immanuel Kant har vært toneangivende, og mye diskutert, med henholdsvis essayet *On the standard of taste* (1757) og avhandlingen *Kritikk av dømmekraften* (1790), hvor de har gransket hvordan vurdering foregår og kan begrunnes, samt i hvilken grad enkeltindividet har mulighet til å felle dommer som vil være gyldige for flere (Kittang, 2009, s. 79–83). I sitt verk *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften* (1979) undersøker sosiologen Pierre Bourdieu hvordan sosio-økonomisk bakgrunn påvirker smak og smaksdommer (Oterholm et al., 2013, s. 51–52). Som tittelen på Bourdieus studie antyder, framføres en kritikk av Kants syn på dømmekraften som naturlig og ren (Gripsrud, 2015, s. 91–92). Gitt omfanget og innretningen på min undersøkelse vil det ikke være hensiktsmessig å gi en mer inngående redegjørelse for filosofiske og sosiologiske aspekter ved kvalitetsvurdering. Imidlertid er det relevant å nevne at kvalitetsvurdering av litteratur overordnet sett foregår i et spenningsfelt mellom subjektets verdinormer, verkets utførelse og historisk-kulturelle føringer (Forser, 2002, s. 123). Atle Kittang kaller dette *vurderingsparadokset*: «Å vurdere, det vil seie felle dommar om godt eller dårleg, vakkert eller ikkje vakkert, sublimt eller patetisk, er på den eine sida ei subjektiv verksemd for så vidt som noko er vakkert , godt eller sublimt, eller det motsette, berre for eit vurderande medvit. [...] Men på den andre sida er denne subjektive kjensla, som vi ofte kallar «estetisk erfaring», også uløseleg knytt til kvalitetar eller eigenskapar i eit litterært objekt.» (Kittang, 2009, s. 78).

Begrepet *kvalitetsvurdering*, eller kun *vurdering*, brukes i denne studiens analyse i betydningen konkrete, avgrensede utsagn i anmeldelser som kommer med en form for evaluering. Vurderinger i anmeldelser blir ofte uttrykt ved hjelp av adjektiver, men også i form av spørsmål, ironi, parodi og numeriske systemer (Jørgensen, 1999, s. 107-112). Evalueringen i disse utsagnene kan være mer eller mindre direkte uttalt. Dermed er det hensiktsmessig å skille mellom eksplisitte og implisitte vurderinger. Sistnevnte kommer ofte til uttrykk via beskrivelser og innholdsreferat som umiddelbart kan framstå nøytrale, men som like fullt bygger på tolkning og utvalg, og som dermed kan fungere evaluerende (Solberg, 2005, s.

304). Språklig stil og tone kan også virke vurderende selv når kritikeren prøver å framstå nøytral (Jørgensen, 1999, s. 112).

Begrepet *bedømmelse* benyttes i en mer generell forstand om den overordnede positive eller negative dommen, eller konklusjonen, i anmeldelsene. Denne antydes ofte mer eller mindre tydelig allerede i tittel og ingress.

4.4 Kvalitetskriterier

De forskjellige kriteriene som blir brukt når kvalitet, smak og verdi diskuteres, er vesentlig for å forstå litteraturkritikken (Furuset & Vassenden, 2016, s. 20). Kriterier er målestokker for kvalitet og benyttes for å skjelne mellom godt og dårlig (Christiansen, 2010, s. 71; Jørgensen, 1999, s. 7). Kriteriene er historisk foranderlige og i samme grad som de styrer kritikkpraksisen, styrer også praksis kriteriene (Furuset & Vassenden, 2016, s. 20–21). I praksis kan det være vanskelig å skille skarpt mellom kriteriene til enhver tid, men de kan brukes som verktøy til å forstå hvordan kritikere tenker og vurderer (Naper, 2013, s. 279). Etter mitt skjønn kan kriteriebruken si noe om hva kritikere vektlegger i sine bedømmelser, i hvilken grad de fokuserer på teksten, samfunnet eller leseren i anmeldelsene.

I norsk sammenheng er Per Thomas Andersens redegjørelse over kriterier i artikkelen "Kritikk og kriterier" fra 1987 mye brukt (Hagen, 2004, s. 41). Hans oversikt vil bli benyttet som teoretisk grunnlag i denne undersøkelsen, men den vil bli supplert med lignende gjennomganger fra Christiansen (2010), Bale (2001) og Hagen (2004).

Noen kriterier er felles for flere av oversiktene, mens andre er spesifikke for kun én av dem. Oversiktene springer ut fra ulike historiske kontekster og har hver for seg noen særtrekk som har vist seg nyttige i analysearbeidet. Siden ingen enkeltoversikt dekker studiens empiriske materiale fullt ut, bruker jeg alle de nevnte, for å få et bredest mulig grunnlag for å undersøke materialet.

4.4.1 Per Thomas Andersens kvalitetskriterier

Andersen (1987) kartlegger hvilke kriterier som ble benyttet i et utvalg anmeldelser av skjønnlitterære bøker publisert i Norge i 1986. Andersen undersøker litteraturkritikken fra et litteraturvitenskapelig og analytisk ståsted. Han identifiserer konkrete vurderende utsagn i anmeldelsene og kategoriserer dem i ulike kriterier. Andersens oversikt har ofte figurert på

pensumlister i akademia (Ellefsen, 2016, s. 89). Den er inspirert av Monroe C. Beardsleys estetiske teori (Andersen, 1987, s. 22).

Moralsk/politisk kriterium gjelder for utsagn som vurderer en holdning av moralsk eller politisk karakter i den litterære teksten (Andersen, 1987, s. 18). Dette kriteriet kan ikke brukes til å konkludere om teksten har god eller dårlig kvalitet, og kan dermed ikke brukes som eneste kriterium i en anmeldelse, men det kan uttrykke noe om tekstens viktighet (Andersen, 1987, s. 19).

Kognitivt kriterium brukes når kritikeren vurderer kunnskapsnivået i teksten, og representerer ulike syn på potensialet for erkjennelse i litteraturen (Andersen, 1987, s. 19). Andersen gir uttrykk for at dette kriteriet ikke er like mye brukt i kritikken som moralsk/politisk kriterium og at det er til en viss grad overfladisk brukt (Andersen, 1987, s. 19).

Når det kommer til utsagn som gjelder litterær kontekst, er det *genetisk kriterium* som benyttes (Andersen, 1987, s. 21). Det kan dreie seg om sammenligninger med andre forfatteres bøker, men også med den aktuelle forfatterens egne bøker. Ifølge Andersen plasseres også vurderinger knyttet til originalitet og intensjon – både bakenfor og i verket – her (Andersen, 1987, s. 21).

De tre kriteriene ovenfor handler om forhold utenfor teksten. Estetiske kriterier handler derimot om tekstlige, litterære grep og deles inn i tre underkriterier (Andersen, 1987, s. 22-24).

I det estetiske kriteriet *kompleksitet* plasseres utsagn som vurderer om teksten er flertydig med muligheter for ulike tolkninger, eller om den er entydig eller endimensjonal. Ofte blir det sett på som positivt at en litterær tekst kan leses på flere måter (Andersen, 1987, s. 22).

Integritet handler om hvorvidt den litterære teksten framstår som en enhet der de enkelte delene passer godt sammen (Andersen, 1987, s. 23).

Utsagn som vurderer om teksten klarer å holde på leserens oppmerksomhet og få vedkommende til å fullføre boka, hører hjemme i *intensitetskriteriet*. Andersen kaller dette «en helt grunnleggende tekstlig kvalitet» og bruker en metafor for å forklare dette nærmere: «Den kroken eller de krokene som teksten fester i leseren for å dra ham med seg gjennom hele tekstforløpet» (Andersen, 1987, s. 24).

Affektivt kriterium behandles til slutt i artikkelen, som en form for tillegg til de andre kriteriene. Det dreier seg om vurderinger som gir uttrykk for anmelderens følelsesmessige respons under lesningen (Andersen, 1987, s. 25). Andersen hevder at affektivt kriterium brukes ganske ofte i norske anmeldelser, men at det ikke er så enkelt å vise til konkrete utsagn som passer siden kriteriet gjerne kommer til uttrykk gjennom kritikernes stil i form av ironi, sarkasme eller patos (Andersen, 1987, s. 25).

4.4.1.2 Kritikk av Andersens kriterier

Andersens oversikt har blitt kritisert for å være for skjematisk. Hagen (2004, s. 41-44) mener at det settes opp for kategoriske skillelinjer mellom de estetiske kriteriene på den ene siden og moralsk/politisk kriterium og kognitivt kriterium på den andre siden. Han hevder at det estetiske ikke kan vurderes separat fra det kognitive og det moralske (Hagen, 2004, s. 41). Ellefsen (2016, s. 90) tar opp denne tråden og mener at kriterier i praksis griper inn i hverandre og at litteratur vurderes med et mangfold av begrunnelser hvor det estetiske ikke er en skarpt adskilt del.

4.4.2 Atle Christiansens kvalitetskriterier

I *Kritikarboka – om litteratur, journalistikk og kvalitet* lister Christiansen (2010, s. 72-82) opp syv kriterier som målestokker for litterær kvalitet. Han har den utøvende kritikerens perspektiv og bokas formål er en grunnleggende innføring i hvordan skrive anmeldelser (Christiansen, 2010, s. 11). Han viderefører flere av Andersens kriterier, men legger også til noen egne. For eksempel starter han med de tre estetiske kriteriene kompleksitet, sammenheng og intensitet, som tilsvarer de tre estetiske kriteriene til Andersen (Christiansen, 2010, s. 72-75). Dermed omtales ikke disse her. Det gjør heller ikke kriteriet kunnskap, som tilsvarer Andersens kognitive kriterium (Christiansen, 2010, s. 78).

Kriteriet *retorikk* brukes som en målestokk på hvorvidt teksten framstiller et budskap på en effektiv måte, tilpasset målgruppe og situasjon, og hvorvidt avsenderens bakgrunn er troverdig (Christiansen, 2010, s. 75-76).

Kriteriet *Moral og eksistensielt alvor* er i stort det samme som moralsk/politisk kriterium hos Andersen (1987, s. 18-19), men i Christiansens oversikt framheves det i sterkere grad at det dreier seg om at kritikeren vurderer holdninger og synspunkter som er relevante for

samtiden (Christiansen, 2010, s. 77). Dette fokuset på aktualitet er grunnen til at jeg henviser til Christiansens versjon av dette kriteriet, framfor Andersens.

Hvordan teksten forholder seg til tradisjon, sjanger og egenart er gjenstand for vurdering etter kriteriet *litteraritet*. Det overlapper i stor grad med genetisk kriterium hos Andersen (1987, s. 21-22), men har et ekstra fokus på hvorvidt teksten uttrykker bevissthet om sin egen tilblivelse og sine egne grenser (Christiansen, 2010, s. 78-79).

Kriteriet *meir enn* brukes for å vurdere viktigheten av en tekst. Våger den å strekke seg utover de ordinære trekkene ved sjangeren eller holder den seg trygt innenfor? Plasserer den seg i en større sammenheng (Christiansen, 2010, s. 79-80)?

Føyer boka seg inn i en lang rekke med lignende bøker, eller vender den om på tilstivnede normer og gir oss nye perspektiver? En bok som lar oss forstå verden på nye måter blir vurdert høyt etter *frigjeringskriteriet*. Det kalles også originalitetskriteriet. (Christiansen, 2010, s. 80-82)

4.4.3 Erik Bjerck Hagens kvalitetssymptomer og urkriterier

Hagen (2004) har erfaringen som utgangspunkt for vurdering av litterær kvalitet (s. 25-26). Han mener at vurderinger ikke kan begrunnes i prinsipper eller regler, men må starte med symptomene vi opplever. Deretter kan man lete etter symptomenes årsaker i teksten. Symptomene kan endre seg over tid og fungerer ikke som endelige bevis på kvalitet. Erfaring av kvalitet er et samspill mellom teksten og oss selv. Kvalitet er ikke noe fastlagt verken utenfor eller innenfor oss, men en hendelse vi er deltakere i, sammen med bøker, forfattere og andre lesere (Hagen, 2004, s. 25–26). Hagens posisjon bygger på den filosofiske retningen *pragmatismen* der John Dewey med sin bok *Art as experience* (1934) er viktig og hvor erfaringen, eller opplevelsen, er sentral. På grunnlag av Dewey, setter Hagen opp et skille mellom tekst og verk, der teksten er ordene slik de er ordnet på papiret, mens verket er en mindre fast størrelse som trer fram i opplevelsen under og etter lesningen (Hagen, 2003, s. 24–25). Hagen setter opp en oversikt over syv symptomer på kvalitet. De har ikke alltid fått en enkel, konkret tittel i Hagens gjennomgang, så noen av overskriftene nedenfor er laget på bakgrunn av min tolkning.

4.4.3.1 Kvalitetssymptomer

Symptomet *fysisk reaksjon* handler, ifølge Hagen, om at man kan oppleve latter, gråt, gåsehud og raskere åndedrett når man leser. Andre reaksjoner kan være glede, kjedsomhet eller avsky. Disse og lignende reaksjoner av avhengige vår mottakelighet, kunnskap og tidligere leseerfaringer, og krever en viss grad av refleksjon for å bli forstått. Det er altså ikke kun opplevelser som gir seg konkrete utslag i en kroppslig reaksjon som hører hjemme i dette symptomet, men også indre følelsesmessige reaksjoner som ikke nødvendigvis kommer til fysisk uttrykk (Hagen, 2004, s. 26-27).

Det andre symptomet dreier seg om beskrivelse av verket. Når man beskriver et verk kan man gå forbi den første opplevelsen og finne ut om denne vedvarer, nyanseres eller endres. Ved å sette ord på opplevelsen oppdager vi om verket er rikere eller mer banalt enn vi først erfarte (Hagen, 2004, s. 27).

Den enkeltes mening om et verk kan endres i møte med andres meninger. Kanskje har andre lesere oppdaget aspekter ved verket man selv ikke har lagt merke til, eller kanskje er de i stand til å beskrive verket på en annerledes måte. I dette tredje symptomet peker Hagen på et slags kritikerfellesskap hvor enighet og uenighet brytes mot hverandre, og hvor ulike kritikeres meninger kan justeres i møte med hverandre (Hagen, 2004, s. 27-28).

Det fjerde symptomet handler om varighet. En bok er god hvis den kan leses med glede og interesse gjentatte ganger og kanskje oppleves som bedre ved gjenlesning. Imidlertid forutsettes det selv for sterk litteratur en form for glemsel i forkant av gjenlesningen, siden en stor litterær opplevelse krever en viss form for overraskelse og fornyelse (Hagen, 2004, s. 28-29).

I det femte symptomet rettes søkelyset mot den rollen verket spiller i våre liv når vi tenker på det. De beste verkene holder seg levende i hukommelsen lenge etter at de er lest og bidrar til måten vi betrakter tilværelsen på. Man liker å tenke dem, og skulle de gå tapt for alltid, ville det blitt opplevd som en krise (Hagen, 2004, s. 29).

Språkopplevelser er sentralt i det sjette symptomet. Stor litteratur gir leseren særegne språkopplevelser som kan hjelpe til å reflektere bedre over politiske, religiøse og eksistensielle spørsmål. Selv om verkets konkrete handling og tema glemmes er det ofte stemningen som huskes, skapt av språklige kvaliteter som stil og tone (Hagen, 2004, s. 30).

Et siste, oppsummerende, symptom peker på at et virkelig stort verk treffer leseren på en sammensatt måte. På den ene siden gir det leseren et sjokk av annerledeshet og overvelder vedkommende med sin nye og mektige språkkunst, men samtidig får man følelsen av at det henvender seg spesifikt til oss på en fortrolig måte (Hagen, 2004, s. 30).

4.4.3.2 Urkriterier

Etter gjennomgangen av kvalitetssymptomene gjør Hagen rede for hvordan kvalitet tradisjonelt har blitt beskrevet. De viktigste kvalitetskriteriene som brukes i dag ble definert i romantikken, noe som gjør dem minst to hundre år gamle: "originalitet, kompleksitet, oppriktighet, følsomhet, intensitet, virkelighetskapende evne, moralsk alvor, kognitiv dybde og fremmedhet." (Hagen, 2004, s. 39). Stor litteratur vil på ulikt vis vurderes høyt etter disse målestokkene, men samtidig er det et stort rom for mangfold og motsetninger ved konkret bruk av dem. Dessuten må man undersøke og beskrive konkrete verk og erfaringen av disse før kvaliteten kan belyses med slike generelle estetiske begreper (Hagen, 2004, s. 39–40). Fra de ni kriteriene nevnt over trekkes disse såkalte urkriteriene fram som de viktigste: *fremmedhet* (originalitet), *oppriktighet* (troverdighet) og *virkelighet* (livaktighet). De er estetiske kriterier, med innvirkning på moralske og kognitive forhold i litterære tekster, samtidig som de overlapper hverandre i stor grad (Hagen, 2004, s. 44-49).

4.4.4 Kjersti Bales kvalitetskriterier

Bales (2001) kriterier springer ut fra hennes arbeid i Norsk kulturråds vurderingsutvalg. Hun lanserte sine forslag til supplerende kriterier i forbindelse med Norsk kulturråds årskonferanse i år 2000, der kulturrådets forvaltning av kunstnerisk kvalitet i skjæringspunktet mellom kunst, byråkrati og politikk ble debattert (Lund et al., 2001, s. 6). Etter hennes erfaring er ikke de gjeldende verksrelaterte kriteriene for vurderingsutvalget tilstrekkelige for å sikre mangfold og bredde, noe som er en av intensjonene med innkjøpsordninga (Bale, 2001, s. 130). Noen eksempler på disse verksrelaterte kriteriene er sjangerspesifikke og stilistiske virkemidler, komposisjon og språkbehandling (Bale, 2001, s. 130). Hun foreslår tre nye kriterier som dreier seg mer om leserens reaksjoner. De er ment som et tillegg til de gjeldende kriteriene og ikke som en erstatning. I tillegg framhever de at vurdering av litterær kvalitet er en prosess, nærmere bestemt en diskusjon mellom "ideelt sett kompetente, men potensielt uenige samtalepartnere." (Bale, 2001, s. 130). Selv om hennes forslag til nye kriterier stammer fra erfaringer med vurderingsutvalgets arbeid knyttet

til hvilke bøker som skal støttes økonomisk gjennom innkjøpsordninga, vil de etter mitt skjønn også være relevante i forbindelse med analyse av litteraturkritikk siden begge aktivitetene dreier seg om kvalitetsvurdering av litteratur.

Det første kriteriet handler om å vurdere om en bok er likegyldig eller overflødig til tross for at den ut ifra formmessige kriterier kan sies å være brukbar. Krimlitteratur brukes som eksempel, siden den ofte blir brukbar ved å følge en form for oppskrift, men kriteriet vil kunne gjelde alle sjangre (Bale, 2001, s. 132).

I Bales andre kriterium behandles skillet mellom kitsch og ærlig underholdning. Kitsch er litteratur som utgir seg for å være stor, viktig og nyskapende, uten å oppfylle dette. Den gjenkjennes ofte på de litterære bildene som særpreges av ubevisst bruk av forslitte grep og unyanserte forestillinger. Ærlig underholdning derimot prøver ikke å framstå som kunstferdig eller original. Den legger mer opp til innlevelse enn til tolkning (Bale, 2001, s. 132). Det understrekes at det kan være glidende overganger mellom disse to motsetningene og at skillet ofte vil være omdiskutert. Like fullt er det et viktig skille, siden kunnskap og bevissthet om litteraturens grep og strategier for overbevisning kan hjelpe oss til å avsløre lignende grep innen markedsføring og politikk (Bale, 2001, s. 132).

I det tredje kriteriet peker Bale på at selv om en bok rent komposisjonsmessig ikke er fullt ut vellykket kan den likevel igangsette refleksjon hos leseren. Dermed kan bruk av utelukkende formmessige kriterier tilsidesette bokas potensiale til å problematisere gjengse synsmåter og tankemønstre (Bale, 2001, s. 133).

4.4.5 Intensjon som kvalitetskriterium

Intensjon betraktet som kriterium skiller seg litt ut fra de andre kriteriene nevnt ovenfor, siden det ikke inngår i én teoretikers sammenfatning av flere kriterier. Like fullt kan vurdering skje på bakgrunn av hvorvidt verkets intensjon realiseres, noe som forutsetter en idé om hva verket ønsker å oppnå, som igjen kan styres av for eksempel sjanger, paratekster og lese måte (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38). Intensjon har blitt forstått på ulike måter i litteraturvitenskapen. Innen historisk-biografisk metode ble intensjon sett på som forfatterens hensikt med verket og som viktig for forståelsen av det (Claudi, 2013, s. 61). Innen nykritikken ble intensjon derimot avvist som irrelevant, og som en feilslutning, da det ble ansett som umulig å slutte fra tekst til forfatterens hensikt (Claudi, 2013, s. 61). Den tsjekkiske litteraturforskeren Jan Mukařovský (1891-1975) benyttet begrepet intensjonalitet,

og i stedet for å sette det i forbindelse med forfatteren, betraktet han det som en samlende kraft i selve teksten som gir leseren en helhetsforståelse av den (Smidt, 2011, s. 7). I analysen av anmeldelsene kommer jeg til å bruke begrepet *intensjon* og benytte det i et tekstinternt perspektiv inspirert av Mukařovský.

4.5 Litteratursyn

Det finnes mange ulike teorier som representerer forskjellige måter å betrakte litteratur på (Claudi, 2013, s. 5). Noen eksempler er nykritikken, leserorientert litteraturteori og feministisk litteraturteori. Dette er teorier med ulike perspektiver på hva litteratur er, hva som gjør den forskjellig fra andre teksttyper og hva slags forhold den står i til det samfunnet og den tradisjonen den er en del av (Claudi, 2013, s. 12). Nedenfor følger en kort gjennomgang av hovedtrekkene innen flere litteraturteorier som er relevante for denne undersøkelsens materiale.

Teoriene kan deles inn i to hovedgrupper, basert på hvilke aspekter ved den skjønnlitterære teksten de fokuserer på, nemlig tekstinterne eller autonome, og teksteksterne eller heteronome teorier (Claudi, 2010, s. 7–8). Tekstinterne teorier ser på teksten som en uavhengig enhet og konsentrerer seg om virkemidler og struktur. Teksteksterne teorier vender seg mer mot aspekter utenfor teksten, knyttet til leseopplevelsen eller hvordan samfunnsmessige forhold kommer til uttrykk (Claudi, 2010, s. 7–8).

Eksempler på tekstinterne teorier er nykritikken og formalismen. Nykritikken betrakter det litterære verket som en selvstendig og meningsfull størrelse, uavhengig av forhold utenom selve teksten. Verket anses som et lukket hele og fokuset ligger på den indre oppbygningen, noe som uttrykkes med det sentrale begrepet *autonomiestetikk* (Claudi, 2013, s. 62).

Retningen hadde sitt utspring i amerikansk litteraturvitenskap og oppsto som en reaksjon på den historisk-biografiske metode, der man vektla utenomtekstlige elementer som for eksempel forfatterens liv og samtid (Claudi, 2013, s. 59). Innen formalismen tok man også avstand fra historisk-biografisk metode. Man bestrebet seg på å gjøre skjønnlitterære studier til et eget vitenskapelig felt, og rettet oppmerksomheten mot språk og form, samt forskjellene mellom skjønnlitteraturen og andre teksttyper (Claudi, 2013, s. 22). Sjklovskijs begrep *underliggjøring* regnes som viktig. Det framhever at kunsten skal befri oss fra gamle forestillinger og få oss til å se verden på nye måter (Claudi, 2013, s. 24).

Når det gjelder teksteksterne teorier, gir feministisk, marxistisk og økokritisk litteraturteori, samt litteratursosiologiske og nyhistoristiske perspektiver, ulike tilnærminger til teksters forbindelser til samfunnsmessige eller ideologiske forhold. Angående teksters tilknytning til leserens opplevelse og betydning for tolkningen kan pragmatismen og ulike retninger innen leserorientert litteraturteori trekkes fram.

Feministisk litteraturteori peker på hvordan litterære verk og den litterære institusjonen kan være verktøy i marginalisering og undertrykking av kvinner, og bestreber seg på å motvirke dette (Claudi, 2013, s. 165). Tilnærmingen til litteraturen er fundamentalt kontekstuell og samfunnsengasjert, selv om oppmerksomheten også kan rettes mot form og språkets underliggende maktstrukturer (Claudi, 2013, s. 187).

Studier gjort med bakgrunn i marxistisk litteraturteori undersøker forholdet mellom teksten og det samfunnet den er en del av. Perspektivet er ofte lagt til hvordan de samfunnsmessige omgivelsene setter sine spor i verket, gjerne med fokus på skjevfordeling av makt og økonomiske ressurser (Claudi, 2013, s. 148). I sin rendyrkede form som en uttalt politisk retning, synes marxistisk litteraturteori å ha mistet innflytelse, men det teoretiske fundamentet har inspirert andre retninger, som for eksempel feministisk litteraturteori, nyhistorisme og litteratursosiologi (Claudi, 2013, s. 162).

Økokritisk litteraturteori omhandler forholdet mellom natur og litteratur. Dette kan komme til uttrykk gjennom analyser av hva slags oppfatninger om naturen som formidles i en tekst og hvordan menneskers handlinger påvirker naturlige omgivelser og omvendt hvordan naturen setter føringer for menneskers tilværelse (Claudi, 2013, s. 241). En aktivistisk tendens er ofte til stede i økokritiske arbeider, med et siktemål om å belyse klimautfordringer og forandre menneskers holdninger til naturen (Claudi, 2013, s. 242).

Leserens forståelse og opplevelse av verket er det overordnede perspektivet i leserorientert teori. Blikket rettes mot leseprosessen og de personlige, sosiale og historiske betingelsene som kan styre denne og tolkningen av verket (Claudi, 2013, s. 111). To hovedretninger har gjort seg gjeldende. Den ene er resepsjonestetikken, hvor man har vært opptatt av forklaringsmodeller for hvordan tekster forstås. Den andre er leserresponsteorien, som fokuserer på vilkår og forutsetninger som virker inn på leserens møte med, og tolkning av, tekster (Claudi, 2013, s. 111-112).

En annen teoretisk retning som fokuserer på leserens rolle, er pragmatismen. Den bygger på den amerikanske filosofen John Deweys (1859-1952) kunstfilosofi, og har *erfaring* som et sentralt anliggende, i tillegg til skillet mellom tekst og verk (Hagen, 2003, s. 24–25). Teksten er en fastlagt størrelse med ord og setninger slik de er sammenstilt av forfatteren, mens verket har en mer flytende karakter, som influeres av leserens møte med teksten, der leseren bringer med seg ulike elementer fra sin livsverden. Dette møtet regnes som en hendelse leseren og teksten deltar i, og som blir til erfaringen av verket som leseren står igjen med etter lesningen (Hagen, 2003, s. 25–27). Retningen har også blitt kalt *pragmatistisk*, for å skille benevnelsen fra det mer dagligdagse begrepet *pragmatisk* (Farsethås, 2002).

Litteratursosiologi er et tverrfaglig felt med et mangfoldig teori- og metodegrunnlag (Oterholm et al., 2013, s. 55). Overordnet sett samler perspektivene seg om sammenhenger mellom litteraturen og samfunnet. For eksempel kan fokuset være på institusjonelle forhold som produksjon, distribusjon og resepsjon av litteraturen. Andre tilnærminger kan være hvordan ulike aktørers sosiale bakgrunn påvirker tekster og tolkningen av disse, samt teknologiske endrings innvirkning på litteratur og lesning (Oterholm et al., 2013, s. 21–23). Bokhistorie er et forskningsfelt med flere berøringspunkter til litteratursosiologien. Et felles utgangspunkt er et tekst- og litteraturbegrep som innbefatter publikasjoners grafiske og materielle aspekter, i tillegg til den rent språklige siden. Søkelyset rettes mot interaksjonen mellom tekstutgivers fysiske, samfunnsmessige og innholdsmessige sider (Oterholm et al., 2013, s. 36-37).

De to siste litteraturteoriene som skal gjennomgå, er de retningene som sterkest motsetter seg den skjematiske inndelingen i tekstinterne og teksteksterne teorier.

Innen nyhistoristisk litteraturteori kombineres et nært fokus på teksten, med et blikk for maktforhold og historisk sammenheng. Dermed benyttes tilnærminger inspirert av nykritikken, marxistisk litteraturteori, samt historisk-biografisk metode (Claudi, 2013, s. 210). Et særskilt interesseområde er litteraturens forhold til ulike institusjoner som legger premisser for individets muligheter til å uttrykke seg i litteraturen. Dette kan være institusjoner av eksempelvis religiøs, juridisk eller politisk art (Claudi, 2013, s. 211).

Sigmund Freuds (1856-1939) teori om *det ubevisste* ligger til grunn for psykoanalytisk litteraturteori. Begrepet *det ubevisste* betegner menneskets indre liv med instinkter og drifter, som unndrar seg bevissthets og fornuften. Innen psykoanalysen har ytringer et

bevisst og et ubevisst nivå, og dette har påvirket psykoanalytisk litteraturteori til å skille mellom tekster overflateuttrykk og skjulte meninger (Claudi, 2013, s. 128). Det finnes ulike retninger som vektlegger forskjellige sider ved litteraturen, som forfatterens ubevisste liv eller hvordan ubevisste forhold virker inn på leserens forståelse av tekster. Retorisk-strukturell psykoanalytisk litteraturteori fokuserer imidlertid på tekstens struktur som estetisk og retorisk størrelse. Innenfor denne retningen er Freuds elev Carl Gustav Jungs begrep *det kollektivt ubevisste* sentralt. Det gir uttrykk for allmenne psykiske strukturer og erfaringer som kommer til syne i symboler og hendelser litteratur og kunst, såkalte *arketyper* (Claudi, 2013, s. 133-140).

Innenfor de ulike teoretiske retningene som nå har blitt gjennomgått, finnes det forskjellige strømninger, men for denne studien anser jeg det ikke som relevant å utdype disse nærmere. Det finnes også flere litteraturteorier som gir andre perspektiver på tekster og på deres forhold til samfunn og leser. Noen eksempler er postkolonialistisk litteraturteori, strukturalisme og dekonstruksjon. Disse utelates siden de ikke har noen umiddelbar relevans for det empiriske materialet i denne studien.

5. Metode

Framgangsmåten for undersøkelsen har vært analyse og tolkning av anmeldelser fra redigerte, riksdekkende dags- og ukeaviser, samt fra NRKs nettside. Ved analyse blir tekstenes enkelte deler studert, noe som danner grunnlag for tolkningen, hvor forhold som ikke er åpenbart synlige i teksten belyses og trekkes fram (Claudi, 2010, s. 7).

I denne undersøkelsen har analysen bestått i å identifisere anmeldelsenes konkrete vurderende utsagn, inspirert av måten Andersen (1987) gjør i nevnte artikkel *Kritikk og kriterier*. Imidlertid har jeg ofte sett nytten av å gjengi en større del av teksten rundt utsagnene for å gi leseren en bedre forståelse av konteksten. Det foretas et utvalg av vurderinger fra hver anmeldelse, som jeg mener representerer helheten. Analysen har jeg gjort ved hjelp av nærlesning, i betydningen detaljert analyse av språklige elementer (Lothe et al., 1997, s. 179). Nærlesning er i utgangspunktet et begrep fra nykritikken, med fokus på litterære verks formale sider (Federico, 2016, s. 9). Imidlertid kan nærlesning brukes i flere former for analyse, tolkning og kritikk (Lothe et al., 1997, s. 180). I sammenheng med min oppgave ble nærlesning relevant fordi jeg undersøker en begrenset mengde tilfeller av uenigheter og litteratursyn, noe som henger sammen med holdninger og individuelle

variasjoner. Dette lar seg vanskelig måle med for eksempel kvantitative, statistiske målinger (Smidt, 2012, s. 67). Tolkning har gjort seg gjeldende når de vurderende utsagnene har blitt kategorisert i kriterier, samt i utledningen av litteratursyn på grunnlag av dette. Det har av og til vært utfordrende å kategorisere de vurderende formuleringene i kriterier, men etter flere gjennomlesninger og grundige overveielser, mener jeg at de riktige valgene er tatt.

Den hermeneutiske sirkelen er en modell for hvordan forståelse opparbeides ved en kontinuerlig vekselvirkning mellom del og helhet: «En må forstå delen for å forstå helheten, og helheten for å forstå delene. Dette prinsippet kalles den hermeneutiske sirkelen.» (Gripsrud, 2015, s. 143). I tråd med dette har min analyse og tolkning foregått i et stadig samspill mellom deler og helhet i de enkelte anmeldelsene, og mellom det teoretiske grunnlaget og det empiriske materialet. Nye aspekter ved anmeldelsene ble avdekket ved gjentatte lesninger av dem, samt av det teoretiske grunnlaget. Min forforståelse av kritikernes uenighet ble utdypet og nyansert underveis.

Hagen skriver følgende om metode innen litteraturvitenskap: «En tolkning vil alltid ha en egen logikk og en egen systematikk for behandling av de elementer i verket som den velger å kommentere.» (Hagen, 2003, s. 80). Tilsvarende har formen på min undersøkelse utviklet seg etter hvert som analysene og tolkningene har blitt utført.

Den tidligere forskningen ble delvis identifisert ved søk i Oria, med innstillingen «Norske fagbibliotek», og i Idunn. Identifisering av tidligere forskning viste seg utfordrende ved ett omfattende søk med mange synonymer og boolske operatører i disse databasene, siden det framskaffet få treff, så det ble til sist søkt med enkeltordet «litteraturkritikk». Jeg fant flest relevante dokumenter ved hånd søk i bøker om litteraturkritikk, litteratursosiologi og om kvalitet i kunst og litteratur, samt ved gjennomgang av referanselister i disse.

5.1 Det empiriske materialet: beskrivelse og begrunnelse

Det empiriske materialet er fire anmeldelser av Carl Frode Tillers langdikt *Det framande landet* (2022) og tre anmeldelser av den oversatte romanen *Samlede verker* (2021) av svenske Lydia Sandgren. *Det framande landet* er Tillers diktdebut, etter en lang rekke romaner og skuespill. Den ble utgitt av Aschehoug forlag. *Samlede verker* er Sandgrens første bok, oversatt av Trude Marstein og utgitt på Strawberry Publishing. Forfatteren fikk den prestisjetunge *Augustpriset* i hjemlandet for romanen.

Anmeldelsene av Tillers langdikt ble publisert i *Aftenposten*, *Klassekampens* Bokmagasinet, *Morgenbladet* og på nettsiden til NRK. Anmeldelsene av Sandgrens roman er fra *Morgenbladet*, *Vårt Land*, samt NRKs nettside. Selv om disse mediene kan ha sine egne målgrupper, og gi litteraturkritikken noe ulik plass, kan anmeldelsene sies å bli publisert for et allment litteraturinteressert publikum, ikke først og fremst spesialister eller forskere.

Med en begrenset mengde materiale kan ikke formålet med studien være å trekke generelle konklusjoner om uenighet mellom kritikere i årene 2020-22. Fokuset er heller på en grundig analyse av noen eksempler på kritikeres uenighet, for å belyse måter denne kan komme til uttrykk på. På lignende måte som i *Norsk litteraturkritikks historie* brukes det eksemplariske prinsippet, hvor et utvalgt materiale betraktes som illustrative punktnedslag: «Eksempelene stikker seg ut og fester seg i hukommelsen fordi de tydeliggjør historien i form av konkrete bilder, fordi de ofte involverer minneverdige konflikter og dikotomier» (Furuseth et al., 2016, s. 19).

Etter å ha identifisert flere nyere bøker det har vært kritikeruenighet om via nettsøk i Google og i avisarkivet Atekst Retriever, ble gjeldende utvalg foretatt av flere grunner. Sammenlignet med mange anmeldelser i andre aviser som *VG*, *Dagbladet* eller region- og lokalaviser, er anmeldelsene i utvalget forholdsvis omfangsrike, noe som gir kritikerne større anledning til å utdype og nyansere bedømmelsene. Videre utfyller anmeldelsene hverandre ved å være skrevet av ulike kritikere og ved til sammen å vurdere to ulike sjangre – lyrikk og roman. De anmeldte bøkernes forfattere er dessuten på ulike stadier i forfatterskapet – en etablert og en debutant – og i tillegg er den ene boka originalt utgitt på norsk, mens den andre er oversatt.

Vedrørende Tillers bok, er to av anmeldelsene positive og to negative. I forbindelse med Sandgrens roman er to av anmeldelsene positive og én negativ. Ingen av anmeldelsene inneholder terningkast eller andre former for numeriske uttrykk for vurdering.

Bedømmelsen, eller konklusjonen, kommer like fullt relativt tydelig fram allerede via overskrift og ingress. Avisenes anmeldelser ble hentet fra arkivet Atekst Retriever. NRKs anmeldelser ble funnet på nettet via søkemotoren Google. De ligger som vedlegg bakerst i oppgaven. Jeg hadde ikke lest de to anmeldte bøkene før jeg startet studien, og for å unngå at mine egne synspunkter på bøkene, bevisst eller ubevisst, skulle påvirke analysen, unnlot jeg å gjøre det før analysen var ferdigstilt.

Dette er anmeldelsene av *Det framande landet* av Tiller:

- «Knaller til med visjonært langdikt» av Anne Cathrine Straume, NRK.
- «Hør refserens røst» av Preben Jordal, *Aftenposten*.
- «Svingande helvetesvisjonar» av Merete Røsvik, *Klassekampens* Bokmagasinet.
- «Kunsten å posere for sin tid» av Katrine Heiberg, *Morgenbladet*.

Dette er anmeldelsene av *Samlede verker* av Sandgren:

- «Storslått debut», av Marta Norheim, NRK
- «Sagaen om whisky-med-isfolket» av Bernhard Ellefsen, *Morgenbladet*.
- «Treffende om kunstnerklisjé og kvinneforakt» av Ingeborg Misje Bergem, *Vårt Land*

5.2 Videre utforming av undersøkelsen

Undersøkelsen er videre lagt opp slik at anmeldelsene av de to bøkene undersøkes i hver sin del. Først utforsker jeg anmeldelsene av *Det framande landet* i henhold til begge forskningsspørsmålene. Deretter tar jeg for meg anmeldelsene av *Samlede verker* på samme måte. Til slutt samler jeg trådene ved å oppsummere funnene fra begge bøkens anmeldelser.

Redegjørelsen for kritikernes litteratursyn er ikke ment som et forsøk på å fastslå deres generelle litteratursyn i kritikerpraksisen ellers, men som eksempler på hvordan ulike litteratursyn kan komme til uttrykk og utfylle hverandre i anmeldelser av enkeltbøker, med formålet om å belyse uenighet mellom litteraturkritikere. Det vil heller ikke gjøres forsøk på å presse perspektivene inn i ett samlet eller endelig litteratursyn, men heller la eventuelle ulike perspektiver og spenninger komme til uttrykk.

Når det siteres fra anmeldelsene, brukes vanlig referanseteknikk i samsvar med referansestilen APA 7. utgave, slik den beskrives i Norsk APA-manual (Redaksjonen for norsk APA-stil., 2024).

For at kildehenvisningene ikke skal bli for lange i den løpende teksten, henviser jeg kun til Andersen (1987) når jeg omtaler kriterier som benyttes av flere teoretikere, for eksempel intensitetskriteriet, som også anvendes av Hagen (2004) og Christiansen (2010). I den

forbindelse tar jeg også høyde for at de kan betrakte det samme kriteriet på noe ulike måter. I så fall refererer jeg til den mest relevante versjonen av for eksempel intensitetskriteriet.

6. Analyser av anmeldelsene av *Det framande landet*

I denne delen analyserer jeg anmeldelsene av *Det framande landet* i henhold til undersøkelsens første forskningsspørsmål: Hvilke vurderinger, kriterier og litteratursyn er gjeldende for den enkelte kritiker?

6.1 Kort beskrivelse av *Det framande landet*

Det framande landet er Carl Frode Tillers første diktutgivelse, etter et lengre forfatterskap bestående av romaner og noen skuespill. Han debuterte i 2001 med romanen *Skråninga* og har fått en rekke høythengende priser for flere av bøkene, blant annet Tarjei Vesaas' debutantpris og Kritikerprisen, i tillegg til nominasjoner til Nordisk Råds Litteraturpris (Skei, 2024). *Det framande landet* er et langdikt med oppbygning inspirert av *Voluspå* fra Den eldre Edda. Et lyrisk jeg, kalt «bohemer og sjåaren i bygda» (Tiller, 2022, s. 5) formidler sine visjoner som dels handler om historiens gang fra verdens opprinnelse til nåtiden, hvor verden blir skapt på ny, og dels om en individuell historie der et «du» starter som student og etter hvert stifter familie. Et særtrekk ved langdiktet er at hendelser og personer føres sammen på tvers av tid og rom, i tillegg til et kritisk blikk på maktbruk og menneskeskapte klimaendringer.

6.2 Analyse av Anne Cathrine Straumes anmeldelse

Anne Cathrine Straumes anmeldelse av ble publisert på nettsiden til NRK 28. september 2022, med tittelen "Knaller til med visjonært langdikt" (Straume, 2022). Hun bedømmer boka positivt.

6.2.1 Straumes vurderinger

Ingressen inneholder flere kvalitetsvurderinger med utgangspunkt i Straumes følelsesmessige reaksjoner under lesningen. Hovedpoenget er at lesningen er en glede, noe som kommer til uttrykk ved at hun sammenligner lesningen med å innta musserende, alkoholholdig drikke, og følgelig stemningen som gjerne oppstår i den forbindelse. Imidlertid er gleden blandet med et ubehag: «For en boblende, berusende dikt-debut! Carl Frode Tillers langdikt fyller meg med skrekkblandet jubel.» (Straume, 2022).

Flere ganger ser Straume *Det framande landet* i sammenheng med både Tillers tidligere forfatterskap og andre forfatteres bøker. Med hensyn til hans eget forfatterskap, peker hun på at langdiktet representerer en vellykket nyorientering: «Nå ser han hele verden i et enormt sveip; dikter-jeg'et beskriver verdens begynnelse og historiens gang i et buktende, burlesk sammensurium av tidsepoker og geografi.» (Straume, 2022).

Et eksempel på en sammenligning med andre forfatteres bøker, er sitatet nedenfor, som kommer etter en gjennomgang av litterære priser Tiller har mottatt eller blitt nominert til. En anerkjent diktsamling av en annen lyriker trekkes inn og intensjonen i Tillers langdikt vurderes positivt:

Og nå altså dikt. Og for en ambisjon han legger for dagen med denne diktsamlingen! Tiller strekker seg enda lenger enn det Øyvind Rimbereid gjorde, da han i [«Solaris korrigert»](#) beskrev et robotifisert univers fire hundre år frem i tid, i en hverdag preget av økologiske og økonomiske katastrofer. Hos Tiller er det selve verdens eksistens som står på spill. (Straume, 2022)

For *Solaris korrigert* (2004) fikk Rimbereid Kritikerprisen (Vold, 2005). I tillegg ble den valgt inn i *Norsk litterær kanon* på Litteraturfestivalen på Lillehammer i 2007 («Norsk litterær kanon», u.å.). At *Det framande landet* sies å ha en større ambisjon enn Rimbereids anerkjente langdikt, fungerer dermed som en svært positiv vurdering.

Straume omtaler de intertekstuelle forbindelsene til edda-diktet *Voluspå*, og mener at Tiller bruker sterke virkemidler når han henter elementer fra den norrøne litteraturen. Hun viser spesifikt til refrenget "veit du nok eller kva" (Straume, 2022), som hun ser i sammenheng med det hun trekker fram som et budskap i Tillers langdikt, knyttet til bærekraftig utvikling: "Når har vi hørt nok til at vi kan handle?" (Straume, 2022).

Etter omtalen av *Voluspå*-elementene, virker det som om Straume ønsker å berolige leseren med positive vurderinger som understreker langdiktets aktualitet og gjenkjennelighet for dagens lesere: "Men kom ikke her og tro at Tillers dikt får noe gammelmodig tungt over seg. Det er vår tid og våre kulturelle referanser bygdas bohem omgir seg med." (Straume, 2022)

Tillers langdikt sammenlignes også med andre forfatteres bøker med lignende tematikk. Konkret nevnes forfatterskapene til Anja Røyne og Maja Lunde. Disse sammenligningene fungerer dels som en beskrivelse av hva slags bok Tiller har utgitt, men også som implisitte,

positive vurderinger som tilsier at Tillers bok står seg godt i denne konteksten av en rekke beslektede bøker:

Det er ikke få forfattere som har varslet om at det haster med å leve bærekraftig, enten det er gjennom saklige tall og prognoser, som hos Anja Røyne, eller med pedagogisk og spenningsfylt insistering, som hos Maja Lunde. Tiller hever også røsten, han minner oss om vold og urett som er begått opp gjennom historien. Det er dypt urovekkende og på samme tid frekt lattervekkende. (Straume, 2022)

I siste setning i sitatet over vurderes langdiktet positivt med utgangspunkt i virkningen på leseren, som framheves som en vellykket kombinasjon av motstridende og sterke følelser som frykt og glede, grensende til skadefryd.

Straume poengterer flere ganger at Tiller hever stemmen og kommer med advarsler om økologisk krise. Hun bruker formuleringer som "himmelropende kommunikativ", "et brøl av et langdikt" og "når han roper varsko" (Straume, 2022). Hun vurderer ikke denne tydeligheten eksplisitt, men i lys av resten av den positive anmeldelsen framstår hun positiv også til den.

Det litterære grepet der ulike personer og hendelser fra ulike tider og steder føres sammen, får også oppmerksomhet fra Straume (2022). Leseopplevelsen er i fokus når dette grepet vurderes som utfordrende og konsentrasjonskrevende, men alt i alt virkningsfullt og tilfredsstillende å bryne seg på:

"... leseren må være våken for å henge med på alle byksene mellom personer, steder og ikke minst tidsepoker.

I en og samme setning nevnes Sumer og Tony Soprano, da og nå blir ett: med ringtunge fingrar knipsar de smekk smekk piskeslag over slaverygg og inn kjem lekke rettar de har snappa opp frå brølande kjendiskokkar på fjernsyn.

Det er forvirrende, det er tøft og det fungerer." (Straume, 2022)

Avslutningsvis trekkes *Voluspå* inn på nytt, for å brukes som referanse i en oppsummerende vurdering. I en tone jeg tolker som humoristisk tar Straume på seg rollen som spåkvinne og hevder at *Det framande landet* antakelig vil stå seg for ettertiden: "Voluspå har tålt tidens

tann i tusen år. Hvor lenge Tillers ord blir stående, vet ingen. Jeg spår at det blir lenge." (Straume, 2022).

Denne analysen har vist hvilke vurderinger som er gjeldende i Straumes anmeldelse, og danner utgangspunktet for neste del, hvor vurderingene blir delt inn i kriterier fra undersøkelsens teoretiske grunnlag.

6.2.2 Straumes kriterier

I ingressen gir Straume vurderinger som bygger på hennes følelsesmessige reaksjoner under lesningen. Disse passer inn i Andersens (1987, s. 25) affektivt kriterium og Hagens (2004, s. 26) første kvalitetssymptom som handler om leserens fysiske reaksjoner.

Når Straume sammenligner *Det framande landet* med Tillers egne bøker og Rimbereids *Solaris korrigert*, bruker hun genetisk kriterium (Andersen, 1987, s.21). Imidlertid er det intensjonen i *Det framande landet* hun setter søkelys på ved sammenligningen med Rimbereids verk. Oterholm & Skjerdingsstad (2011, s. 38) skriver at et litterært verk kan vurderes på bakgrunn av hvorvidt intensjonen i det virkeliggjøres. Straume uttrykker ikke eksplisitt av intensjonen virkeliggjøres, men hun uttrykker at hun er imponert over ambisjonen i Tillers dikt. Dette, sett i lys av anmeldelsens øvrige positive vurderinger, tilsier at Straume mener at intensjonen realiseres.

Både kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) og genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21) anvendes når hun peker på aktuell og gjenkjennelig tematikk, i forbindelse med referansene til *Voluspå*. Bruken av pronomenet *vi* i setningen: "Når har vi hørt nok til at vi kan handle?" (Straume, 2022) er verdt oppmerksomhet. Det signaliserer etter mitt skjønn at Straume inkluderer seg selv i målgruppen for budskapet, og at hun er enig i det og vurderer det positivt. Kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) er også virksomt når Straume (2022) påpeker at leseren blir minnet «om vold og urett som er begått opp gjennom historien» og når hun synes å være enig i langdiktets budskap. Dette kriteriet er også gjeldende – sammen med kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 22) – når hun peker på tydeligheten diktet kommuniserer budskapet med.

I tilknytning til sammenligningene med forfattere som Anja Røyne og Maja Lunde anvender Straume igjen genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 18). Siden erfaringen av uro og latter

trekkes inn i vurderingen av hvordan Tillers bok står seg i denne sammenhengen, benyttes også affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25) og Hagens (2004, s. 26) første kvalitetssymptom som handler om leserens fysiske reaksjoner.

Når Straume vurderer grepet der personer og hendelser fra ulike tider føres sammen, peker hun igjen på den positive opplevelsen hun får under lesningen. Dermed bruker hun nok en gang det affektive kriteriet (Andersen, 1987, s. 25) – denne gang i kombinasjon med kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21).

Når Straume avslutter anmeldelsen med å spå at *Det framande landet* vil stå seg lenge, kan Hagens (2004, s.28) fjerde kvalitetssymptom *varighet over tid* sies å være i bruk, med det forbehold at det er vanskelig for en samtidig kritiker å fastslå langdiktets eventuelle varighet.

6.2.3 Straumes litteratursyn

Straume framhever leseopplevelsen i sin anmeldelse. Hun påpeker at lesningen gir henne motstridende følelser og reaksjoner, med formuleringer som «skrekkblandet jubel», «dypt urovekkende» og «frekt lattervekkende» (Straume, 2022). Dette skjer med bruk av affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25) og symptomet fysisk reaksjon (Hagen, 2004, s. 26-27) og i tråd med pragmatistisk og leserorientert litteraturteori.

Hun er også opptatt av at langdiktet frambringer advarsler om at menneskets levemåte må endres i en mer bærekraftig retning. Med formuleringer som «roper varsko» og «hever røsten» (Straume, 2022) trekker hun fram at dette uttrykkes på en tydelig måte, noe hun ikke uttrykker skepsis til. I den forbindelse anvendes kriteriet moralsk og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) og et tydelig økokritisk perspektiv på Tillers langdikt.

En moralsk preget vurdering kommer også til syne når Straume (2022) påpeker at leseren blir minnet om «vold og urett som er begått opp gjennom historien». Det er ikke umiddelbart gitt hvilket konkret litteratursyn som uttrykkes i denne vurderingen, men den har et teksteksternt fokus som kan tolkes i retning av samfunnsengasjerte perspektiver som for eksempel marxistisk og feministisk litteraturteori.

Straume viser altså et litteratursyn med fokus utover teksten og mot leseerfaringen og den ideologiske tendensen – tydeligst i retning av et klimarelatert budskap.

6.3 Analyse av Preben Jordals anmeldelse

Preben Jordals anmeldelse av *Det framande landet* ble publisert i *Aftenposten* 1. oktober 2022, med overskriften "Hør refserens røst". Jordal bedømmer boka negativt.

6.3.1 Jordals vurderinger

Det hintes til Jordals bedømmelse i ingressen, hvor langdiktet beskrives som et "sidespor i forfatterskapet" (Jordal, 2022, s. 19). Dette utdypes blant annet ved at *Det framande landet* blir sammenlignet med den amerikanske dikteren Walt Whitmans klassiske diktsamling *Leaves of Grass* (1855). Whitman regnes som en betydelig og innflytelsesrik lyriker i amerikansk litteratur (Øverland, 2023). Ifølge Jordal tåler ikke Tillers langdikt denne sammenligningen, fordi den språklige framstillingen er flat og oppramsende som i en katalog:

Helt siden Walt Whitmans banebrytende "Leaves of Grass" (1855) har det moderne diktjeget kunnet bevege seg fritt omkring i historien og besynge høyt og lavt og alt midt imellom. Hos Tiller skjer dette ved at "bohemer og sjåaren" liksom mottar impulser fra ulike tidsaldre, hovedsakelig gjennom en katalog med navn og diverse hint om historiske (og før-historiske!) hendelser." Ja visst er det fantasifullt, ja visst er det fiffig, burlesk og til tider komisk. Men Tillers setninger har lite av det løftet som trengs for å skue utover århundrene og menneskeslekten på denne måten. (Jordal, 2022, s. 19).

Tillers langdikt innrømmes riktignok noen positive trekk i sitatet over, som for eksempel fantasi og humor, men alt i alt gis det uttrykk for at diktet ikke innfrir kravene til poetisk språkføring.

Jordals bedømmelse utdypes videre med en annen sammenligning, denne gang med forfattere som utgir bøker med et tydelig budskap knyttet til menneskeskapte klimaendringer. I motsetning til sammenligningen med *Leaves of Grass*, som blir stående som et slags ideal Tillers bok ikke når opp til, blir *Det framande landet* nå plassert sammen med en type litteratur som Jordal er negativ til: «I likhet med svært mye annen klimaengasjert litteratur – Maja Lunde, Forfatterens klimaaksjon mfl. – finner det hos Tiller sted en forflatning når skriften blir belærende.» (Jordal, 2022, s. 19).

Tillers bok blir altså sammenlignet med to ulike typer litteratur. I begge tilfellene blir språket vurdert som flatt.

Jordal (2022, s. 19) bruker ordet «belærende» som negativ vurdering helt til sist i utdraget over. Lignende vurdering gjentas tre ganger i ulike varianter: «I stedet blir han en slags forståsegpåer [...] får jeg en distinkt følelse av at rundt neste sving venter pretensiøs moralisme [...] forteller han oss heller hva han synes vi skal mene» (Jordal, 2022, s. 19). Disse ulike variantene av vurderingen "belærende" kommer i forbindelse med at Jordal omtaler det uttalte budskapet i *Det framande landet*, og kunne dermed tenkes å være negative vurderinger av dette. Imidlertid handler de ikke om selve innholdet i budskapet, siden Jordal (2022, s. 19) skriver at det er "vanskelig å være direkte uenig i" verselinjer som handler om at man må få ned forbruket og holde skaperverket hellig. Derimot mener jeg at Jordals poeng er at disse variantene av belærende grep i *Det framande landet* blir entydige. Mot slutten av anmeldelsen skriver han: "I stedet for å prøve å gjøre leseren selvvirksom, som det heter, få oss til å tenke, forteller han oss heller hva han synes vi skal mene." (Jordal, 2022, s. 19). Her peker Jordal på et ønske om å tenke og tolke selv når han leser, noe som krever tekster som inviterer til dette ved å være flertydige.

Jordal har flere vurderinger som handler om manglende flertydighet. I de to neste utdragene foretar han nye sammenligninger som blir negative for *Det framande landet* – denne gang med bøker fra Tillers eget forfatterskap:

"Det er merkelig at en så begavet menneskeskildrer har villet levere fra seg noe så entydig. Han har som kjent skrevet godt og innfølelse om klimaspørsmål tidligere." (Jordal, 2022, s. 19)

[...]

"Men der Tiller i sine prosatekster har et språk og en følsomhet som få andre, er det som om han her, i "Det framande landet", klatrer opp på en ølkasse for å rope. Er det nå virkelig sikkert at det er lyrikk han skal skrive?" (Jordal, 2022, s. 19)

Ved å trekke inn Tillers tidligere bøker på denne måten, hevder Jordal at Tiller kan skrive bedre enn det han viser i langdiktet. Det retoriske spørsmålet til slutt i utdraget over kan sees i sammenheng med ingressen der langdiktet vurderes som et "sidespor i forfatterskapet." (Jordal, 2022, s. 19). Det underforståtte budskapet i spørsmålet blir i praksis en påstand om at Tiller antakelig bør avstå fra å skrive mer lyrikk i framtida.

Jordal trekker også inn bokas omslagsbilde *Lystenes hage* (1495-1505) av Bosch, for å understreke entydigheten:

"Til alt overmål er bokens omslag en gjengivelse av Hieronymus Boschs "Lystenes hage" (1495-1505), der nakne menneskeskikkelser virkelig tar for seg av kjødets gleder. Det er et bilde på det syndige liv [...]. Så mye tydeligere kan det ikke sies: Vi er i trøbbel og må skjerpe oss." (Jordal, 2022, s. 19)

Det foretas også flere vurderinger som handler om manglende originalitet, både når det gjelder form og innhold:

Etter hvert avtegner det seg nemlig et velkjent budskap: Mennesket er kanskje fantastisk, men det er faktisk også i ferd med å ødelegge planeten, folkens. [...] I et ikke spesielt originalt formspråk skal nåtidsmennesket refses – heller ikke det spesielt originalt. (Jordal, 2022, s. 19).

Anmeldelsens siste setning innebærer en oppsummerende vurdering av verket som helhet: «Men hvem hører referensens røst, når den knapt er til å skille fra støyen?» (Jordal, 2022, s. 19). Indirekte hevdes det at langdiktet ikke vil stå seg for ettertiden.

Denne gjennomgangen har synliggjort Jordals vurderinger, og utgjør utgangspunktet for neste del, hvor vurderingene blir delt inn i kriterier fra undersøkelsens teoretiske grunnlag.

6.3.2 Jordals kriterier

Når Jordal ved flere anledninger vurderer *Det framande landet* i forhold til andre tekster, både klassisk litteratur, samtidslitteratur og Tillers eget forfatterskap, bruker han genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21-22). Imidlertid er ikke dette det eneste kriteriet som er virksomt i disse sammenligningene.

I forhold til klassikeren *Leaves of Grass* vurderes språket i *Det framande landet* som flatt, oppramsende og dermed kjedelig. Dette gjøres i henhold til det estetiske kriteriet *intensitet* (Andersen, 1987, s. 23–24).

Når sammenligningen foretas med annen klimaengasjert litteratur fra samtiden, som for eksempel Maja Lundes bøker, og Tillers egne, tidligere prosatekster, framhever Jordal at langdiktet er entydig og flatt og bruker dermed de estetiske kriteriene kompleksitet og intensitet (Andersen, 1987, s. 22–24). Når det poengteres at bokas omslagsbilde – *Lystenes*

hage av Bosch – bidrar til entydighet, benyttes også kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 22).

Jordal vurderer *Det framande landet* som uoriginalt med hensyn til både form og innhold. Originalitet behandles på ulike måter i det teoretiske grunnlaget for denne oppgava. Hos Andersen (1987, s. 21) er vurderinger knyttet til originalitet plassert i det genetiske kriteriet, siden dette er vurderinger "som på en eller annen måte angår forhold som ligger forut for den aktuelle teksten." Andersen (1987, s. 21) eksemplifiserer dette med å peke på blant annet litteraturhistorisk sammenheng, tradisjon og påvirkningskilder. Christiansen (2010, s. 82) skriver om originalitet i kriteriet *frigjering*: «det peiker på den teksten som snur opp ned på tidlegare lese- og forståingsgsvanar.» En original tekst revurderer tidligere kunnskap og vrangforestillinger og gir oss nye måter å skrive, tenke og sanse på (Christiansen, 2010, s. 82). Dermed er også Christiansen (2010) opptatt av hvordan nye tekster forholder seg til tradisjon og påvirkningskilder, noe han også er innom i kriteriene *litteraritet* og *meir enn*. Imidlertid er han også opptatt av kognitive aspekter ved et verk kan vurderes som originale eller ikke. Hagen (2004, s. 48) skriver at urkriteriet *fremmedhet* er det samme som originalitet, og at dette kriteriet i utgangspunktet er et estetisk kriterium, men også at det har "dyptgående moralske og kognitive implikasjoner" (Hagen, 2004, s. 44).

Andersen (1987) og Christiansen (2010) kan sies å ha en del felles trekk i synet på originalitet, siden de begge er opptatt av hvordan den nye teksten forholder seg til eldre tekster, men Christiansen (2010, s. 80-82) gir originalitet større plass og skarpere fokus i sitt frigjeringkriterium. Han er også opptatt av at originale tekster øker kunnskapen vår og endrer forestillinger – med andre ord åpner han for kognitive og moralske implikasjoner slik Hagen (2004, s. 44) framhever. Sistnevnte skiller seg fra de to første teoretikerne ved at han i utgangspunktet betrakter originalitet som et estetisk kriterium. Imidlertid poengterer han at det har moralske og kognitive implikasjoner (Hagen, 2004, s. 44).

Etter mitt skjønn vil en vurdering av en ny teksts eventuelle originalitet starte med en analyse og tolkning av nettopp denne nye teksten, for å undersøke hvordan den er bygget opp og hva den formidler. Dermed starter man med å se på det estetiske uttrykket, for deretter å se den opp mot andre sammenlignbare tekster og deretter stadfeste eventuelle kognitive og moralske implikasjoner. Dermed konkluderer jeg med å følge Hagens (2004, s. 44) syn på originalitet som et estetisk kriterium.

Kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) er gjeldende når Jordal (2022, s. 19) skriver at det er vanskelig å være uenig i sitater som bedyrer at man skal minske forbruk og ta vare på skaperverket. Jordal går dermed god for budskapet i seg selv, men mener det er uoriginalt. Dermed anvender han også originalitetskriteriet (Hagen, 2004, s. 44) i mer kognitiv forstand, med hensyn til at han mener at budskapet er forslitt.

Med forbehold om mulig framtidig endring, kan Hagens (2004, s. 28) fjerde kvalitetssymptom *varighet over tid* sies å være virksomt i Jordals avsluttende bemerkning der diktet hevdes å bli borte i den generelle informasjonsstøyen.

6.3.3 Jordals litteratursyn

Gjennomgangen av Jordals vurderinger og kriterier viser at han har fokus på det estetiske uttrykket, samt intertekstuelle forbindelser til andre bøker. Han nedvurderer langdiktet fordi han mener språket er preget av forflatning og dermed manglende intensitet. Han kritiserer det også for å mangle kompleksitet ved å være entydig belærende og fortelle leseren hva vedkommende bør mene, i stedet for å legge til rette for tolkning og selvstendig tenkning. I tillegg innvender han at det mangler originalitet, både i form og innhold. Dette er i hovedsak autonomiestetiske vurderinger og kriterier som tenderer mot et formalistisk eller nykritisk litteratursyn.

Imidlertid vurderer Jordal til en viss grad innhold og budskap i henhold til kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77), når han skriver at det er vanskelig å være uenig i utsagn om økt bærekraft. Dette kan sies å peke i retning av et økokritisk perspektiv, men det ideologiske budskapet vektlegges ikke i stor grad, i tillegg vurderes det negativt på grunn av manglende originalitet.

Jordal trekker fram bokomslaget, som gjengir et utsnitt av maleriet *Lystenes hage* av Bosch, og hevder at det understreker overtydeligheten som han ellers finner i langdiktet. Dermed påpeker han hvordan et aspekt ved boka som fysisk gjenstand virker inn på hans tolkning av teksten, noe som drar veksler på et bokhistorisk perspektiv.

Jordals litteratursyn i anmeldelsen av *Det framande landet* har dermed hovedsakelig trekk fra tekstinterne betraktningmåter som formalisme og nykritikk, samt delvis fra teksteksterne innfallsvinkler som økokritikk og bokhistorie.

6.4 Analyse av Merete Røsviks anmeldelse

Merete Røsviks anmeldelse av *Det framande landet* sto på trykk i *Bokmagasinet* i *Klassekampen* 8. oktober 2022, med overskriften "Svingande helvetesvisjonar". Hun bedømmer boka positivt, til tross for en mindre innvending midtveis i anmeldelsen.

6.4.1 Røsviks vurderinger

Anmeldelsen starter med en sammenligning med Tillers eget forfatterskap på en måte som slår positivt ut for diktdebuten. Røsvik poengterer at Tiller viderefører trekk fra tidligere bøker og at langdiktet er en kompleks enhet av motstridende elementer som fungerer sammen:

Gjennom heile forfattarskapen til Carl Frode Tiller går det ei fruktbar spenning mellom aggresjon og idealisme, frå passiv-aggressive gestar til grov vald og frå religiøst hykleri til nestekjærleik og brennande miljøengasjement. I langdiktet "Det framande landet" smeltar motsetnadane saman når raseriet rammar både kapitalismen, rike nordmenn og Gud i ein på same tid satirisk og håpefull visjon. (Røsvik, 2022, s. 10)

I sitatet over beskrives innholdet i langdiktet tilsynelatende nøytralt som en kritikk av kapitalisme og religion. Imidlertid vil denne beskrivelsen kunne fungere som en implisitt positiv vurdering (Solberg, 2005, s. 304) i en avis som *Klassekampen*, med sitt ideologiske ståsted på venstresiden i norsk politikk.

En annen sammenligning med Tillers tidligere forfatterskap blir også positiv for *Det framande landet*. Røsvik (2022, s. 10) peker på at Tiller utfolder seg språklig sett på en annen og vellykket måte i langdiktet, siden evnen til å skape poetiske bilder kommer bedre fram:

Tillers poetiske språk liknar på mange måtar den rasktflytande prosaen i romanane, men den biletskapande evna kjem endå tydlegare til sin rett. Spesielt minneverdig er scena der badekaret med løveføter reiser seg og forlèt badet, pissar ut badevatnet og «luntar inn i stjernekalde natta» medan «du» sit hjelpelaus og kald i det tomme karet. (Røsvik, 2022, s. 10)

Når Røsvik (2022, s. 10) trekker fram grepet som går ut på at personer og hendelser fra ulike historiske perioder føres sammen, retter hun først blikket på det litterære virkemiddelet som føyer motsetninger sammen, dernest på hvordan det virker på leseopplevelsen og til sist på

hvilket budskap som framføres. Grepet vurderes som en sammensatt og virkningsfull måte å formidle et alvorlig politisk budskap på:

Det mest iaugefallande grepet er at diktaren flettar saman ei individuell livshistorie og sivilisasjonshistorie og hoppar mellom ulike historiske epokar. [...] Slike sprang og skrikande kontrastar gjer lesinga underholdande, men har også politisk og filosofisk alvor i seg. Det ber rett inn i helvetesvisjonar, presentert med det iskalde omkvedet henta frå Voluspå: «Veit du nok, eller kva?» I konteksten av ei økologisk katastrofe vi kunne ha avverga, er det sviande og svingande satirisk. (Røsvik, 2022, s. 10)

I det neste sitatet kommer Røsvik (2022, s. 10) med en innvending som går ut på at langdiktet bærer preg av å være entydig klimaengasjert litteratur med et klart budskap. Imidlertid veier ikke denne innvendingen så tungt for henne: «På eitt plan er langdiktet overtydeleg økodikting. Verkemidla er lite subtile, men så er det heller ingenting subtilt ved utviklinga for tida. Katarsis er eit kvalitetskriterium så godt som noko.» (Røsvik, 2022, s. 10).

Hun unnskylder overtydeligheten med at den passer til samfunnsutviklingen, og med å sette den i sammenheng med begrepet *katarsis*, som betyr renselse (Claudi, 2010, s. 84). Dette begrepet er kjent fra den greske filosofen Aristoteles' poetikk, hvor det brukes om tragediens virkning på publikum: «gjennom frykt og medlidenhet fører den til den renselse som hører slike sinnsstemninger til.» (Aristoteles, 1989, s. 35).

I følge Claudi finnes det ulike synspunkter på den nøyaktige betydningen av begrepet *katarsis*, men de fleste knytter det til verkets rensende virkning på leseren. Renselsen fører til en positiv emosjonell, moralsk eller intellektuell endring hos leseren (Claudi, 2010, s. 84).

I forbindelse med Røsviks anmeldelse er det nærliggende å se *katarsis* i sammenheng med raseriet som trekkes fram to ganger, først i ingressen: «Raseri: Carl Frode Tillers diktdebut tek oss med på ei vill ferd i tid og rom» (Røsvik, 2022, s. 10). Siden ingressen rent typografisk på avissiden er plassert over selve overskriften, mer som en slags innledning til overskriften enn som en utdypning av den, er ordet *raseri* det første ordet i hele anmeldelsen, og får dermed et særlig fokus. Den andre gangen Røsvik benytter seg av ordet *raseri* er tidlig i selve brødteksten, nærmere bestemt i den andre setningen: «I langdiktet "Det framande landet" smeltar motsetnadane saman når raseriet rammar både kapitalismen, rike nordmenn og Gud» (Røsvik, 2022, s. 10). Dermed synes Røsvik å mene at Tillers langdikt har en positiv

rensende virkning på leseren ved at vedkommende kan få utløp for raseri knyttet til samfunnsutviklingen.

Videre ser Røsvik gjennom det overtydelige politiske budskapet og finner noe hun legger større vekt på, nemlig en åndelig virkelighet der alt levende er gjensidig avhengig av hverandre, noe som skulle innebære en appell til hensynsfull og bærekraftig livsførsel:

Det verkeleg storslegne ligg likevel i det som boblar under det tidsriktig politiske, det er tankar som sprengjer det vitskaplege verdsbiletet. [...] Vi treng å vakne opp til den større, åndelege røynda av sameksistens med alt anna liv i universet, inkludert dei som har levd før oss. Langdiktet konsentrerer desse ideane til ei vill ferd gjennom tid og språk, lettfatteleg, men likevel grensesprengande. Fantastisk! (Røsvik, 2022, s. 10)

Røsvik (2022, s. 10) ser denne åndelige virkeligheten som et positivt utviklingstrekk i Tillers senere forfatterskap, og ser likhetstrekk med forfatterskapet til Jon Fosse og psykologen Carl Gustav Jungs idé om det kollektivt ubevisste.

Til slutt i anmeldelsen poengteres det at diktdebuten løfter forfatterskapet. Med overdrivelse som virkemiddel, og sannsynligvis med et humoristisk glimt i øyet, hevder hun at langdiktet antakelig vil stå seg i lang tid framover: "Etter å ha lese «Det framande landet» kan eg berre slå fast at Tiller estetisk og intellektuelt verkeleg driv det kunstnarlege prosjektet sitt mot evigheita – og vidare." (Røsvik, 2022, s. 10)

I denne delen har jeg analysert Røsviks vurderinger. Dette danner basis for neste del, der jeg kategoriserer vurderingene i kriterier gjennomgått i studiens teorigrunnlag.

6.4.2 Røsviks kriterier

Røsvik starter anmeldelsen med å sette Tillers diktdebut i sammenheng med det tidligere forfatterskapet og bruker dermed genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21), men hun anvender det i kombinasjon med to andre kriterier. For det første bruker hun kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) når hun mener at diktet kritiserer kapitalismen og Gud. I tillegg bruker hun det estetiske kriteriet kompleksitet (Andersen, 1987, s. 22) når hun peker på at diktet gir uttrykk for både satire og håp på samme tid.

Genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21) anvendes også når Røsvik sammenligner Tillers poetiske språk med språket i romanene hans. Da bruker hun det sammen med det estetiske kriteriet intensitet (Andersen, 1987, s. 23–24). Dette gjelder både når hun framhever det

poetiske bildespråket generelt som vellykket og når hun trekker fram som bemerkelsesverdig det konkrete bildet der badekaret går av gårde på løveføttene.

Når Røsvik trekker fram grepet som går ut på at personer og hendelser fra ulike historiske perioder føres sammen, er det flere kriterier som er gjeldende. Det estetiske kriteriet kompleksitet (Andersen, 1987, s. 22) er i bruk når hun peker på kontrastene som føres sammen. Affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25) anvendes når virkningen av lesingen vurderes som underholdende. I tillegg brukes kriteriene moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) når hun påpeker at det formidles et alvorlig og satirisk budskap knyttet til menneskeskapte klimaendringer, samt genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22) når hun henviser til bruken av refrenget i *Voluspå*.

Røsvik vurderer langdiktet som delvis overtydelig tendenslitteratur med et markant klimaengasjement og bruker dermed kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 22). Imidlertid unnskylder hun overtydeligheten med at klimaengasjementet er et aktuelt tema og anvender med det kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76-77). I tillegg unnskylder hun overtydeligheten med å sette den i sammenheng med begrepet *katarsis*, eller renselse, som Aristoteles (1989, s.35) bruker i sin poetikk om tragediens virkning på publikum. Dermed er også affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25) gjeldende. Christiansens (2010, s. 80) frigjeringskriterium er forbeholdt få bøker, nemlig de som frigjør oss fra gamle vrangforestillinger og gir oss nye forklaringer. Røsvik mener at Tillers bok sprenger grenser ved å framstille tanker som setter det vitenskapelige verdensbildet til side og åpner for en åndelig virkelighet der sameksistens med alt levende utgjør en vesentlig bestanddel. I den forbindelse viser hun såpass stor begeistring at disse vurderingene kan kategoriseres i dette kriteriet. I tillegg kan det sies at kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21) er virksomt siden det ifølge Røsvik er snakk om grensesprengende tanker, samt kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) siden det pekes på sameksistens med alt levende og dermed et ansvar for empatisk og bærekraftig livsførsel. Når hun i den sammenhengen trekker inn Fosses forfatterskap og Jungs begrep om det kollektivt ubevisste, anvender hun også genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22).

Når Røsvik avslutter anmeldelsen med å hevde at langdiktet bidrar til at forfatterskapet vil stå seg i framtiden, kan Hagens (2004, s.28) fjerde kvalitetssymptom *varighet over tid* sies å være

i bruk, riktignok med forbehold, siden langdiktets eventuelle varighet over tid ikke er mulig å fastslå for en samtidig kritiker.

6.4.3 Røsviks litteratursyn

Røsvik er i stor grad orientert utover teksten, på samfunnet, leseren og en form for åndelig virkelighet. Hun unnskylder overtydeligheten med samfunnsaktualitet, og tenderer derfor mot et ideologisk litteratursyn, tydeligst i retning av økokritikk. Imidlertid er det også antydninger til et marxistisk litteratursyn, når hun påpeker at Tiller kritiserer kapitalisme, rikdom og Gud.

Når hun understreker verkets virkning på leseren i form av renselse eller raseriutløp, inntar hun et mer leserorientert eller pragmatistisk ståsted.

Ved å framheve at diktet undergraver det vitenskapelige verdensbildet, signaliserer hun også et litteratursyn som åpner opp for en slags åndelighet. Det er utfordrende å konkretisere dette aspektet til et spesifikt litteratursyn. I og med at hun assosierer til Jungs begrep om det kollektivt ubevisste er det nærliggende å trekke fram psykoanalytisk litteraturteori og den retorisk-strukturelle varianten, der nettopp dette begrepet er sentralt (Claudi, 2013, s. 139–140). Imidlertid har denne litteraturteorien søkelys på mer tekstinterne og retoriske elementer som for eksempel symboler og ikke utover teksten mot en form for åndelighet. Da mener jeg det er mer fruktbart å gripe tak i uttrykket «sameksistens» i dette sitatet fra anmeldelsen: «Vi treng å vakne opp til den større, åndelege røynda av sameksistens med alt anna liv i universet, i universet, inkludert dei som har levd før oss» (Røsvik, 2022, s. 10). Som nevnt tidligere, burde denne sameksistensen mane til bærekraftig livsførsel som tar hensyn til alt levende, noe som peker i retning av et økokritisk perspektiv.

Røsvik fokuserer i liten grad på formale grep, men hun peker på at Tillers poetiske bildespråk får utfolde seg mer i diktsamlingen enn i prosaen, og har i den forbindelse en autonomiestetisk innfallsvinkel.

6.5 Analyse av Katrine Heibergs anmeldelse

Katrine Heibergs anmeldelse av *Det framande landet* sto på trykk i *Morgenbladet* 11. november 2022, med tittelen "Kunsten å posere for sin tid". Hun bedømmer langdiktet negativt, noe som kommer fram i tittelen og ingressen, hvor det hevdes at Tiller poserer og avslører et forenklet historiesyn (Heiberg, 2022, s. 52).

6.5.1 Heibergs vurderinger

Bedømmelsen utdypes først med en oppsummering av Tillers forfatterskap og hans høye status som forfatter av en rekke komplekse, kritikerroste og prisbelønte romaner og skuespill, før *Det framande landet* betegnes som "en uventet hendelse" (Heiberg, 2022, s. 52). Dette kan ved første øyekast virke som en nøytral måte å beskrive diktdebuten på, men sett i sammenheng med resten av anmeldelsen framstår den som en negativ vurdering. Hadde langdiktet blitt bedømt positivt kunne man tenke seg at den uventede diktdebuten hadde blitt betegnet som for eksempel en positiv overraskelse.

Videre gir Heiberg en indirekte negativ vurdering av langdiktet ved å trekke fram andre kritikeres, og Brageprisjuryens, bedømmelser. Hun kritiserer alle, unntatt Preben Jordal, for å ha vært overdrevent positive og for å ha unnlatt å reflektere over hva som egentlig formidles:

Den har fått panegyrisk mottagelse, men om det er fortjent, er en helt annen sak. [...] Tiller har ikke bare fått uhørt mye ros for boken, den har også blitt nominert til Brageprisen [...]. Påfallende er det likevel at ingen, bortsett fra Preben Jordal i Aftenposten, har sett hva Tillers episke dikt faktisk formidler. [...] kritikerstand og prisjury har latt seg feie av banen i møte med Tillers dikt. (Heiberg, 2022, s. 52)

Når Heiberg i sitatet over formulerer seg litt vagt om hva som formidles i diktet, peker det fram mot mer konkrete vurderinger senere i anmeldelsen, knyttet til det hun framhever som posering og forenklet historiesyn.

Som en utdypning av tittelen på anmeldelsen, der Tiller anklages for å posere, hevder Heiberg at langdiktet framstiller seg som noe annet enn det egentlig er, at intensjonen i verket ikke virkeliggjøres og at teksten er et uttrykk for at forfatteren prøver å etterape et populært fenomen i samtiden:

Det framande landet gir seg ut for å dyrke forvandling, omveltning og grenseoverskridelse; diktet vil ta deg med på en vill tur, men det stemmer bare hvis du utelukkende forholder deg til dens former og fakter. [...] Tiller hiver seg på denne trenden» (Heiberg, 2022, s. 52).

Heiberg (2022, s. 52) fokuserer også på at intensjonen ikke oppfylles når hun omtaler Tillers grep der personer og hendelser føres sammen på tvers av tid og rom. Hun mener at de litterære virkemidlene fungerer mot sin hensikt:

Oppløsningen av historiens gang lar ulike tiders sosiale hierarkier speile seg i hverandre, og sammenfiltrer den teknologiske og kapitalistiske utviklingen med den voksende natur- og klimakrisa. Kanskje høres dette imponerende og ambisiøst ut, og det kunne det vel også blitt. [...] Det som kunne vært diktets forse – smeltingen av tider og perspektiver, tempoet og rytmen i teksten – blir i stedet dets svakhet. De litterære grepene skurer bort mulighetene som ligger i prosjektet. (Heiberg, 2022, s. 52)

Et annet grep som Heiberg mener ødelegger for intensjonen i diktet er at Tiller benytter seg av ord og uttrykk som ofte forekommer i samtidens debatter, for eksempel på sosiale medier:

Et mulig svar synes å ligge i ønsket om å være tidsriktig og aktuell. Måten diktet forsøker å signalisere slike egenskaper på, er for eksempel ved å ta i bruk senere års hypede begreper (her: black face): «ja da, ja da, seier du og dansar black face under lysekrona heilt til skokremen gror fast i / fjeset og du trur du er Miles Davis». (Heiberg, 2022, s. 52)

Heiberg (2022, s. 52) er også opptatt av hvordan kunnskap om historie og samfunn framstilles. Hun framhever at omfattende og langvarige historiske endringsprosesser, samt samfunnsmessige forhold, omtales på en overfladisk og forenkende måte.

På sveipende vis nevnes vitenskapsrevolusjon, jordbruksrevolusjon og kognitiv revolusjon som om de var entydige og definitive øyeblikk i menneskets historie. [...] Som en følge blir historiefremstillingen merkelig grunn og hegemonisk, for ikke å si karikert. [...] Diktet lener seg på oppfatningen om at man som menneske (eller sivilisasjon) enten er god eller ond noe som gjerne sammenfaller med hvor en befinner seg på den sosiale rangstigen. (Heiberg, 2022, s. 52)

Mot slutten av anmeldelsen vurderer hun igjen tematikken som overfladisk og unyansert framstilt, i kombinasjon med at den betegnes som velkjent og nærmest utdatert:

Heller enn "høyaktuell" som Bragepris-juryen kaller bokens tematikk, er den ganske ihjelterpet. [...] Det er forsvinnende lite i *Det framande landet* vi ikke har hørt, lest eller snakket om i tiår allerede, på radio og tv, i aviser og over kafébord, på mer nyanserte måter. [...] I stedet for å være et dikt for vår tid, er dette et dikt som fremstår *nedgravd* i sin egen tid. (Heiberg, 2022, s. 52)

Tre ganger kommenterer Heiberg (2022, s. 52) inspirasjonen fra *Voluspå*. De to første gangene påpeker hun strukturelle likheter med eddadiktet, men til sist i anmeldelsen framhever hun påvirkningen fra det visjonære aspektet og knytter det opp mot sine tidligere vurderinger av intensjonen som ikke realiseres: «Tiller avslører visjonære ambisjoner ved å legge seg så tett opptil *Voluspå*. Men det er vanskelig å se for seg noe mindre visjonært enn en slik forvandling av twitterstrømmens buzzord til poesi.» (Heiberg, 2022, s. 52)

6.5.2 Heibergs kriterier

Siden Heiberg i innledningen sammenligner *Det framande landet* med Tillers tidligere forfatterskap, og beskriver langdiktet som "en uventet hendelse" (Heiberg, 2022, s. 52) bruker hun genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22).

Når hun i tilknytning til denne sammenligningen problematiserer den positive mottakelsen, ved å peke på at kritikere og jury ikke ser hva som egentlig formidles, benytter hun flere kriterier. Dels anvender hun kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77), siden hun stiller seg kritisk til det hun mener langdiktet formidler. I tillegg benytter hun Bales kriterium *igangsettelse av refleksjon* (Bale, 2001, s. 133) når hun klandrer de andre kritikerne og jurymedlemmene for at de ikke ser det som egentlig formidles.

I sin redegjørelse av kvalitetssymptom nummer tre, skriver Hagen (2004, s. 27–28) at litteraturkritikk ikke er en privatsak, men foregår i et fellesskap, og at andres meninger kan justere egne oppfatninger. Når Heiberg problematiserer andre kritikeres og Bragepris-juryens mottakelse, blir det et uttrykk for at hun deltar i det kritikerfellesskapet og den meningsbrytningen som Hagen peker på. Riktignok er det er det aspekt ved dette kvalitetssymptomet som gjør at Heibergs problematisering ikke passer helt inn. Hagen (2004, s. 27–28) skriver at andre personers motstridende meninger kan være et tegn på at man selv tar feil. Dette kommer ikke fram av Heibergs formulering.

Heiberg understreker at Tiller poserer for sin samtid og hiver seg på en trend. I forbindelse med sitt kriterium "kitsch vs. ærlig underholdning", beskriver Bale (2001, s. 132) kitsch som "litteratur som foregir å være noe annet og mer enn hva den er". Dette henger sammen med det Hagen (2004, s. 44) skriver om oppriktighet. Han mener at det er et av tre urkriterier og knytter det an til retorikkens appellform *etos*, som kort fortalt handler om "overtalelse gjennom talerens karakter" (Hagen, 2004, s. 44). For å belyse hva han mener med *oppriktighet* bruker han ordet *troverdighet*: "Et litterært verk er troverdig dersom det sier

noe treffende og levende om vår verden på en måte som teksten eller opphavsmannen antas å stå fullt ut inne for." (Hagen, 2004, s. 45). Oterholm & Skjerdingsstad (2012, s. 46) skriver om Hagens bruk av begrepet *oppriktighet* at det blir tydelig gjennom sin motsetning: "Det påtatte, forstilte og teatrale". I tråd med Bale (2001, s. 132) og Hagen (2004, s. 44) blir dermed Tillers langdikt, ifølge Heiberg, kitsch og et uoppriktig verk.

Vurdering av et litterært verk kan gjøres på grunnlag av hvorvidt intensjonen i verket realiseres eller ikke (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38). Heiberg er opptatt av at forsøk på å være aktuell ikke blir realisert. Årsaken til dette mener hun ligger i at de litterære virkemidlene som brukes for å realisere prosjektet, virker mot sin hensikt. Dermed bruker hun – i tillegg til intensjon – de estetiske kriteriene intensitet (Andersen, 1987, s. 23-24) og originalitet (Hagen, 2004, s. 44)

Når Heiberg peker på kunnskapsnivået i *Det framande landet*, er det flere kriterier som er gjeldende. Kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21) er åpenbart virksomt i den forbindelse, men når hun understreker at framstillingen av historisk og samfunnsmessig kunnskap blir forenklende og overfladisk, benytter hun også kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 22). I tillegg synes hun å mene at den forenklende framstillingen blir uansvarlig og vanskelig å ta alvorlig når hun benytter ord som «hegemonisk» og «karikert» (Heiberg, 2020, s. 52), noe som gir vurderingen hennes et moralsk preg i henhold til kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77).

Heiberg går i rette med Brageprisjuryen og hevder at tematikken ikke er aktuell, men heller oppbrukt. I så måte anvender hun originalitetskriteriet (Hagen, 2004, s. 48) i kombinasjon med kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21). Kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 22) er også gjeldende, siden hun mener at tematikken framstilles på en unyansert måte (Heiberg, 2020, s. 52).

Kvalitetssymptomet varighet (Hagen, 2004, s. 28–29) er i virksomhet når Heiberg (2020, s. 52) hevder at diktet er «nedgravd i sin egen tid» og dermed forsvinner i den gjengse informasjonsstrømmen.

Helt til slutt i anmeldelsen trekker Heiberg på nytt fram påvirkningen fra *Voluspå*. I den forbindelse bruker hun genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21). I tillegg vurderer hun nok en gang intensjonen (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38) til ikke å være virkeliggjort,

samtidig som hun bruker det estetiske kriteriet intensitet (Andersen, 1987, s. 23-24) når hun vurderer språkbruken som verken visjonært eller poetisk.

6.5.3 Heibergs litteratursyn

Heiberg er særlig opptatt av at intensjon og potensiale ikke virkeliggjøres, og at dette skyldes manglende kontroll på de litterære virkemidlene, noe dette sitatet viser: «De litterære grepene skurer bort mulighetene som ligger i prosjektet» (Heiberg, 2022, s. 52). De visjonære ambisjonene er, ifølge Heiberg, et aspekt ved verket som ikke oppfylles, på grunn av manglende språklig intensitet. Hun påpeker også manglende kompleksitet og originalitet knyttet til den språklige framstillingen. Dermed har hun søkelys på teksten og viser et verkorientert litteratursyn.

Heiberg irettesetter andre kritikere og Brageprisjuryen for deres positive mottakelse, og hevder at de avslører manglende refleksjon om hva diktet egentlig formidler. Hun tar på en måte et skritt tilbake og vurderer Tillers bok indirekte ved å anta et litteratursosiologisk perspektiv på resepsjonen og etterlyser større grad av refleksjon, og dermed, etter mitt skjønn, mer grundighet og selvstendighet, hos kritikerne og prisjuryen. Disse innvendingene innebærer også en vurdering av både Tillers bok og andre litteraturkritikere etter kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77), uten at det uttrykkes noe tydelig perspektiv i for eksempel feministisk eller marxistisk retning. Imidlertid synes hun å verdsette at litteratur uttrykker noe om verden på nyanserte og troverdige måter, noe som innebærer en tekstsekstern orientering.

Et moralsk og teksteksternt perspektiv inntas også når Heiberg påpeker at Tiller poserer og kaster seg på en motebølge ved å tilsynelatende uttrykke noe viktig og aktuelt om samtiden. Dette blir en anklage om manglende troverdighet og at teksten ikke er oppriktig ment.

7. Sammenligning av anmeldelsene av *Det framande landet*

I denne delen sammenligner jeg anmeldelsene av *Det framande landet* i henhold til undersøkelsens andre forskningsspørsmål: Hvilke ulikheter og likheter er det mellom uenige kritikeres vurderinger, kriterier og litteratursyn?

Jeg gjør dette med utgangspunkt i noen temaer som behandles i anmeldelsene. Kritikerne tar for seg flere temaer, men det har ikke vært hensiktsmessig å benytte for mange finmaskede kategorier i denne sammenligningen, siden temaene ofte behandles i tett forbindelse med

hverandre. Denne delen bygger på de foregående gjennomgangene av kritikernes vurderinger, kriterier og litteratursyn.

7.1 Sammenligninger med annen litteratur

Alle de fire kritikerne sammenligner *Det framande landet* med verk fra Tillers tidligere forfatterskap og andre forfatteres bøker. Tiller har et omfattende og anerkjent forfatterskap bak seg. *Det framande landet* skiller seg ut ved å være hans første diktsamling, noe som trolig gir en ekstra inspirasjon til å se den i sammenheng med resten av forfatterskapet. De fire anmeldelsene berører det tidligere forfatterskapet i ulik grad. To av dem – Røsvik og Heiberg – starter med en rask oppsummering av forfatterskapet fram til diktdebuten. De andre to – Jordal og Straume – kommer innom det i løpet av sine tekster. Ved alle sammenligningene som utføres er genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22) gjeldende, men flere andre kriterier er virksomme i tillegg.

Jordal peker på entydighet i langdiktet når han sammenligner med Tillers tidligere bøker. Dette mener han står i sterk kontrast til den nyanserte og flertydige språkføringen han finner i Tillers romaner. Dermed bruker han kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 22) i denne sammenligningen. Han uttrykker undring over at Tiller har ønsket å utgi en bok som er såpass overtydelig og antyder at Tiller muligens bør avstå fra å skrive dikt i framtida (Jordal, 2022, s. 19).

Heiberg starter sin anmeldelse med en kort gjennomgang av Tillers forfatterskap fra debuten *Skråninga* (2001), med henvisning til kritikerros og priser, med et søkelys på trilogien *Innsirkling* (2007–2014). Hun skaper dermed en fallhøyde for langdiktet. Heiberg nevner også, som Jordal, kompleksiteten når hun trekker inn Tillers tidligere forfatterskap, men er ikke like opptatt av entydighet i diktsamlingens språk som Jordal er. Hun uttrykker seg heller ikke tydelig som Jordal når det kommer til Tillers ønske og evne til å skrive dikt, men kaller utgivelsen en «uventet hendelse» (Heiberg, 2022, s. 52). I sammenheng med resten av anmeldelsen fungerer den formuleringen som en implisitt negativ vurdering som antyder at langdiktet ikke har samme kvalitetsnivå som resten av forfatterskapet.

Angående annen litteratur enn Tillers egen, trekker Jordal inn Whitmans klassiker *Leaves of Grass* (1855) og samtidens klimaengasjerte litteratur, eksemplifisert med Maja Lundes bøker og Forfatternes klimaaksjon. Whitmans diktsamling framheves som en bok Tillers langdikt ikke når opp til kvalitetsmessig, mens klimaengasjert litteratur pekes ut som en kategori

Tillers bok hører hjemme i på grunn av dens belærende holdning (Jordal, 2022, s. 19). Ved begge sammenligningene understrekes det at langdiktet har et flatt og sviktende poetisk språk, og vurderes da med et tekstinternt fokus etter det estetiske kriteriet intensitet (Andersen, 1987, s. 23–24).

På sin side, beskriver Heiberg de formmessige likhetene med visjonsdiktet *Voluspå* to ganger, før hun til sist i anmeldelsen foretar en vurderende sammenligning med Tillers bok, med utgangspunkt i intensjon (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38) og det estetiske kriteriet intensitet (Andersen, 1987, s. 23–24). Det kommer da fram at hun finner Tillers visjonære ambisjoner hindret av mangelfull poetisk språkføring. Hun mener språket preges av likhetstrekk med samtidens populære ord og uttrykk, slik de brukes for eksempel i sosiale medier.

Med hensyn til sammenligningene med andre bøker, viser både Jordal og Heiberg et litteratursyn med fokus på tekstinterne forhold.

Imidlertid er det på sin plass å nevne et element som Jordal er den eneste av de fire kritikerne til å poengtere. I forbindelse med den entydigheten Jordal framhever, omtaler han bokomslaget med gjengivelsen av Boschs *Lystenenes hage*. Han beskriver det som «et bilde på det syndige liv [...] Så mye tydeligere kan det ikke sies: Vi er i trøbbel og må skjerpe oss.» (Jordal, 2022, s. 19). Når han framhever at bokomslaget underbygger tekstens budskap, viser han et litteratursyn preget av en tekstekstern og bokhistorisk innfallsvinkel.

I likhet med Heiberg, starter Røsvik sin anmeldelse med en rask oppsummering av Tillers forfatterskap. I stedet for henvisning til priser og kritikerros, som hos Heiberg, tar hun for seg noen tematiske linjer: aggresjon, idealisme, religiøst hykleri, nestekjærlighet og miljøengasjement. Disse temaene mener hun flettes sammen på en fruktbar måte i *Det framande landet* (Røsvik, 2022, s. 10). Senere i anmeldelsen er Røsvik inne på noe lignende, når hun hevder at langdiktet representerer en fullbyrdelse av utviklingstrekk som er til stede i de to forrige romanene, nemlig at det vitenskapelige verdensbildet settes til side og at det åpnes opp for en åndelig virkelighet der alt levende hører sammen. I denne sammenhengen trekker Røsvik inn forfatterskapet til Jon Fosse, samt idéen om det kollektivt ubevisste framsatt av psykologen Carl Gustav Jung. I tillegg mener hun at evnen til å skape poetiske bilder kommer bedre fram i langdiktet enn i romanene (Røsvik, 2022, s. 10). Dermed er det også for Røsviks del flere kriterier som virker sammen med genetisk kriterium (Andersen,

1987, s. 21–22) når hun sammenligner med andre verk: intensitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 23–24) med tanke på bildespråket og frigjeringskriteriet (Christiansen, 2010, s. 80) siden det pekes på at vi blir frigjort fra gamle forestillinger og får nye forklaringer. I tillegg er kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21) gjeldende, siden det ifølge Røsvik er snakk om grensesprengende tanker, samt kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) da Røsvik framhever sameksistens med alt levende, noe som tilsier et økt ansvar for empatisk og bærekraftig livsførsel. Litteratursynet som kommer til uttrykk i Røsviks sammenligninger er dermed til en viss grad preget av tekstinterne perspektiver, siden hun vurderer bildespråket, men i hovedsak er det en økokritisk betraktningssmåte som bærer denne delen av hennes anmeldelse, siden vurderingene samles om den åndelige sameksistensen mellom alt levende.

Straume hevder at langdiktet representerer noe nytt og spennende i forfatterskapet, ved å peke på at Tiller viser en mer direkte henvendt og kommunikativ side, i tillegg til at han utvider tematikken fra familien og samtiden, til å gjelde hele verden – fra skapelsen og til nåtiden – og dens truede eksistens. I forhold til Rimbereids kritikerroste og prisbelønte diktsamling *Solaris korrigeret* (2004) mener hun at Tiller utviser – og realiserer – en større ambisjon i sin diktsamling. Videre sammenligner hun med annen klimaengasjert litteratur som bøkene til Anja Røyne og Maja Lunde og påpeker at Tillers bok hevder seg også i denne sammenhengen, ved å virke «dypt urovekkende og på samme tid frekt lattervekkende.» (Straume, 2022). I disse sammenligningene bruker hun genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22), men andre kriterier er også gjeldende: intensjon (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38), affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25), samt symptomet fysisk reaksjon (Hagen, 2004, s. 26–27). Dermed gir Straume uttrykk for en viss grad av tekstintern orientering, siden hun vurderer intensjonen, men i hovedsak har hun utgangspunkt i leseopplevelsen, med innfallsvinkler farget av leserorienterte og pragmatistiske perspektiver. Alle sammenligningene Straume foretar virker positivt for *Det framande landet*.

Tre av kritikerne nevner likhetstrekkene med *Voluspå*. Straume ser på bruken av refrenget *veit du nok eller kva* som et sterkt virkemiddel som understreker budskapet i langdiktet. Røsvik trekker også fram bruken av refrenget i forbindelse med budskapet, mens Heiberg mener at Tiller ikke innfrir de visjonære ambisjonene han legger opp til ved å benytte seg av elementer fra middelalderdiktet. Han ødelegger for sitt eget prosjekt når han benytter

populære ord fra samtiden i langdiktet, ifølge Heiberg.

Straume og Røsvik bruker dermed genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22) sammen med kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77). Heiberg, derimot, benytter seg av intensjonskriteriet (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38) og intensitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 23–24). På sin side, nevner ikke Jordal inspirasjonen fra *Voluspå* i sin anmeldelse. Grunnen til det kan ikke denne undersøkelsen gi svar på, men gitt at de andre tre kritikerne behandler det i sine anmeldelser, blir det et påfallende trekk hos Jordal.

Diskusjonen over viser en likhet hos kritikerne ved at de alle sammenligner *Det framande landet* med Tillers tidligere forfatterskap og andre forfatteres bøker, men også at det går et tydelig skille mellom de to som bedømmer langdiktet negativt på den ene siden, og de to som konkluderer positivt på den andre siden. Jordal og Heiberg mener at langdiktet ikke når opp til kvaliteten på resten av forfatterskapet eller de andre bøkene de nevner, mens alle sammenligningene Straume og Røsvik foretar slår positivt ut for diktsamlingen. Straume mener at *Det framande landet* tilfører en ny og vellykket dimensjon til forfatterskapet, mens Røsvik hevder at det fullbyrder spennende utviklingstrekk fra de to forutgående romanene på en glimrende måte.

Både Jordal og Straume sammenligner langdiktet med samtidens klimaengasjerte litteratur. For Jordal fungerer dette som en negativ vurdering, siden han mener dette er en type litteratur som er preget av entydighet og flatt språk. Straume, derimot, framhever at Tillers bok står seg godt i den konteksten og gjør et sterkt inntrykk. Dette er et eksempel på at to uenige kritikere vurderer det samme grepet og konkluderer ulikt.

Straume og Røsvik ser langdiktet i forhold til verk av høyt anerkjente forfattere i samtiden, henholdsvis Øyvind Rimbereid og Jon Fosse. De mener at Tillers dikt er på nivå med deres bøker. Dette blir et eksempel på at to kritikere kan ha ulike innfallsvinkler til samme bok, men være enige om at kvaliteten er høy.

Jordal, Røsvik og Heiberg vurderer språket når de foretar sammenligninger med andre bøker. Dermed er kriterier som kompleksitet og intensitet i virksomhet, i kombinasjon med genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–24). Straume er unntaket i den forbindelse – ikke bare i forbindelse med sammenligningene med andre bøker. Hun har ikke et like tydelig fokus på språkføringen i sin anmeldelse generelt.

Når langdiktet sees i forhold til andre verk er det ikke bare genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22) som er gjeldende. Andre kriterier blir også virksomme, siden sammenligningene får forgreininger til både form- og innholdsmessige aspekter.

7.2 Klimaengasjementet

Jordal, Straume og Røsvik er opptatt av klimaengasjementet og budskapet om mer bærekraftig livsførsel. Heiberg nevner dette, men knytter det mer an til historieframstillingen, som jeg diskuterer nærmere i neste del.

Jordal uttrykker at han ikke er uenig i budskapet som sådan, men stiller seg kritisk til framstillingen, som han mener er entydig og belærende. Han skriver fram en fiktiv scene hvor Tiller står på en ølkasse og roper. Denne scenen viser Jordals holdning til diktets framstilling. Det vekker assosiasjoner til en person som står og roper i alkoholpåvirket tilstand, og som det er vanskelig å ta alvorlig (Jordal, 2022, s. 19). I denne forbindelsen anvendes kriteriene moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77), troverdighet (Hagen, 2004, s. 44) og kompleksitet (Andersen, 1987, s. 22). Litteratursynet blir dermed til en viss grad er preget av et teksteksternt fokus på linje med økokritikk, men tyngdepunktet ligger på et tekstinternt perspektiv.

Straume påpeker flere ganger at Tiller kommer med klare advarsler om økologisk krise, uten at hun problematiserer denne tydeligheten, slik Jordal gjør. Som jeg skriver i delen «6.2.2 Straumes kriterier» tidligere i oppgaven, mener jeg at formuleringen «Når har vi hørt nok til at vi kan handle?» (Straume, 2022) signaliserer at hun vurderer budskapet positivt. Hun uttrykker også at langdiktet er aktuelt og gjenkjennelig for samtidens lesere. Kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) er dermed gjeldende, med en tekstekstern og økokritisk innfallsvinkel.

Røsvik innvender at *Det framande landet* er dels «overtydeleg økodiktning» (Røsvik, 2022, s. 10), på linje med Jordal. Imidlertid veier ikke denne innvendingen så tungt for henne, siden tydeligheten gjør diktet aktuelt og tilpasset samfunnsutviklingen. Hun trekker også inn begrepet *katarsis*, eller renselse, (Aristoteles, 1989, s. 35) som handler om tragediens virkning på publikum, og knytter det an til raseriet hun finner uttrykt i diktet. Dette impliserer at Tillers dikt kan ha en rensende effekt på leseren som kan få utløp for sitt raseri knyttet til bokas tematikk. På den måten er affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25) og kriteriet moral

og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) i bruk med en tekstekstern orientering i tråd med økokritikk og leserorienterte perspektiver.

Straume og Røsvik, som begge bedømmer langdiktet positivt, er enige i at tematikken og budskapet er aktuelt, mens Jordal, som bedømmer diktsamlingen negativt, er mer opptatt av entydigheten tematikken og budskapet formidles med.

7.3 Historieframstillingen

Med begrepet *historieframstillingen* mener jeg hvordan Tiller skriver fram historiens forløp fra verdens begynnelse til nåtiden, der det sentrale grepet er at hendelser og personer fra ulike tider og steder flettes sammen. I dette henseende er kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21) gjeldende når kritikerne vurderer dette grepet, men de benytter også andre kriterier.

Straume er positiv til historieframstillingen. Hun skriver at «byksene mellom personer, steder og ikke minst tidsepoker» (Straume, 2022) gjør at fortid og framtid glir inn i hverandre. Hun påpeker at det kan være forvirrende, men først og fremst mener hun at grepet fungerer og at det er «tøft» (Straume, 2022). Ved å framheve at historieframstillingen fungerer, synes Straume å mene at intensjonen (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38) oppfylles. Hun har også søkelys på leseopplevelsen med bruk av affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25). Dermed vurderer hun dette grepet med et tekstinternt blikk på den ene siden og et teksteksternt perspektiv i tråd med leserorientert teori og pragmatisme på den andre siden.

Røsvik peker på at sprangene og kontrastene som historieframstillingen er preget av gjør lesingen underholdende, men også «sviande og svingande satirisk» (Røsvik, 2022, s. 10) med hensyn til klimaendringer som kunne vært avverget. Dermed har hun leseopplevelsen i fokus med affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25) i bruk, men samtidig anvender hun det estetiske kriteriet kompleksitet (Andersen, 1987, s. 22) og kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) når hun understreker at langdiktet blir både underholdende og satirisk, med et alvorlig politisk budskap. Dette gjør at historieframstillingen vurderes med både tekstintern og -ekstern innfallsvinkel – sistnevnte i tråd med økokritiske og leserfokuserte perspektiver.

Både Straume og Røsvik poengterer at Tiller trekker fram sosiale og økonomiske forhold når han beskriver historiske utviklingsprosesser. Straume peker på at leseren blir minnet om

urettferdighet og voldsutøvelser (Straume, 2022), mens Røsvik understreker at diktet uttrykker raseri mot kapitalisme og privilegerte nordmenn (Røsvik, 2022, s. 10).

Straume og Røsvik betrakter begge historieframstillingen med både tekstinternt og teksteksternt blikk. Begge trekker fram leseopplevelsen, mens Røsvik har et mer økokritisk preget syn når hun understreker et alvorlig politisk budskap.

Som nevnt, omtaler ikke Heiberg klimaengasjementet i like stor grad som de andre kritikerne, men hun nevner det i vurderingen av historieframstillingen. Denne mener hun er overfladisk behandlet. Langvarige og komplekse historiske endringsprosesser, som for eksempel jordbruksrevolusjonen, blir beskrevet som «entydige og definitive øyeblikk i menneskets historie» (Heiberg, 2022, s. 52). Hun poengterer også at langdiktet retter kritiske søkelys mot sosiale og økonomiske forhold, og nevner for eksempel slavedrift og krigføring. Hun hevder at tematikken er forslitt og at ønsket om å skrive noe aktuelt og tidsriktig ikke oppnås, men heller ender i posering (Heiberg, 2022, s. 52). Dermed bruker Heiberg kriteriene intensjon (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38), troverdighet (Hagen, 2003, s. 44), intensitet (Andersen, 1987, s. 23–24), i tillegg til kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21), og framviser dermed perspektiver på tematikken i tråd med både tekstinterne synsmåter, samt teksteksterne betraktninger som nyhistorisme.

Heiberg er den eneste i materialet knyttet til *Det framande landet* som omtaler den øvrige mottakelsen av boka. Hun mener at den ble ufortjent positivt tatt imot av både kritikere og Brageprisjuryen, men gjør et hederlig unntak for Jordal. At hun er den eneste som kommenterer mottakelsen, kan delvis skyldes at hennes anmeldelse ble publisert noen uker etter de andre, noe som ga henne bedre sjanse til å skaffe seg oversikt over resepsjonen. Kritikken hennes går i hovedsak ut på at anmeldere og prisjury har «latt seg feie av banen» uten å gjennomskue hva diktet «faktisk formilder» (Heiberg, 2022, s. 52) med sin overfladiske historieframstilling. Ved å kritisere den positive mottakelsen, gir Heiberg Tillers bok en implisitt negativ vurdering ved å bruke kriteriet igangsettelse av refleksjon (Bale, 2001, s. 132–133) og Hagens tredje symptom som gjelder kritikerfellesskapet (Hagen, 2004, s. 27–28). Dette viser et litteratursyn inspirert av litteratursosiologiske betraktningmåter.

Med hensyn til intensjon i historieframstillingen motsier Heiberg og Straume hverandre. Straume mener at grepet virker, mens Heiberg mener at det medfører posering, og dermed manglende troverdighet (Hagen, 2004, s. 44).

Jordal omtaler ikke historieframstillingen i like stor grad som de andre tre, men hevder at språket er for flatt og kjedelig til å «skue utover århundrene og menneskeslekten på denne måten.» (Jordal, 2022, s. 19). Dermed vurderer han dette grepet etter intensitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 23–24), og i tråd med et verkorientert litteratursyn.

7.4 Varighet

De fire kritikerne avslutter sine anmeldelser på en måte som delvis passer til kvalitetssymptomet varighet (Hagen, 2004, s. 28–29). Jordal og Heibergs oppsummerende vurderinger har tydelige likhetstrekk. Når førstnevnte hevder at langdiktet «knappt er til å skille fra støyen» (Jordal, 2022, s. 19) og sistnevnte mener at det «fremstår *nedgravd* i sin egen tid» (Heiberg, 2022, s. 52) peker begge på at det blir borte i samtidens generelle informasjonsstrøm. Begge bruker dermed originalitetskriteriet (Hagen, 2004, s. 48) med hensyn til både form og innhold, i tillegg til symptomet varighet, som nevnt over.

Både Straume og Røsvik avslutter sine anmeldelser med å uttrykke at langdiktet vil stå seg i lang tid. Begge gjør det på måter jeg anser som humoristiske. I henhold til langdiktets strukturelle likheter med *Voluspå*, inntar Straume rollen som spåkvinne og spår at Tillers bok vil bli stående lenge (Straume, 2022). Røsvik spiller på den åndelige virkeligheten hun mener langdiktet åpner opp for, og hevder at Tiller «driv det kunstnarlege prosjektet sitt mot evigheta – og vidare.» (Røsvik, 2022, s. 10). I begge tilfellene er symptomet varighet over tid delvis gjeldende (Hagen, 2004, s. 28–29). Tilsvarende humoristisk preg er ikke til stede hos Jordal eller Heiberg som bedømmer langdiktet negativt.

8. Analyser av anmeldelsene av *Samlede verker*

I denne delen analyserer jeg anmeldelsene av *Samlede verker* i henhold til undersøkelsens første forskningsspørsmål: Hvilke vurderinger, kriterier og litteratursyn er gjeldende for den enkelte kritiker?

8.1 Kort beskrivelse av *Samlede verker*

Lydia Sandgrens debutroman *Samlade verk* kom ut i Sverige i 2020. Den ble utgitt på norsk i 2021, med tittelen *Samlede verker*, oversatt av Trude Marstein. Forfatteren fikk den prestisjetunge *Augustpriset* for romanen. To av anmeldelsene i materialet gjelder den svenske originalutgaven og er publisert noen måneder før den norske oversettelsen kom ut.

Begge er skrevet av norske kritikere og publisert i norske medier. Den tredje anmeldelsen ble publisert i forbindelse med utgivelsen av den norske utgaven.

Samlede verker er en bredt anlagt roman som hovedsakelig kretser rundt tre personer i Göteborg, fra ungdomstid og studentliv på 1980-tallet og fram til nåtiden: Martin, kjæresten Cecilia og vennen Gustav. Martin er nå forlagsredaktør på snart femti år og bor sammen med sine to tenåringsbarn, Elis og Rakel. Cecilia, deres mor, forsvant for flere år siden, like etter at hun fullførte doktoravhandlingen sin. Hun ble ansett som en lovende akademiker. Martin har siden ungdomsårene forsøkt å skrive skjønnlitterære tekster, men sjeldent fått fullført noe. Gustav er en anerkjent kunstmaler og det forberedes en større, retrospektiv utstilling. Flere av verkene ut har Cecilia som modell. Kapitlene veksler mellom nåtid og fortid. For det meste fortelles historien fra Martins synsvinkel, men flere kapitler sees fra datteren Rakels perspektiv. Som konsulent leser hun en tysk roman som faren vurderer å gi ut på svensk. I denne romanen opptrer en kvinne som har flere likhetstrekk med Cecilia, og Rakel prøver å komme i kontakt med forfatteren for å undersøke om han har informasjon som kan føre henne til moren. Romanen adresserer temaer som blant annet vennskap, studentliv, kjærlighetsforhold, familieliv før og etter Cecilias forsvinning, samt litteratur og kunst.

8.2 Analyse av Marta Norheims anmeldelse

Marta Norheims anmeldelse ble publisert med tittelen «Storslått debut» på NRKs nettsider 10. desember 2020, etter at Sandgren hadde fått Augustpriset. I likhet med Ellefsen tar hun utgangspunkt i den svenske utgaven, og informerer om at boka kommer på norsk våren 2021. Norheim har noen innvendinger mot midtpartiet, men bedømmer romanen alt i alt positivt.

8.2.1 Norheims vurderinger

Den positive bedømmelsen kommer fram allerede i tittelens første ord, hvor boka vurderes som "storslått", og i ingressen der leseren får beskjed om å lære seg forfatterens navn med en gang (Norheim, 2020). Dette utdypes med konkrete vurderinger ved at Norheim blant annet uttrykker begeistring over måten forfatteren skildrer hovedpersonenes liv på 1980-tallet og framover: "[R]omanen teiknar eit tidsbilde som er ganske imponerende, ikkje minst med tanke på at personane er 25 år eldre enn forfattaren." (Norheim, 2020).

Hun er også entusiastisk over komposisjon, språk og karakterskildringer: "Legg så til at romanen vekslar smidig mellom notid og fortid, språket er godt og til tider lysande, og

personteikninga har fine nyansar langt inn i rekkjene av dei meir perifere typane." (Norheim, 2020).

I tillegg framhever hun at det er en sammensatt roman som vekker ulike positive følelsmessige reaksjoner: "ein imponerande og rik roman, der vi både kan le av personane og føle inderleg medynk med dei." (Norheim, 2020).

Innsigelsene Norheim har mot den midterste delen av romanen handler om at den blir for langsom og gjentakende: "Men så må det ikkje stikkast under stol at romanen slurer i midtpartiet og slit med framdrifta, eit typisk debutantfenomen. Det blir mykje kro og bakfyll og leting etter kvarandre i tidsepoken før mobiltelefonen." (Norheim, 2020).

En annen innvending dreier seg om at det intellektuelle innholdet er overfladisk og umotivert framstilt:

Dei filosofiske og akademiske diskusjonane er heller ikkje heilt på plass. Det er ikkje nok å nemne namnet Sartre og sitere den mest siterte setninga til Wittgenstein.

Doktoravhandlinga til Cecilia får vi berre vite tittelen på. Når dette først er med, kunne ein ønskt at vi forstod kvifor dette var viktig for dei. (Norheim, 2020)

Flere avsnitt i Norheims anmeldelse er på overflaten mer beskrivende enn vurderende, men trekker like fullt fram grep som hun framhever som interessante. For eksempel redegjør hun for de tre hovedpersonene, deres bakgrunn og deres forhold til hverandre (Norheim, 2020). I den forbindelse pekes det på at den kvinnelige hovedpersonen, Cecilia, forlater mannen og deres to små barn og at dette har paralleller til Henrik Ibsens skuespill *Et dukkehjem* (1879), der Nora Helmer gjør det samme mot slutten: «Trass i at Nora Helmer gjorde det same for 140 år sidan i «Et dukkehjem», er det framleis ei drastisk handling å forlate mann og barn.» (Norheim, 2020). Sammenligningen med dette motivet i *Et dukkehjem*, peker også på *Samlede verkens* aktualitet på dette punktet, selv om Ibsen skrev om det samme på slutten av 1800-tallet.

Et annet eksempel er at det pekes på at de tre hovedpersonene har ulik klassebakgrunn og at romanen utforsker hvordan dette virker inn på livene deres. I denne sammenhengen brukes begreper fra den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1995, s. 34): "Både kulturell og økonomisk kapital er ujamt fordelt." (Norheim, 2020), noe som understreker det sosiologiske og ideologiske perspektivet Norheim leser romanen i. Når kvinnefrigjøring og klassebakgrunn

trekkes fram på denne måten, tyder det på at Norheim mener at dette er trekk ved romanen som gjør den verdt å lese. Dermed ligger det implisitte positive vurderinger i Norheims beskrivelse av disse temaene (Solberg, 2005, s. 304).

Norheims positive bedømmelse viser seg også i måten hun henviser til mottakelsen av boka i hjemlandet: "Svenske kritikarar henta fram dei sterkaste superlativa i språket [...]. Sist veke vart ho tildelt Augustprisen, den største utmerkinga ei svensk bok kan få." (Norheim, 2020). Hun problematiserer ikke denne mottakelsen, men henviser til den både i starten og avslutningen av sin anmeldelse, som en form for interessevekkende innledning og oppsummering, og sier seg dermed implisitt enig i den.

Norheim avslutter med å utrykke et ønske om flere romaner fra Sandgren, men óg en bekymring knyttet til hennes framtid som forfatter: «Men eg er heilt bestemt på at eg ønskjer meg nye romanar av Lydia Sandgren. Måtte berre ikkje den formidable suksessen føre til permanent skrivesperre framfor den vanskelege andreboka!» (Norheim, 2020). Når hun peker på skrivesperre i den siste setningen, er det med en henvisning til hovedpersonen Martins vedvarende ufruktbare forsøk på å skrive skjønnlitterært gjennom store deler av romanen.

Gjennomgangen over har vist hvilke vurderinger som er gjeldende i Norheims anmeldelse og danner grunnlaget for neste del, der de blir kategorisert i kriterier.

8.2.2 Norheims kriterier

Når Norheim (2020) er imponert over måten Sandgren framstiller hovedpersonenes liv fra 1980-tallet og tretti år framover, viser hun at hun tror på skildringene og kan leve seg inn i dem. Dermed bruker hun det estetiske troverdighetskriteriet (Hagen, 2004, s. 45). I tillegg bruker hun kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19-21) siden framstillingen gjelder en periode som starter førti år før utgivelsen, og som dermed krever et visst kunnskapsnivå for å gjøre troverdig.

Når hun uttrykker begeistring over vekslingen mellom nåtid og fortid, språk og nyanserte karakterskildringer peker hun på tekstlige grep og benytter dermed henholdsvis de estetiske kriteriene integritet, intensitet og kompleksitet (Andersen, 1987, s. 22-24).

Ved å poengtere at romanen innbyr til både latter og medfølelse peker Norheim (2020) på følelsesmessige reaksjoner ved lesningen og anvender dermed affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25).

I forbindelse med innvendingene Norheim (2020) har om manglende framdrift og gjentakelser i den midterste delen av romanen, er det de estetiske kriteriene intensitet og integritet (Andersen, 1987, s. 23–24) som er virksomme.

Kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21) er gjeldende når Norheim (2020) uttrykker misnøye med det intellektuelle nivået på framstillingen av tanker om litteratur og filosofi, som hevdes å være overfladisk og umotivert framstilt, i tillegg til at intensjonen (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38) problematiseres som utydelig.

Nordheims (2020) implisitte vurderinger som gjelder kvinnefrigjøring og klassebakgrunn gjøres på grunnlag av Christiansens (2010, s. 76–77) kriterium moralsk og eksistensielt alvor. I tillegg brukes genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22) når kvinnefrigjøringstematikken knyttes til Ibsens *Et dukkehjem* (1879).

Genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22) er også virksomt når mottakelsen i Sverige brukes som interessevekkende innledning og oppsummering av Nordheim (2020).

Avslutningsvis uttrykker Norheim et tydelig ønske om flere bøker fra Sandgren, i tillegg til bekymring for skrivesperre forårsaket av suksessen med debutromanen. Jeg tolker dette som uttrykk for følelser knyttet til en eventuell ny roman fra Sandgren og at disse følelsene skaper en forventning hos Norheim om at den vil være minst like god. I så måte benyttes affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25).

8.2.3 Norheims litteratursyn

Når Norheim framhever at romanen tematiserer kvinnefrigjøring og hvordan sosial klasse virker inn på hovedpersonenes liv, anvender hun kriteriet moralsk og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76-77) og leser romanen med et teksteksternt perspektiv med innslag fra både marxistisk og feministisk litteratursyn.

I tråd med affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25) framhever hun i tillegg følelsesmessige reaksjoner ved lesningen, som empati og latter, noe som peker mot et resepsjonsetetisk eller pragmatistisk syn på litteratur.

Nordheim har også et autonomiestetisk perspektiv når hun vurderer komposisjon, språk og framdrift i henhold til de estetiske kriteriene intensitet og integritet (Andersen, 1987, s. 23-24).

Andre verkorienterte kriterier er også virksomme, nemlig troverdighet og intensjon. Disse gjelder dels selve framstillingen av tidsbilde og hovedpersonenes liv, samt diskusjoner om litteratur og filosofi romanpersonene seg imellom. Imidlertid handler disse vurderingene også om romanens intellektuelle nivå og gis dermed i tillegg etter kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19-21). Det betyr at Nordheim også har et teksteksternt perspektiv på framstillingen av tidsbilde og hovedpersonenes liv, noe som kan sies å være i henhold til et nyhistorisk syn på litteratur.

8.3 Analyse av Bernhard Ellefsens anmeldelse

Ellefsens anmeldelse ble publisert i *Morgenbladet*, i nummeret for uken 11. – 17. desember 2020. Da hadde Sandgren nylig fått *Augustpriset*. Anmeldelsen har tittelen "Sagaen om whisky-med-isfolket", og tar for seg den svenske originalutgaven. Ellefsen bedømmer boka som helhet negativt, men har positive ting å si om de håndverksmessige grepene.

8.3.1 Ellefsens vurderinger

Bedømmelsen av boka som helhet kommer fram i et avsnitt der den blir sammenlignet med Joachim Triers film *Reprise* (2006). Denne filmen beskrives som «en skikkelig drittfilm.» og boka blir deretter bedømt som «i bunn og grunn en skikkelig dårlig bok.» (Ellefsen, 2020, s. 42).

Dette utdypes blant annet med at boka betegnes som det motsatte av kunst, som banal og melodramatisk underholdning full av sjangerlitteraturens kjennetegn:

Ikke minst fordi den snarere enn å være kunst, bruker kunst som *rekvisitter* i en underholdningsfortelling av det mest banale slaget. Akkurat som Triers *Reprise*. Ved å flytte klassiske melodrama inn i intellektuelle miljøer på denne måten, kan man for eksempel skrive en roman om folk som leser Céline, for folk som ikke orker å lese Céline (Ellefsen, 2020, s. 42).

Det er dette underholdningsaspektet anmeldelsens tittel – "Sagaen om whisky-med-isfolket" – alluderer til, dels beskrivende og dels satirisk. Ved å spille på tittelen til en av den norske

underholdningslitteraturens mest kjente verk – *Sagaen om isfolket* – av Margit Sandemo (Dalen, 2023), gir både et hint om sjangerplassering og vurdering. Whisky-elementet i tittelen henviser til den ene hovedpersonen i *Samlede verker* – kunstmaleren Gustav – som drikker mye whisky. Ellefsen synes å mene at kombinasjonen *kunstner og høyt alkoholkonsum* bygger opp under banaliteten og sjangerplasseringen som melodramatisk underholdningslitteratur.

Videre innvender Ellefsen at litteratur som sådan framstilles på en klisjéfyllt og overfladisk måte, uten nye perspektiver. Han viser til at hovedpersonenes standard for god litteratur er høyt salg og mange oversettelser, og at romanen er full av referanser til berømte begreper og sitater knyttet til litteratur og språk:

Alt handler som sagt om litteratur, men knapt en eneste frisk tanke tenkes om den. Her har vi derimot velkjente mytiske størrelser som skrivesperre, ufullendte verk og haugevis av henvisninger til Hemingways isfjell og Wittgensteins "om det man ikke kan tale, må man tie." (Ellefsen, 2020, s. 42)

Den språklige framstillingen framheves også som klisjéfyllt: «Allerede fra første side – hvor heten «skälvde över staden» og folk lå i parkene som «strandade vita sälar» – er denne teksten rik på klisjeer og forutsigbare formuleringer.» (Ellefsen, 2020, s. 42).

Ellefsen (2020, s. 42) hevder at formålet med boka er å forføre leseren til innlevelse med «åleglatt prosa». I den forbindelse latterliggjøres de svenske kritikerne som lot seg sjarmere, med en fiktiv og satirisk scene der anmelderne løper på hverandre, noe som fungerer som en implisitt nedvurdering fra Ellefsens side:

Da Sandgrens murstein av en roman ble lansert i våres, snublet Sveriges mest høylitterære kritikere i hverandres begeistrede ben. [...] Åsa Beckman treffer også en interessant nerve når hun velger å rette den kritiske pekefingeren mot anmelderne som er så begeistret. For dette er jo en bok som nettopp er ment å forføre dem som synes det er mystisk og deilig og flott med litt Camus og Beauvoir og Homer. (Ellefsen, 2020, s. 42)

Ellefsen gir uttrykk for følelsesmessige reaksjoner i vurderingene. Spredt utover i anmeldelsen kommer det metaforiske utsagn som setter leseopplevelsen i sentrum når ulike grep vurderes. I formuleringen "De litterære og kulturelle markørene flyr rundt ørene på

leseren." (Ellefsen, 2020, s. 42) pekes det på overtydelighet, og muligens også posering, som irriterer eller stresser på samme måte som insekter som flyr rundt hodet.

Ellefsen mener at Cecilia blir framstilt som en livsfjern og livsudyktig bokorm, og vurderer dette slik: "Ai, hvor man kjenner stanken av 1800-tall slå opp fra idéer som disse!" (Ellefsen, 2020, s. 42). Dette gir meg assosiasjoner til Gustave Flauberts roman *Madame Bovary* (1857), hvor hovedpersonen Emma leser mye og drømmer seg bort, og til slutt begår selvmord.

Uansett framstilles disse idéene som så utdaterte at den lukter vondt.

I neste sitat henvises det til at romanen er skrevet som melodramatisk underholdning og at kritikeren føler seg uvel med feberlignende symptomer: "man kan få hetetokter av premissene den er skrevet på - slik jeg altså gjør" (Ellefsen, 2020, s. 42).

De håndverksmessige grepene i romanen vurderes positivt, med flere formuleringer som peker på at den er helhetlig og godt gjennomarbeidet, av en forfatter har full kontroll over virkemidlene:

Den har ingenting uferdig ved seg, man kan virkelig merke at den har tatt lang tid å skrive. Og selv om man kan få hetetokter av premissene den er skrevet på – slik jeg altså gjør – er den fullstendig helstøpt innenfor sin egen ramme. (Ellefsen, 2020, s. 42)

Romanens tilblivelseshistorie og mottakelse i Sverige beskrives på en positiv måte i starten av anmeldelsen. Det pekes på at debutanten har vært viljesterk og arbeidet i det stille med boka i elleve år, og at den i begynnelsen fikk en rekke begeistrede anmeldelser. Den påfølgende debatten, med flere kritiske røster, framheves som en hedersbevisning, i likhet med den høythengende *Augustpriset*:

Og da sommerferien var over, fikk romanen det som vel egentlig er den ultimate honnør, nemlig et ekte *backlash*! Da skrev kritiker Åsa Beckman i Dagens Nyheter en kommentar om at romanen vel ikke egentlig var så god som alle skulle ha det til. Noen var enige, andre ikke, men enda noen måneder senere har Sandgren innkassert Augustpriset, og debatten synes foreløpig avgjort i hennes favør. (Ellefsen, 2020, s. 42)

Denne gjennomgangen av debatten fungerer som implisitte, positive vurderinger (Solberg, 2005, s. 304) av forfatterens dyktighet, og er, sammen med redegjørelsen for debatten om bokas kvalitet i hjemlandet, egnet til å vekke norske leseres positive innstilling og nysgjerrighet.

Anmeldelsen uttrykker en påfallende og interessant spenning der romanens underholdningspreg, som vurderes negativt, settes opp mot den håndverksmessige utførelsen, som vurderes positivt, og der underholdningspreget gis mest tyngde inn i den konkluderende bedømmelsen.

8.3.2 Ellefsens kriterier

Når Ellefsen karakteriserer *Samlade verk* som banal og klisjéfylt underholdning, mener jeg at han vurderer den som kitsch i henhold til kriteriet kitsch vs. ærlig underholdning (Bale, 2001, s. 132). Dette gjelder både språklige og innholdsmessige aspekter. Banaliteten og klisjéene som påpekes har også forbindelser til originalitetskriteriet (Hagen, 2004, s. 44). I dette tilfellet brukes det både i estetisk forstand, i sammenheng med språket, men også i kognitiv og moralsk forstand, med hensyn til idéene som vurderes til å være overfladiske og utdaterte – for eksempel idéene om henholdsvis litteratur og Cecilia som en livsfjern kvinne.

Tankene som formidles om litteratur kritiseres for å være avleggs og konvensjonelle i henhold til kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21) og kriteriet kitsch vs. ærlig underholdning (Bale, 2001, s. 133).

Med tanke på estetiske kriterier, er integritetskriteriet (Andersen, 1987, s. 23) i bruk når boka vurderes som helstøpt og kompetent utført, mens intensitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 23–24) er gjeldende når språket kritiseres for å være fullt av klisjéer.

Når Ellefsen (2020, s. 42) understreker at boka er ment å være forførerisk med «Åleglatt prosa» er det flere kriterier som er gjeldende. Intensjonen (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38) framheves som uærlig eller uoppriktig, noe som resulterer i manglende troverdighet (Hagen, 2004, s. 45). Språket hevdes å være enkelt og motstandsløst etter kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 22). I tillegg kan Bales (2001, s. 133) kriterium *igangsettelse av refleksjon* og Hagens tredje symptom om *kritikerfelleskapet* (Hagen, 2004, s. 27–28) sies å være virksomme når de positive kritikerne i Sverige blir motsagt og beskyldt for å la seg rive med av en klisjéfylt underholdningsroman.

Genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22) benyttes i de vurderingene som ligger implisitt i de positive beskrivelsene av bokas tilblivelseshistorie, samt av debatten i hjemlandet.

Ellefsen benytter ofte affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 25) i samspill med andre kriterier. Med formuleringer som «flyr rundt ørene på leseren», «stanken av 1800-tall» og

«hetetokter» (Ellefsen, 2020, s. 42) vurderer han elementer som litterære referanser, framstilling av den kvinnelige hovedpersonen og det melodramatiske underholdningspreget i kombinasjon med kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 22), kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21), originalitetskriteriet (Hagen, 2004, s. 44) og kitsch vs. ærlig underholdning (Bale, 2001, s. 132).

8.3.3 Ellefsens litteratursyn

Ellefsen vurderer Sandgrens roman som banal og klisjéfylt underholdning i henhold til Bales (2001, s. 132) kriterium kitsch vs. ærlig underholdning og Hagens (2004, s. 44) originalitetskriterium – i både estetisk, kognitiv og moralsk forstand, særlig med hensyn til framstillingen av Cecilia som livsudyktig bokorm. Jeg anser dette som hans hovedpoeng, siden han starter sine vurderinger med denne innvendingen og bruker andre vurderinger for å utdype den. Han har dermed både et autonomiestetisk perspektiv, og et teksteksternt blikk i tråd med feministiske perspektiver.

Bokas virkning på leseren framheves også, i den forstand at Ellefsen bruker følelsesmessige reaksjoner som uttrykk for sviktende tekstlige, kognitive og moralske kvaliteter. Dermed benytter han seg av perspektiver fra leserorienterte teorier som for eksempel resepsjonestetikk og pragmatisme.

Han er også opptatt av andre teksteksterne forhold som bokas tilblivelseshistorie og mottakelse i hjemlandet, som han vier stor plass i første del av sin anmeldelse. Han framhever forfatterens langvarige arbeidsinnsats og viljestyrke. I tillegg gjør han rede for mottakelsen i Sverige, som først var overveiende positiv, før det oppsto en debatt hvor flere kritiske røster ytret seg, før forfatteren til slutt ble tildelt den prestisjefylte Augustpriset. Med dette trekker Ellefsen inn forhold omkring romanen som har aspekter fra litteraturteoretiske retninger med historiske, sosiologiske og biografiske perspektiver som for eksempel nyhistorisme, litteratursosiologi og historisk-biografisk metode.

Det er med andre ord mange perspektiver representert i Ellefsens anmeldelse, fra et blikk på språklige detaljer, via leseopplevelsen til samfunnsmessig betydning.

8.4 Analyse av Ingeborg Misje Bergems anmeldelse

Ingeborg Misje Bergems anmeldelse ble publisert i *Vårt Land* den 30. april 2021, med tittelen "Treffende om kunstnerklisjé og kvinneforakt". Den ble skrevet i forbindelse med utgivelsen

av den norske oversettelsen, *Samlede verker*, men innlemmer også hennes tidligere lesning av den svenske originalutgaven. Bergem bedømmer boka positivt, og uttrykker ingen innvendinger mot den.

8.4.1 Bergems vurderinger

Tittelens første ord, «treffende», er en vurdering som på en oppsummerende måte peker på at romanen byr på en troverdig kritikk av Martins selvframstilling og forakt for Cecilia. Dette utdypes utover i anmeldelsen, blant annet ved at Bergem motsier andre kritikeres negative mottakelse. Hun viser til Ellefsens vurdering av *Samlede verker* som banal og melodramatisk underholdning og til andre kritikere som mener at den ene hovedpersonen, Martin, er klisjéfylt framstilt. Hun mener derimot at framstillingen av Martin er en bevisst latterliggjøring og avsløring av en person som prøver å framstille seg selv på en forskjønnert og romantisert måte:

Kritikerne har selvfølgelig rett i at hovedkarakteren Martin er en vandrende klisjé med svært grunne analyser av både seg selv og av litteraturen. Men slik jeg leser det er det hele poenget med romanen: den er en avkledning og en kritikk av en type kulturmann som aldri har skrevet noe substansielt, men som har konstruert et liv etter et romantisk forfatterideal. (Bergem, 2021, s. 34)

I sammenheng med at hun påpeker denne avkledningen, trekker hun inn et "vi", noe som understreker den allmenne aktualiteten av dette poenget: "Det *Samlede verker* beskriver, er at dette er noe vi alle gjør i større eller mindre grad, og at selvscenesettelsen er umulig å unngå." (Bergem, 2021, s. 34).

Andre kritikeres positive mottakelse trekkes også fram. Bergem siterer direkte fra to begeistrede svenske kritikere og oppsummerer den første resepsjonen i hjemlandet som "ellevill jubel fra det svenske anmelderkorpset." (Bergem, 2021, s. 34). Hun nevner også at Sandgren brukte elleve år på å skrive romanen (Bergem, 2021, s. 34). Disse henvisningene til mottakelsen og forfatterens arbeidsinnsats fungerer som indirekte positive vurderinger (Solberg, 2005, s. 304).

Videre hevder Bergem at romanen viser fram en form for kvinneforakt, og trekker i den forbindelse inn den feministiske filosofen og forfatteren Simone de Beauvoir når hun beskriver forholdet mellom Martin og Cecilia.

Forakten han føler for henne er pakket inn i alle mulige filosofisk og litterært korrekte referanser, men den skinner igjennom. Det motsetningsfulle forholdet mellom Cecilia og Martin er et spenningsfelt i *Samlede verker*, og jeg mener det er svært godt beskrevet. (Bergem, 2021, s. 34)

Bergem konsentrerer seg i liten grad om formale eller håndverksmessige aspekter, men vurderer av framdrift og oppbygning på denne måten: "Det er en svært medrivende og godt konstruert roman vekselvis fortalt av en mislykket forfatter i midtlivskrise, Martin, og hans 24 år-gamle datter, Rakel." (Bergem, 2021, s. 34). At framdriften er god understrekes også ved at det metaforisk vises til bokas appetittvekkende egenskaper for å uttrykke at hun leste boka raskt og begeistret: "Jeg slukte *Samlede verker* i den tjukkeste koronatåken i fjor vår, og likte den så godt at jeg begynte på nytt igjen med en gang jeg var ferdig." (Bergem, 2021, s. 34).

Bergem poengterer at hun leser boka på nytt på bakgrunn av motstridende anmeldelser. Hun ønsker å undersøke om hennes første lesning står seg i møte med andre kritikeres meninger. Imidlertid opprettholder hun sine opprinnelige vurderinger:

Derfor synes jeg det var spennende å gå i gang med den norske oversettelsen. Hadde jeg virkelig blitt forført, slik Bernhard Ellefsen beskriver det, av en «bok som nettopp er ment å forføre dem som synes det er mystisk og deilig og flott med litt Camus og Beauvoir og Homer», et «klassisk melodrama» om «folk som leser Céline, for folk som ikke orker å lese Céline». (Bergem, 2021, s. 34)

Som en oppsummering til slutt, uttrykker Bergem utålmodighet knyttet til en mulig neste roman fra Sandgren: «Jeg håper virkelig ikke jeg må vente i elleve år på Lydia Sandgrens andre roman.» (Bergem, 2021, s. 35).

8.4.2 Bergems kriterier

Når Bergem poengterer at hovedpersonen Martins romantiserende og overfladiske iscenesettelse av seg selv avsløres og latterliggjøres, og at selvscenesettelse er en aktuell problemstilling for alle, vurderer hun etter kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77).

Det samme kriteriet benyttes når Bergem framhever at romanen tematiserer kvinneforakt. Ved å trekke inn Simone de Beauvoir understreker hun at romanen leses i et feministisk perspektiv.

Bergem foretar disse vurderingene i sammenheng med at hun motsier andre kritikeres negative mottakelse, og benytter seg dermed samtidig av genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22), siden disse anmeldelsene er tekster som ligger forut for utgivelsen den norske oversettelsen som Bergem anmelder. Dette kriteriet er også virksomt når Bergem henviser til andre kritikeres positive mottakelse. I den forbindelse kan også Hagens tredje kvalitetssymptom sies å være gjeldende. Det handler om at andres lesninger kan bidra til å endre eget syn (Hagen, 2004, s. 27–28).

Når romanens framdrift og oppbygning vurderes, brukes de estetiske kriteriene intensitet og integritet (Andersen, 1987, s. 23-24). I tillegg er Hagens (2004, s. 26-27) kvalitetssymptom fysisk reaksjon gjeldende når Bergem vurderer framdriften ved å trekke inn sin egen måte å lese boka på med en metafor som henspiller på sterk appetitt.

8.4.3 Bergems litteratursyn

Bergem retter stor oppmerksomhet mot det hun betegner som romanens latterliggjøring og avsløring av hovedpersonen Martins romantiserende iscenesettelse av seg selv og hans forakt for kjæresten Cecilia. Hun henviser i den forbindelse til Simone de Beauvoir. Dermed viser hun et syn på litteratur som setter søkelys på teksteksterne aspekter som moral og ideologi – mer spesifikt i retning av et feministisk perspektiv.

Bergem vier også en del oppmerksomhet mot andre kritikeres både positive og negative mottakelse. I så måte retter hun blikket på romanen fra et litteratursosiologisk ståsted.

Bergems anmeldelse er i liten grad rettet mot formale elementer, men viser et tekstinternt blikk i tråd med formalisme og nykritikk når hun vurderer framdrift og oppbygning etter kriteriene intensitet og integritet (Andersen, 1987, s. 23–24). Hun trekker også inn et følelsesmessig aspekt på linje med leserorienterte og pragmatistiske perspektiv når hun metaforisk viser til bokas appetittvekkende funksjon.

9. Sammenligning av anmeldelsene av *Samlede verker*

Nedenfor sammenlignes Norheims, Ellefsens og Bergems anmeldelser i forbindelse med studiens andre forskningsspørsmål: Hvilke ulikheter og likheter er det mellom uenige kritikeres vurderinger, kriterier og litteratursyn.

På lignende måte som med anmeldelsene av *Det framande landet*, sammenligner jeg disse med utgangspunkt i noen temaer som går igjen i alle tre anmeldelsene, men også på grunnlag av noen temaer som kun er å finne hos en eller to av dem. Det har ikke her vært hensiktsmessig å anvende for mange finmaskede kategorier, siden temaene ofte vurderes i tett tilknytning til hverandre. Denne delen bygger på de foregående gjennomgangene av kritikernes vurderinger, kriterier og litteratursyn.

9.1 Komposisjonen

Gjennomgangen av anmeldelsene av *Samlede verker* viser at Norheim og Ellefsen gir en del oppmerksomhet til romanens oppbygning. Førstnevnte mener at midtpartiet er preget av gjentakelser, noe hun mener debutbøker ofte er preget av (Norheim, 2020). Ellefsen mener derimot at boka er helstøpt og grundig gjennomarbeidet, og at den dermed skiller seg positivt ut som debutbok (Ellefsen, 2020, s. 42). Når de gir slike motstridende vurderinger knyttet til kompositorisk helhet, vurderer de boka ulikt i henhold til integritetskriteriet (Andersen, 1987, s. 23). De vurderer dermed de samme tekstinterne grepene, men konkluderer forskjellig.

Et interessant aspekt med deres vurderinger av oppbygningen er at de for begge kritikere går imot og nyanserer deres egen bedømmelse av romanen som helhet. Norheim, som er positiv til romanen alt i alt, mener at den har sviktende framdrift i midtpartiet, og at dette er et «typisk debutantfenomen» (Norheim, 2020). Ellefsen, som samlet sett har mye å utsette på boka, mener at den er «helstøpt innenfor sin egen ramme.» (Ellefsen, 2020, s. 42).

Bergem vurderer komposisjonen i liten grad, men er tydelig positiv. I en bisetning skriver hun at det er en «godt konstruert roman vekselvis fortalt av en mislykket forfatter i midtlivskrise, Martin, og hans 24 år-gamle datter, Raketel.» (Bergem, 2021, s. 34). Den vekslende synsvinkelen framheves som et vellykket grep i oppbygningen av romanen. Norheim og Bergem, som begge bedømmer romanen som helhet positivt, viser dermed ulike holdninger

til oppbyggingen. Bergem og Ellefsen, som er uenige om kvaliteten på romanen som helhet, begge er positiv til komposisjonen.

9.2 Språket

Når det gjelder språket, mener Norheim at det er godt og tidvis «lysende» (Norheim, 2020). Bergem uttrykker seg ikke direkte om språket, men synes romanen er «svært medrivende» (Bergem, 2021, s. 34), noe jeg tolker som en vurdering av den språklige framstillingen. Ifølge Ellefsen derimot, er språket klisjéfyllt, forutsigbart og "åleglatt" (Ellefsen, 2020, s. 42). Som den eneste av de tre, gjengir han et par korte sitater fra romanen for å underbygge vurderingen av språket. I dette henseende har alle tre et verkorientert blikk, med utgangspunkt i det estetiske kriteriet intensitet (Andersen, 1987, s. 23–24). I tillegg anvender Ellefsen kriteriet originalitet (Hagen, 2004, s. 44) når han påpeker klisjéer. Denne kriteriebruken er i tråd med et tekstinternt perspektiv. Imidlertid synes Ellefsen å mene at språket gjør boka forførerisk og upålitelig når han vurderer det som «åleglatt» (Ellefsen, 2020, s. 42). I så fall vurderer han språket i henhold til kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) og et teksteksternt perspektiv. Det er ikke umiddelbart gitt hvilken konkret litteraturteori dette er i tråd med, men det kan sies å ha et kritisk eller ideologisk tilsnitt, i og med at det peker på og kritiserer en form for maktutøvelse i språket.

9.3 Litterære og filosofiske referanser

Norheim, Ellefsen og Bergem trekker alle fram at det gjentatte ganger refereres til litterære og filosofiske begreper og fenomener, knyttet til for eksempel Ernest Hemingway, Albert Camus og Ludwig Wittgenstein. Dette intellektuelle innholdet vurderes etter kognitivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–21), men andre kriterier anvendes også. Nedenfor nevner jeg derfor kun de som gjelder i tillegg til kognitivt kriterium.

Ifølge Norheim blir disse referansene og diskusjonene overfladiske og umotiverte: «Det er ikke nok å nemne navnet Sartre og sitere den mest siterte setninga til Wittgenstein» (Norheim, 2020). Dermed vurderer hun disse grepene også etter troverdighetskriteriet (Hagen, 2004, s. 45) og intensjon (Oterholm & Skjerdingsstad, 2011, s. 38) med preg av tekstinternt perspektiv.

Ellefsen hevder at romanen i stor grad handler om litteraturen som sådan. Han vurderer denne tematiseringen med et metaforisk uttrykk for stress: «De litterære referansene [...] flyr

rundt ørene på leseren.» (Ellefsen, 2020, s. 42). I tillegg mener han at idéene som uttrykkes om litteraturen er utdaterte og klisjéfylte. Her anvender han affektivt kriterium (Andersen, 1987, s. 19–25) og kriteriet kitsch vs. ærlig underholdning (Bale, 2001, s. 132), noe som gir vurderingen et preg av leserorienterte perspektiver.

Bergem betrakter de intellektuelle referansene på en annen måte enn Norheim og Ellefsen. Hun er riktignok på linje med dem når hun peker på den overfladiske og klisjémessige bruken av referansene, men mener at det dreier seg om en bevisst form for avsløring og latterliggjøring av den ene hovedpersonen – Martin – og hans mannssjåvinisme og iscenesettelse av seg selv. For henne er det kriteriet moral og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76–77) som er gjeldende, samt et teksteksternt perspektiv i tråd med feministisk litteraturteori.

Ellefsen synes å mene at forfatteren prøver å si noe åndfullt og interessant om litteratur og språk uten å lykkes, mens Bergem signaliserer at det er en form for ironi i romanen som Ellefsen ikke ser. Dette har sammenheng med hvilke kriterier og perspektiv de leser boka med. Bergem vurderer de klisjémessige grepene ut ifra kriteriet moralsk og eksistensielt alvor (Christiansen, 2010, s. 76-77), mens Ellefsen vurderer dem mer i henhold til originalitetskriteriet (Hagen, 2004, s. 44) og Bales kriterium kitsch vs. ærlig underholdning (Bale, 2001, s. 133)

Avsløringen og latterligjøringen ved hjelp av bevisst klisjémessig bruk av litterære og filosofiske referanser, vies stor oppmerksomhet i Bergems anmeldelse. Ellefsen fokuserer også i stor grad på det han hevder er klisjéer, mens Norheim ikke vektlegger dette i like stor grad. Interessant nok er Norheim på linje med Ellefsen på disse punktene, selv om de er uenige om romanens kvalitet samlet sett.

9.4 Feminisme og klassebakgrunn

Norheim og Ellefsen ser ikke på de litterære og filosofiske referansene nevnt over med samme moralske og ideologiske perspektiv som Bergem. Imidlertid har de noen vurderinger som viser lignende moralske og ideologiske innfallsvinkler knyttet til to ulike framstillinger av den kvinnelige hovedpersonen, Cecilia.

I sin sammenligning med Ibsens *Et dukkehjem* (1879) betrakter Norheim Cecilias forsvinning på en feministisk influert måte: «Trass i at Nora Helmer gjorde det same for 140 år sidan i

«Et dukkehjem», er det framleis ei drastisk handling å forlate mann og barn.» (Norheim, 2020). Hun poengterer at framstillingen av forsvinningen og den konsekvenser fortsatt er en framstilling som sier noe aktuelt om kvinnens posisjon i dagens samfunn. Norheim synes å mene at framstillingen av Cecilia er gjort i sympati med henne.

Ellefsen har også et feministisk preget blikk når han vurderer framstillingen av Cecilia som livsfjern bokorm. Med formuleringen: «Ai, hvor man kjenner stanken av 1800-tall slå opp fra ideer som disse!» (Ellefsen, 2020, s. 42) – en mulig henvisning til blant annet Flauberts *Madame Bovary* (1857) – uttrykker han at denne framstillingen er utdatert. Han synes å mene at framstillingen setter Cecilia i et nedlatende lys.

Både Norheim og Ellefsen trekker altså inn idéer fra 1800-tallet og vurderer ulike framstillinger av Cecilia i lys av disse med et feministisk farget blikk. Sånn sett bruker de lignende framgangsmåte og teoretiske bakgrunn, men ender opp med motsatte konklusjoner.

I tillegg viser Norheim et perspektiv preget av marxistisk litteraturteori når hun bruker begreper fra Bourdieu i sin beskrivelse av hovedpersonenes bakgrunn og klassetilhørighet: «Både kulturell og økonomisk kapital er ujamt fordelt» (Norheim, 2020). Hun er den eneste av de tre kritikerne som anvender denne innfallsvinkelen.

Norheim betrakter boka med feministisk og marxistisk inspirerte perspektiv og bedømmer boka positivt. Bergem bedømmer også positivt, ut ifra et utpreget feministisk preget perspektiv. Ellefsen har ikke disse politiske perspektivene i like stor grad.

Det er verdt å bemerke at Norheim og Bergem, som begge bedømmer boka positivt, gjør dette ved å vurdere ulike grep i boka. Begge har riktignok et tydelig feministisk perspektiv, men Norheim trekker også inn et klasseperspektiv. Norheim skriver noe mer enn Bergem om det språklige uttrykket, men ingen av dem fokuserer like mye på det som Ellefsen. Av de tre er det Bergem som fokuserer mest på teksteksterne, ideologiske og moralske aspekter.

9.5 Mottakelsen

Mottakelsen i hjemlandet vies en del oppmerksomhet av alle tre. De er først og fremst opptatt av anmeldelsene, men nevner også tildelingen av *Augustpriset*. Bergem diskuterer i tillegg Ellefsens anmeldelse.

Norheim omtaler den positive mottakelsen i Sverige både i innledningen og i avslutningen av sin egen anmeldelse, uten å problematisere den. Hun nevner heller ikke kvalitetsdebatten og den negative kritikken som kom etter den første resepsjonen. I siste setning henviser hun til «den formidable suksessen» (Norheim, 2020) og uttrykker en viss uro for mulig skrivesperre knyttet til neste bok.

Ellefsen skriver først om den positive mottakelsen, og deretter om den påfølgende debatten og tilbakeslaget. Han går i rette med de positive kritikerne og undrer seg over at de ikke avslørte romanens forføreriske grep. Et iøynefallende trekk med Ellefsens anmeldelse, er at den avsluttes med kritikk av de positive svenske anmelderne, noe som fungerer som en indirekte kritikk av romanen. Norheim og Bergem avslutter sine anmeldelser med henholdsvis å ønske seg flere romaner av Sandgren og et håp om å slippe å vente nye elleve år på hennes andre roman.

Bergem starter også sin anmeldelse med å omtale den positive mottakelsen og kommer inn på den negative etter hvert. Hun vier en del oppmerksomhet til det hun beskriver som en «karakteristisk slakt» (Bergem, 2021, s. 34) fra Ellefsen. Som jeg omtaler over, i avsnittet «Litterære og filosofiske referanser», sier hun seg enig i innvendingene om at framstillingen av Martin er preget av klisjéer, hevder at dette er en bevisst avsløring og latterliggjøring av Martin. Hun bruker altså de andre kritikernes mottakelse for å poengtere sine egne vurderinger.

Angående mottakelsen i hjemlandet, skriver Norheim kun om den positive mottakelsen. Dette fungerer som implisitte positive vurderinger i hennes anmeldelse. Bergem og Ellefsen skriver også om den positive mottakelsen, og oppnår samme virkning som Norheim, men i tillegg skriver de om den negative kritikken som kom etter hvert. Dette kan tenkes å vekke ytterligere interesse og nysgjerrighet hos leseren, siden dette framhever at boka splitter kritikerne. Bergem og Ellefsen, som er uenige om bedømmelsen av boka alt i alt, bruker den på samme måte. Alle tre bruker altså mottakelsen strategisk i sine anmeldelser, som støtte til egne vurderinger, men Ellefsen og Bergem vier mer oppmerksomhet til den enn det Norheim gjør.

Når de omtaler mottakelsen av romanen er det Hagens (2004, s. 27–28) tredje kvalitetssymptom som er gjeldende – imidlertid ikke i den forstand at de justerer sine

oppfatninger på grunnlag av andres meninger. Dette er et perspektiv som peker utover teksten og kan sies å være i tråd med en litteratursosiologisk innfallsvinkel.

10. Oppsummering av funn

I denne delen oppsummerer jeg funnene fra analysene og sammenligningene av anmeldelsene som ble utført i henhold til undersøkelsens to forskningsspørsmål. Til sammen danner de svar på undersøkelsens overordnede problemstilling: *Hva kjennetegner vurderinger, kriterier og litteratursyn i anmeldelser når litteraturkritikere er uenige om kvaliteten på den samme skjønnlitterære boka?* Funnene belyses med noen eksempler fra de tidligere gjennomgangene for å ivareta nyansene i materialet.

Et viktig funn er at uenige kritikere ofte vurderer de samme grepene med ulike kriterier og dermed ulike litteratursyn.

Et eksempel er hvordan Jordal og Røsvik forholder seg til klimaengasjementet i *Det framande landet*. Begge slutter seg til budskapet, men Jordal vektlegger entydigheten han finner i framstillingen. Røsvik har i prinsippet samme innvending, men unnskylder entydigheten med at budskapet er aktuelt. Jordals perspektiv konsentrerer seg om tekstlige elementer og konkluderer i negativ retning, mens Røsvik inkluderer diktets samfunnsmessige kontekst og ender opp med en positiv vurdering.

Et annet vesentlig funn er at uenige kritikere vektlegger forskjellige grep når de vurderer. Et eksempel er hvordan Ellefsen og Bergem betrakter språket i *Samlede verker*. Førstnevnte vier mye oppmerksomhet til den språklige framstillingen, som han mener er preget av manglende originalitet og en forførerisk, upålitelig holdning. Bergem, derimot, er lite opptatt av språket. Derimot er hun svært opptatt av at romanen avslører hovedpersonen Martins mannssjåvinisme og iscenesettelse av seg selv, noe Ellefsen ikke behandler. Dette har også med litteratursynet til kritikerne å gjøre. Ved å rette søkelyset mot språket, viser Ellefsen et verkorientert perspektiv, mens Bergem har en mer tekstekstern og moralsk innfallsvinkel i tråd med feministisk litteraturteori. Imidlertid er det ikke et kategorisk skille mellom kritikernes litteratursyn, siden Ellefsen viser et teksteksternt og moralsk perspektiv når han påpeker at språket har noe forførerisk og upålitelig over seg, og dermed utøver en form for makt over leseren. I den sammenhengen er Ellefsen opptatt av hvordan de mest positive kritikerne i Sverige lot seg rive med og ikke «avslørte grepet» (Ellefsen, 2020, s. 42).

Med hensyn til vektlegging av ulike grep, viser materialet at også enige kritikere gjør dette i sine vurderinger. For eksempel vier Straume mye oppmerksomhet til klimaengasjementet i Tillers bok. Som nevnt over, omtaler også Røsvik klimaengasjementet, men hun er i større grad opptatt av at det vitenskapelige verdensbildet sprenges og at det åpnes for en åndelig virkelighet «av sameksistens med alt anna liv i universet, inkludert dei som har levd før oss.» (Røsvik, 2022, s. 10). Imidlertid er det en tendens i materialet til at uenige kritikere i større grad vektlegger ulike grep enn det de enige gjør.

Et sentralt poeng er at hver enkelt anmeldelse i materialet preges av flere enn ett litteratursyn. Kritikerne har som regel ett hovedperspektiv, men dette suppleres med andre innfallsvinkler. For eksempel har Straume et stort fokus på leseopplevelsen, men i tillegg har hun et økokritisk perspektiv. På sin side, legger Heiberg vekt på verkorienterte grep som litterære virkemidler og intensjon, men hun har også et kritisk blikk på mottakelsen av *Det framande landet*, og dermed et litteratursosiologisk perspektiv.

I det samlede materialet finnes det dermed mange litteratursyn representert, både tekstinterne og teksteksterne synsmåter med søkelyset på samfunnsmessige forhold, eller på leseopplevelsen. Hvilke litteratursyn som viser seg i de enkelte anmeldelsene har sannsynligvis sammenheng med kritikernes holdninger på den ene siden og hva slags lesninger det anmeldte verket innbyr til på den andre siden. Dette er i tråd med Kittangs (2009, s. 78) begrep *vurderingsparadokset*, nevnt i oppgavens teoridel⁵, og som peker på at vurdering foregår i et spenningsfelt mellom subjektivitet og objektivitet. For eksempel er ikke økokritiske perspektiver til stede i anmeldelsene av *Samlede verker*, noe som ikke er påfallende, siden romanen ikke tar for seg klimaendringer, slik *Det framande landet* gjør. Med hensyn til variasjonen av litteratursyn som viser seg i materialet totalt sett, er det interessant å trekke inn Thomas Forsers Askildsen-studie fra litteraturgjennomgangen⁶. Konklusjonen hans ble at det kun var plass til én estetikk av gangen i Norge (Forser, 2002, s. 182). Det ser ut til å ha endret seg i løpet av de siste tyve årene.

Et annet funn er hvordan sammenligninger med andre verk benyttes av uenige kritikere, noe som handler om hvordan de benytter genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22). I

⁵ 4.3 Kvalitet og kvalitetsvurderinger

⁶ 3.6 Thomas Forser om endring i mottakelsen av Kjell Askildsens noveller

anmeldelsene av *Det framande landet* viser det seg et tydelig skille mellom hvordan de to positive anvender sammenligninger og hvordan de to negative gjør det. For Jordal og Heiberg når ikke langdiktet opp til noen av verkene de sammenligner med, mens det er motsatt hos Straume og Røsvik. I deres anmeldelser kaster alle sammenligningene et positivt lys over diktsamlingen. Et konkret eksempel er hvordan Heiberg og Røsvik sammenligner *Det framande landet* med Tillers tidligere forfatterskap. Heiberg skaper stor fallhøyde for diktsamlingen i starten av sin anmeldelse ved å trekke fram tidligere priser og kritikerros, før hun antyder at den ikke innfrir de høye forventningene med å kalle den «en uventet hendelse» (Heiberg, 2022, s. 52). Røsvik derimot, starter sin anmeldelse med å redegjøre for noen tematiske linjer i forfatterskapet, og hevder at disse forenes på en god måte i langdiktet, til «ein på same tid satirisk og håpefull visjon.» (Røsvik, 2022, s. 10).

Uenige kritikere benytter også genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22) i ulike kombinasjoner med andre kriterier. Når Jordal sammenligner Tillers langdikt med Whitmans *Leaves of Grass* er det for å påpeke flatt språk i henhold til intensitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 23–24). Ved Straumes sammenligning med Rimbereids *Solaris korrigert* er kriteriet intensjon (Oterholm & Skjerdingstad, 2011, s. 38) gjeldende. Dette er imidlertid ikke unikt for uenige kritikere. Enige kritikere benytter også genetisk kriterium på denne måten, noe som viser at det ikke er tilstrekkelig å påpeke kun kriteriebruk for å identifisere uenighet. Det er også nødvendig å gå mer detaljert til verks og undersøke de konkrete vurderende utsagnene som formuleres. Dette er i tråd med det jeg gjengir fra Hagen i oppgavens teoridel⁷. Han understreker at kriterier kan brukes på mange, og gjerne motsetningsfulle måter, og at verk må undersøkes og beskrives før generelle estetiske begreper har noen nytte (Hagen, 2004, s. 39–40).

I forlengelse av det ovenstående, er det verdt å nevne at kriterier ofte brukes i kombinasjon med hverandre mer generelt, og ikke bare i forbindelse med genetisk kriterium (Andersen, 1987, s. 21–22). Et eksempel er hvordan Heiberg vurderer kunnskapsnivået i *Det framande landet* ved å peke på overfladisk og «karikert» (Heiberg, 2022, s. 52) framstilling av komplekse historiske utviklingslinjer. I den forbindelse anvender hun kognitivt kriterium og kompleksitetskriteriet (Andersen, 1987, s. 19–22), samt moral og eksistensielt alvor

⁷ 4.4.3.2 Urkriterier

(Christiansen, 2010, s. 76–77). Dette er på linje med Ellefsen når han hevder at kriterier kan blandes i praktisk litteraturkritikk⁸ (Ellefsen, 2016, s. 90).

Selv om kritikerne i materialet uttrykker seg tydelig om kvaliteten på den anmeldte boka som helhet, forekommer det også enkelte vurderinger som nyanserer deres egen bedømmelse. Norheim har innvendinger mot midtpartiet i *Samlede verker*, selv om hun alt i alt er svært positiv til romanen. På sin side, uttrykker Ellefsen seg svært positivt om den håndverksmessige utførelsen av romanen, selv om han mener at det egentlig er en «skikkelig dårlig bok.» (Ellefsen, 2020, s. 42). I forbindelse med *Det framande landet*, er det et lignende tilfelle hos Jordal og Røsvik. Førstnevnte uttrykker at det er «vanskelig å være direkte uenig i» (Jordal, 2022, s. 19) budskapet i langdiktet. Likevel avviser han boka på grunn av entydighet og sviktende poetisk språk. Røsvik kommer på sett og vis Jordal i møte med å innrømme at diktet er «overtydleg økodiktning» (Røsvik, 2020, s. 10), men som nevnt unnskylder hun dette ved å peke på diktets aktualitet.

Et annet funn er at uenige kritikere av og til vurderer det aktuelle verket ved å kritisere andres mottakelse av det. I slike tilfeller blir uenigheten tydelig uttalt i den gitte anmeldelsen – det er ikke nødvendig å sammenligne anmeldelsene for å identifisere uenigheten. Heiberg kritiserer flere ikke-navngitte kollegaer, samt Brageprisjuryen, for overdreven positiv mottakelse av *Det framande landet*. Bergem kritiserer Ellefsen for å slakte *Samlede verker*. En forutsetning for å kunne gjøre dette er at man anmelder boka senere enn de andre. Som leser av disse enkeltanmeldelsene, får man dermed et interessant flerstemt perspektiv på boka.

Materialet viser et skille mellom måten anmeldelsene avsluttes på. Både Straume og Røsvik avslutter sine tekster med en tro på at *Det framande landet* vil stå seg lenge, og begge gjør det på måter jeg anser som humoristiske. Jordal og Heiberg, derimot, uttrykker at diktet forsvinner i det hverdagslige informasjonstilfanget, og de gjør det uten tegn til en humoristisk innfallsvinkel. Det kan virke som om begeistringens Straume og Røsvik opplever i møtet med langdiktet gir dem et energioverskudd i formuleringsarbeidet. Med hensyn til *Samlede verker*, ender både Nordheims og Bergems anmeldelser med at de ønsker seg flere bøker av

⁸ Jfr 3.3 Bernhard Ellefsen om uenighet knyttet til *De usynlige*

forfatteren, mens Ellefsen avslutter med kritiske bemerkninger rettet mot de mest positive svenske kritikere.

11. Bidrag og videre forskning

Denne masteroppgavens bidrag er å bygge videre på og utfylle tidligere studier av uenighet mellom litteraturkritikere. Undersøkelsen tar utgangspunkt i detaljert analyse av uenige kritikeres konkrete vurderende utsagn. Disse sees i lys av målestokker – kvalitetskriterier og kvalitetssymptomer – fra flere teoretiske tradisjoner som utfyller hverandre. Til slutt løftes perspektivet mot de overordnede litteratursynene som er i spill. Denne strukturen belyser tematikken på en detaljert, sammensatt og overgripende måte.

Masteroppgaven kan også bidra med nyansert og oppdatert kunnskap inn i debatter om uenige litteraturkritikere som av og til dukker opp i media.

Videre forskning kunne basert seg på nærlesing av anmeldelser med begrepsapparat hentet fra retorikk, metaforanalyse eller argumentasjonsanalyse – noe som kunne gitt andre og interessante innfallsvinkler.

Andre metoder kunne belyst tematikken på alternative måter. En intervjustudie kunne utforsket for eksempel fritidsleseres og bibliotekarers holdninger til uenighet mellom kritikere. En kvantitativ tilnærming med et større tekstkorpus av anmeldelser og metoder hentet fra fagfeltet digital humaniora og inspirert av Franco Morettis begrep fjernlesing, kunne avdekket mer overordnede utviklingslinjer over tid

Litteraturliste

- Andersen, P. T. (1987). Kritikk og kriterier. *Vinduet*, 41(3), s. 12-25.
- Aristoteles (med Børtnes, J.). (1989). *Om diktetekunsten* (S. Ledsaak, Overs.). Dreyers Forlag.
- Bale, K. (2001). Mellom kunst og kitsch—Om litterære kvalitetskriterier. I C. Lund, P. Mangset, & A. Aamodt (Red.), *Kunst, kvalitet og politikk: Rapport fra Norsk Kulturråds årskonferanse 2000* (s. 128–137). Norsk Kulturråd.
<https://www.kulturdirektoratet.no/documents/10157/83c7cd75-8efc-46ac-a771-0fac59bbbd43>
- Bergem, I. M. (2021, april 30). Treffende om kunstnerklisjé og kvinneforakt. *Vårt Land*, s. 34-35. Atekst Retriever.
- Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax.
- Christiansen, A. (2010). *Kritikarboka: Om litteratur, journalistikk og kvalitet*. Fagbokforlaget.
- Claudi, M. B. (2010). *Litterære grunnbegreper*. Fagbokforlaget.
- Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori*. Fagbokforlaget.
- Dalen, M. (2023). Margit Sandemo. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Margit_Sandemo
- Eliassen, K. O. (2016a). Innledning. I K. O. Eliassen & Ø. Prytz (Red.), *Kvalitetsforståelser: Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur* (s. 7–22). Kulturrådet ; Fagbokforlaget.
- Eliassen, K. O. (2016b). Kvalitet uten innhold? Historiske perspektiver på kvalitetsspørsmålet. I K. O. Eliassen & Ø. Prytz (Red.), *Kvalitetsforståelser: Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur* (s. 183–202). Kulturrådet ; Fagbokforlaget.
- Eliassen, K. O., & Prytz, Ø. (Red.). (2016). *Kvalitetsforståelser: Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*. Kulturrådet ; Fagbokforlaget.

- Ellefsen, B. (2016). Den ytterste instans. I K. O. Eliassen & Ø. Prytz (Red.), *Kvalitetsforståelser: Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur* (s. 85–103). Kulturrådet.
- Ellefsen, B. (2020, desember 11). Sagaen om whisky-med-isfolket. *Morgenbladet*, s. 42. Atekst Retriever.
- Ellefsen, B., & Farsethås, A. (Regissører). (2022, november 6). Kritikere er uenige, men ikke når de deler ut priser [Kringkasting]. I *Morgenbladets bokpodcast*.
<https://shows.acast.com/2456f62e-e89e-42ff-99c1-22d2bfcf86f3/6365052f509b7300125e83e4>
- Farsethås, A. (2002, juni 24). *Pragmatisme—Teori som handler*. NRK.
<https://www.nrk.no/kultur/pragmatisme---teori-som-handler-1.538220>
- Federico, A. (2016). *Engagements with close reading*. Routledge.
- Forser, T. (2002). *Kritik av kritiken: 1900-talets svenska litteraturkritik*. Anthropos.
- Furuset, S., Thon, J., & Vassenden, E. (2016). *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010*. Universitetsforlaget.
- Furuset, S., & Vassenden, E. (2016). Innledning. I S. Furuset, J. Thon, & E. Vassenden (Red.), *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010* (s. 13–23). Universitetsforlaget.
- Gripsrud, J. (2015). *Mediekultur, mediesamfunn* (5. utg). Universitetsforlaget.
- Hagen, E. B. (2003). *Hva er litteraturvitenskap*. Universitetsforlaget.
- Hagen, E. B. (2004). *Litteraturkritikk: En introduksjon*. Universitetsforlaget.
- Hagen, E. B. (2021). *Brand i 1866: Kritikk, debatt, polemikk*. *Norsk litteraturvitenskapelig tidsskrift*, 24(2), 112–127. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-288X-2021-02-04>
- Haugen, T. (2016a). Kritikkstudie 1907: Den kritiske mottakelsen av Sigrid Undsets Fru Marte Oulie. I S. Furuset, J. Thon, & E. Vassenden (Red.), *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010* (s. 192–201). Universitetsforlaget.

- Haugen, T. (2016b). Kritikkkstudie 1965: Den kritiske mottakelsen av Dag Solstads Spiraler. 7 noveller. I S. Furuseth, J. Thon, & E. Vassenden (Red.), *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010* (s. 379–387). Universitetsforlaget.
- Heiberg, K. (2022, november 11). Kunsten å posere for sin tid. *Morgenbladet*, s. 52. Atekst.
- Hertzberg, F. (2023). «Farväl kvalitet. Farväl konst.»: *Om litterärt värde*. Ellips förlag.
- Imerslund, K. (1970). *Norsk litteraturkritikk 1914-1945: En antologi* (Bd. 26). Gyldendal.
[https://www.nb.no/search?q=oaiid:"oai:nb.bibsys.no:998530416604702202"&mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:)
- Jonvik, M. (2018). Et fuktig såpestykke. I J. F. Hovden & Ø. Prytz (Red.), *Kvalitetsforhandlinger: Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur*. Fagbokforlaget.
- Jordal, P. (2022, oktober 1). Hør refserens røst. *Aftenposten*, s. 19. Atekst.
- Jørgensen, J. C. (1999). *Sproglomster i spinatbedet: En bog om kritikersproget*. Fremad.
- Kittang, A. (2009). *Diktetekstens relasjoner: Estetik, kultur, politikk*. Gyldendal.
- Lothe, J., Refsum, C., & Solberg, U. (1997). *Litteraturvitenskapelig leksikon*. Kunnskapsforlaget.
- Lund, C., Mangset, P., & Aamodt, A. (2001). Innledning. I C. Lund, P. Mangset, & A. Aamodt (Red.), *Kunst, kvalitet og politikk: Rapport fra Norsk Kulturråds årskonferanse 2000* (s. 6–15). Norsk Kulturråd.
<https://www.kulturdirektoratet.no/documents/10157/83c7cd75-8efc-46ac-a771-0fac59bbbd43>
- Naper, C. (2013). «Hunting high and low»: Amatøranmeldere og profesjonelle kritikere om fascinasjon og kvalitet. I J. K. Smidt, T. Vold, & K. Oterholm (Red.), *Litteratursosiologiske perspektiv* (s. 270–305). Universitetsforlaget.
- Norheim, M. (2011). Korleis kan eg vite at ei bok er god? *Syn og segn*, 118(3), 30–37.

- Norheim, M. (2020, desember 10). *Storslått debut*. NRK.
https://www.nrk.no/anmeldelser/anmeldelse_-_samlade-verk_-av-lydia-sandgren-1.15272048
- Norsk litterær kanon. (u.å.). *Norsk Litteraturfestival*. Hentet 25. januar 2024, fra
<https://litteraturfestival.no/norsk-litteraer-kanon/>
- Oterholm, K., & Skjerdingsstad, K. I. (2011). Å tenke kvalitet. I R. Audunson (Red.),
Krysspeilinger: Perspektiver på bibliotek- og informasjonsvitenskap. ABM-media.
- Oterholm, K., Smidt, J. K., & Vold, T. (2013). Hva er litteratursosiologi? Teoretiske
perspektiv. I J. K. Smidt, T. Vold, & K. Oterholm (Red.), *Litteratursosiologiske
perspektiv*. Universitetsforlaget.
- Redaksjonen for norsk APA-stil. (2024). *Norsk APA-manual: En nasjonal standard for
norskspråklig APA-stil basert på APA 7th*. Sikt. <https://sikt.no/norsk-apa-referansestil>
- Røsvik, M. (2022, oktober 8). Svingande helvetesvisjonar. *Klassekampen*, s. 10. Atekst.
- Skei, H. H. (2024). Carl Frode Tiller. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Carl_Frode_Tiller
- Smidt, J. K. (2011). Litteratursosiologi og estetikk – Jan Mukařovský revisited. *Sakprosa*,
3(2), 1–23.
- Smidt, J. K. (2012). Når menn leser. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskap og
Kulturformidling*, 1(1–2), Artikkel 1–2. <https://doi.org/10.7146/ntik.v1i1-2.25765>
- Solberg, C. (2005). Vurderingskriterier i mottakelsen av Cora Sandels Alberte og Jakob
(1926). *Edda*, 92(3), 303–314. <https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1989-2005-03-08>
- Straume, A. C. (2022, september 28). *Knaller til med visjonært langdikt*. NRK.
https://www.nrk.no/kultur/anmeldelse_-_det-framande-landet_-av-carl-frode-tiller-1.16117350

- Säätelä, S. (2018). Om grunnlaget for kvalitetsvurderinger i kunst: En begrepslig undersøkelse. I J. F. Hovden & Ø. Prytz (Red.), *Kvalitetsforhandlinger: Kvalitetsbegrepet i samtidens kunst og kultur* (s. 59–84). Fagbokforlaget.
- Tiller, C. F. (2022). *Det framande landet: Langdikt*. Aschehoug.
- Vassenden, E. (2016). En varslet sensasjon: Den tidlige mottakelsen av Knut Hamsuns sult, sommeren og høsten 1890. I S. Furuseth, J. Thon, E. Vassenden, & E. Beyer (Red.), *Norsk litteraturkritikks historie 1870-2010* (s. 87–99). Universitetsforlaget.
- Vold, K. (2005, mars 4). Rimbereid fikk kritikerprisen. *NRK*.
<https://www.nrk.no/kultur/rimbereid-fikk-kritikerprisen-1.539438>
- Winterthun, E., & Aas, E. U. (2024, september 3). Harstads murstein splitter kritikerne. *Klassekampen*, 22–23.
- Wold, B. (2022, desember 30). Middelkulturens velmaktsdager. *Klassekampen*, 20–21.
Atekst.
- Økland, I. (2022, oktober 11). Er boken genial eller forglemmelig? *Aftenposten*, 36–37.
Atekst.
- Øverland, O. (2023). Walt Whitman. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Walt_Whitman
- Aas, E. (Regissør). (2024, februar 23). Reagerer på litteraturpris-nominasjon [Kringkasting]. I *Dagsnytt 18*. https://radio.nrk.no/podkast/dagsnytt_atten/1_ed2470b8-6983-4196-a470-b86983a19639

Vedlegg

Vedlegg 1 Anne Cathrine Straumes anmeldelse

ANMELDELSE

Knaller til med visjonært langdikt

For en boblende, berusende dikt-debut! Carl Frode Tillers langdikt fyller meg med skrekkblandet jubel.

«Det framande landet», Carl Frode Tiller, Dikt, September 2022, Aschehoug

[Anne Cathrine Straume](#), Litteraturkritiker

Publisert 28. sep. 2022 kl. 06:00 Oppdatert 3. okt. 2022 kl. 14:16

Jeg burde ikke blitt overrasket over at Carl Frode Tiller er så himmelropende kommunikativ i sin aller første diktsamling. Men mannen har jo perfektionert seg i å skildre skrantende kommunikasjon mellom mennesker.

Nå tar han sats og dæljer til med et brøl av et langdikt. Han vil høres!

Dommedag

Mørkt har det ofte vært i Tillers univers. Klaustrofobisk. Han har vært tett på familien og tett på samtiden. Nå ser han hele verden i et enormt sveip; dikter-jeg'et beskriver verdens begynnelse og historiens gang i et buktende, burlesk sammensurium av tidsepoker og geografi.

Den som roper, har tatt volvens rolle. Han kan se fortid og fremtid, han ser vår verden gå under og en ny oppstå.

eg er bohemen og sjåaren i bygda auga mine er dronar sendt inn i det framande landet og alt eg ser vil eg dele med deg

Voluspå anno 2022

Jeg kan ikke lese dette annerledes enn at Carl Frode Tiller tyr til de aller kraftigste hjelpemidler, som vår eldgamle litterære arv, når han roper varsko.

Varsko! Dyr dør, frender dør, hvilket minne blir igjen etter menneskene, når også vi er dødd ut?

Som spåkona i Den eldre Edda, ser bygdas bohem for seg ragnarrok, før han *fyllekjører skogen og bilen heim til bygda og rundt omkring i det framande landet.*

Etter oss kommer det framande landet. Noen skal leve der. Men hvordan?

Tiller skriver seg opp mot Voluspå, han benytter til og med setninger fra det gamle gudediktet, som *veit du nok eller kva, et* refreng som volven gjentar til Odin, som har bedt henne fortelle ham om fortiden.

Når har vi hørt nok til at vi kan handle?

Grenseløs

Men kom ikke her og tro at Tillers dikt får noe gammelmodig tungt over seg. Det er vår tid og våre kulturelle referanser bygdas bohem omgir seg med.

Vi har altså et *eg* her. Det er han som ser og forteller. Men også *du* og *dykk* inngår i langdiktet, pronomenene har skiftende referanser og leseren må være våken for å henge med på alle byksene mellom personer, steder og ikke minst tidsepoker.

I en og samme setning nevnes Sumer og Tony Soprano, da og nå blir ett: *med ringtunge fingrar knipsar de smekk smekk piskeslag over slaverygg og inn kjem lekke rettar de har snappa opp frå brølande kjendiskokkar på fjernsyn.*

Det er forvirrende, det er tøft og det fungerer.

Forfatterskapet vokser

Carl Frode Tiller startet høyt og har holdt seg på toppen. P2-lytterne ga ham [NRKs egen romanpris](#) for debutboken «Skråninga», som han senere fikk Tarjei Vesaas' debutantpris for.

For romanen «Innsirkling» fikk han både Brageprisen og nominasjon til Nordisk råds litteraturpris. De senere årene har han også hatt suksess som dramatiker.

Og nå altså dikt. Og for en ambisjon han legger for dagen med denne diktsamlingen!

Tiller strekker seg enda lenger enn det Øyvind Rimbereid gjorde, da han i «[Solaris korrigert](#)» beskrev et robotifisert univers fire hundre år frem i tid, i en hverdag preget av økologiske og økonomiske katastrofer.

Hos Tiller er det selve verdens eksistens som står på spill.

Det er ikke få forfattere som har varslet om at det haster med å leve bærekraftig, enten det er gjennom saklige tall og prognoser, som hos [Anja Røyne](#), eller med pedagogisk og spenningsfylt insistering, som hos [Maja Lunde](#).

Tiller hever også røsten, han minner oss om vold og urett som er begått opp gjennom historien. Det er dypt urovekkende og på samme tid frekt lattervekkende. Men også, under det mørke, en mild takk for det vidunderlige i at menneskene oppdaget kunsten og fellesskapet.

Diktsamlingen har ingen mørk slutt. Om vår verden går under, ser sannsigeren for seg en ny begynnelse:

(...) på gravlunden, under den ruvande eika ser eg deg grave fram ribbeina du ein gong bar i deg ser deg bruke dei som klokkespel i ein ny steinalder og du oppdagar musikken på nytt dansen på nytt songen på nytt

Voluspå har tålt tidens tann i tusen år. Hvor lenge Tillers ord blir stående, vet ingen.

Jeg spår at det blir lenge.

https://www.nrk.no/kultur/anmeldelse_-_det_framande_landet_-_av_carl_frode_tiller-1.16117350

Hør referensens røst

2022-10-01

© Aftenposten

Alle artikler er beskyttet av lov om opphavsrett til åndsverk. Artikler må ikke viderefremmes utenfor egen organisasjon uten godkjenning fra

Retriever eller den enkelte utgiver.

Les artikkelen ved å klikke her.

Aftenposten

LÅNEN 1. OKTOBER 2022

BØKER ANMELDELSER 19

FØRSTE DINTANLING

Hør referensens røst

Carl Frode Tillers klimabekymrede langdikt fremstår som et sidespor i forfatterskapet.

Preben Jordal
Bokanmelder og
oversetter

Carl Frode Tillers beste årbeskrivelse er skrevet med mennesket i fokus, om og gjennom årgangene.

Men kveld etter denne bli skildret skilsmisse, og alle i den rumte Annoncen står rett og full og fylld av med kjærlighetsord. Her oppstår det som bare det de to forlir.

Denne boken er selvsagt en angitt bok, for skilsmissemens i nye avdel som bedrifter og bedrifter i dette langdiktet, kunne ikke gjøres uten på forfatteren.

Helt til den W. Whitman bevisstheten «Leaves of Grass» (1855) har det kanskje tidligere kommet bøger som har endring i historien og bevisstheten og har og så forfatteren.

Men Tillers boken viser at det ikke er enkle og glatte. Men mer enn det som er skildret, er det som er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret.

Men Tillers boken viser at det ikke er enkle og glatte. Men mer enn det som er skildret, er det som er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret.

Første boken, «Løst» blir som en slags forberedelse, eller beredelse på et slikt øyeblikk. Etter hvert utvikler den seg som et vellykket forsøk. Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret.

Et slikt øyeblikk er kanskje en slags forberedelse, eller beredelse på et slikt øyeblikk. Etter hvert utvikler den seg som et vellykket forsøk. Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret.

Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret. Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret.

I stedet for å prøve å bli offentlig, forteller Carl Frode Tillers om livet fra han åpner et stort øyeblikk.

17 sider
Det framande landet
Carl Frode Tillers
Anbefaling

Men Tillers har villet lenge å se på en offentlig. Men her som kveld, derav godt og beredelse som tilpasset seg til å se på en offentlig. Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret.

Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret. Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret.

Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret. Men det er kanskje jo forfatteren, som det er skildret, og det som er skildret, er det som er skildret.

Identitetspolitikk, kansellering og presset mot det liberale samfunn.

Mot Frank Rossvik i samtale med Mohamed Abd. MANDAG 3. OKTOBER 2022, KLOKKEN 18:00 Cappelen Damm, Akersgate 47 Ap ARRANGEMENTET ER GRATIS

Frank Rossvik viser et nytt bilde på norsk identitetspolitikk, men utveksler også mening til den offentlige forsamling og presset mot det liberale samfunn.

KAPTEL 1: IDENTITETSPOLITIKK

Vedlegg 5 Marta Norheims anmeldelse

Storslått debut

Det er berre å lære seg namnet med ein gong: Lydia Sandgren fyller ordet «debutant» med nytt innhald.

Bok
«Samlade verk»
Lydia Sandgren
Skjønnlitteratur
2020
Albert Bonniers förlag

[Marta Norheim](#)Litteraturkritikar
Publisert 10. des. 2020 kl. 19:21

Svenske kritikarar henta fram dei sterkaste superlativa i språket då Lydia Sandgren debuterte i vår med den 690 sider lange romanen «Samlade verk». Sist veke vart ho tildelt Augustprisen, den største utmerkinga ei svensk bok kan få.

Kva er det med «Samlade verk»? Mykje.

Lat meg starte med hovudpersonane, som vi følgjer gjennom tretti år, frå 80-talet og framover:

Kvinna som forsvann

Forfattaren har laga eit trippelportrett av to menn og ei kvinne som treng kvarandre for å bli seg sjølve. Heilt til kvinna, Cecilia ikkje greier meir og blir borte. Då misser den suksessrike biledekunstnaren Gustav både muse og motiv, mens forleggaren Martin misser kjærasten sin. Dei to små barna til Martin og Cecilia misser mor si. Trass i at Nora Helmer gjorde det same for 140 år sidan i «Et dukkehjem», er det framleis ei drastisk handling å forlate mann og barn.

Romanen ber såleis på ei gåte: Kvifor gjekk Cecilia, og kvar blei det av henne?

Denne gåta er likevel ikkje det mest sentrale. Viktigare er det at tomrommet etter Cecilia er formidabelt, og deler romanen i eit «før» og eit «etter».

I tida før handlar det om to kompisar som må finne seg sjølv. Det kan handle om å skape seg eit image gjennom alltid å kome sist på fest, bere baskarlue eller kaste rundt seg med nylærte ord. Det kan handle om å gå frå kro til kro i Göteborg for å finne dei rette folka. Men det kan også handle om å utfordre evnene sine, om å gå på trynet og bli hjelpt på beina att av ein ikkje heilt stødig kompis.

Med Cecilia kjem det akademiske, arbeidsdisiplinen og ikkje minst kjærleiken inn i gruppa. Det går an å tenkje sitt om kva Gustav føler for henne, men ho er Martins kvinne så lenge det varer.

I tida etter handlar det om å stable saman eit liv utan Cecilia. Forfattardraumen til tobarnsfaren Martin hamnar inst i skåpet, Gustav målar ikkje like godt lenger.

Ungdomsgenerasjonen sett i klasseperspektiv

Meir?

Ja, det er ei utforsking av kva klassebakgrunnen gjer med folk. Mens radikale kompisar har respekt for Martins ekte arbeidarklassebakgrunn, er den lite å flyte på når han kjem til universitetet: Der møter han ein ukjent kultur, der er han alltid blakk. Gustav har «von» før etternamnet og bevegar seg suverent og gustavsk kvar han kjem, mens mormor stadig sender pengar. Cecilia har vakse opp i Etiopia der far hadde fødselsklinikk, og snakkar flytande amharisk i tillegg til ei rekkje andre språk. Både kulturell og økonomisk kapital er ujamt fordelt.

Endå meir?

Visst er det endå meir: romanen teiknar eit tidsbilde som er ganske imponerende, ikkje minst med tanke på at personane er 25 år eldre enn forfattaren. Utanlandske lesarar vil oppdage at det er ei viss spenning mellom Göteborg og Stockholm, tenkte eg det ikkje.

Legg så til at romanen vekslar smidig mellom notid og fortid, språket er godt og til tider lysande, og personteikninga har fine nyansar langt inn i rekkjene av dei meir perifere typane.

Ein imponerende men ikkje lytefri roman

Alt dette er sant. Men så må det ikkje stikkast under stol at romanen slurer i midtpartiet og slit med framdrifta,- eit typisk debutantfenomen. Det blir mykje kro og bakfyll og leiting etter kvarandre i tidsepoken før mobiltelefonen. Så dreg det seg til mot slutten, når dottera Rakel heilt uforvarande kjem på sporet av den tapte mora.

Dei filosofiske og akademiske diskusjonane er heller ikkje heilt på plass. Det er ikkje nok å nemne namnet Sartre og sitere den mest siterte setninga til Wittgenstein. Doktoravhandlinga til Cecilia får vi berre vite tittelen på. Når dette først er med, kunne ein ønskt at vi forstod kvifor dette var viktig for dei. Meir Wittgenstein og mindre fyll hadde gjort susen.

Dette skal likevel ikkje skygge for at «Samlade verk» er ein imponerende og rik roman, der vi både kan le av personane og føle inderleg medynk med dei. Det er vakkert å lese korleis dei snublar gjennom livet saman og kvar for seg.

Eg greier ikkje å bestemme meg for om eg ønskjer at neste roman skal opne opp historia om Cecilia, eller om ho skal få vere gåtefull og open for tolkingar. Men eg er heilt bestemt på at eg ønskjer meg nye romanar av Lydia Sandgren. Måtte berre ikkje den formidable suksessen føre til permanent skrivesperre framfor den vanskelege andreboka!

«Samlade verk» kjem på norsk våren 2021.

<https://www.nrk.no/anmeldelser/anmeldelse - samlade-verk -av-lydia-sandgren-1.15272048>

Sagaen om whisky-med-isfolket

2020-12-11

Optional © Morgenbladet

Alle artikler er beskyttet av lov om opphavsrett til åndsverk. Artikler må ikke viderefremmes utenfor egen organisasjon uten godkjenning fra Retriever eller den enkelte utgiver.

Les artikkelen ved å klikke her.

DEBUTANTSPESIAL

Leif Selvig	5,0
WILHELM DE VRIES	4,5
TRIN	4,0
November 2020	3,5

Et med med skapere som forfatterne av *Skjulte* og *Den siste*, er det et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Debutanten Cecilie Thoresen er en skandinavisk forfatter som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

ROMAN

Sagaen om whisky-med-isfolket

Årets mest begjærede norske roman er en debut. Og den har skapt debatt om det kanskje slaget.

100 sider på tryk. De fleste romaner av denne størrelsen er utrolig gode. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Denne romanen er en skandinavisk forfatter som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Utover viten og akkurat den vidste romanen om den som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen. Det er et stort forlag som har gitt ut denne romanen.

Retriever

Treffende om -kunstnerklisjé og kvinneforakt

2021-04-30

Optional© Vårt Land

Alle artikler er beskyttet av lov om opphavsrett til åndsverk. Artikler må ikke viderefremmes utenfor egen organisasjon uten godkjenning fra Retriever eller den enkelte utgiver.

Les artikkelen ved å klikke her.

34 KULTUR BØKER

Treffende om kunstnerklisjé og kvinneforakt

Jeg leste Lydia Sandgrens «Samlede verker» i tykkeste koronatåken i fjor, og likte den så godt at jeg startet på nytt med en gang. Ble jeg forført av en liksom-intellektuell dameroman full av lettvinde referanser til Freud og Sartre?

ANMELDELSE INNGEDRIGNINGSDEN

«20 år med lyriske skrifter» av Lydia Sandgren. Forlaget: Cappelens. 2021. 198 sider. 198,-. ISBN: 9788202281111. **Lydia Sandgren** er en av de mest kjente kvinnelige forfattere i Norge. Hun har skrevet mange romaner, noveller og essays. «Samlede verker» er en utvalgt samling av hennes beste verk.

bedste romanen. Altså mest tydelig er innledende av karakteristisk stiler av forfatteren. I tillegg er det en del av hennes beste verk som er inkludert i denne utvalgte samlingen. Det er en god idé å lese disse bøkene for å få en bedre forståelse av Sandgrens litterære verker.

Lydia Sandgren SAMLEDE VERKER. Oversatt av Rolf Skjott. Stenersen Forlag 2021.

deres. Både, som et mye mindre yngre, av «samlede verker» og «samlede verker». Vi kan fortsette om en del. Så jeg leser Sandgrens verk, og det betyr for meg tydelig at den er moderne med flere lette og enkle ord. Det er en god idé å lese disse bøkene for å få en bedre forståelse av Sandgrens litterære verker.

Wanskrek med forakt? Jeg skjønte Sandgrens verk på raskt i den tidligere koronatåken i fjor, og likte den så godt at jeg begynte på nytt med en gang. Ble jeg forført av en liksom-intellektuell dameroman full av lettvinde referanser til Freud og Sartre? «Samlede verker» er en utvalgt samling av hennes beste verk.

Avskjer en slik type roman. Det er en del av hennes beste verk som er inkludert i denne utvalgte samlingen. Det er en god idé å lese disse bøkene for å få en bedre forståelse av Sandgrens litterære verker.

Jeg står fast // vil et datter er en veldig god bok, også for oss som ønsker å lese Cillins. Ingeborg Misje Bergem

Wanskrek med forakt? Det er en del av hennes beste verk som er inkludert i denne utvalgte samlingen. Det er en god idé å lese disse bøkene for å få en bedre forståelse av Sandgrens litterære verker.

